
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

LEVINI LEMNII MEDICI ZIRIZÆI, DE HABITV ET CONSTITVTIONE CORPORIS, QVAM GRÆCI κρᾶσιν, Triuiales COMPLEXIONEM vocant,

LIBRI II.

Omnibus quibus secunda valetudo curæ est, apprime necessarii: ex quibus cuique procliue erit corporis sui conditionem, animique motus, ac totius conseruandæ sanitatis rationem ad amussim cognoscere.

Nunc vero ab innumeris mendis, quibus passim scatebant, vindicati, formaq; commodiore in lucem editi.

Cum INDICE Rerum & verborum copiosissimo.

FRANCOFVRTI
Typis NICOLAI HOFMANNI, sumptibus hæredum Iacobi Fischeri.
M. DC. XIX.

SPECTATISSIMIS COSS. CORNELIO OCKERO INTEGERRIMO AC candoris eximii viro, Petro Nicolaidæ viro industrio, ac præter insignem eruditionem administrandę Reipubl. obeundisque functionibus tribunitiis peritissimo, denique ordini Senatorio cum primis illustri, cæterisq; Ciuibus magistratui obsequentissimis, L. Lemnius S. P. D.

Ici vix queat viri spectatiss. quo sit affectu, qua animi propensione erga Ciuitatem hanc, eiusque ciues ac municipes vester Lemnius; partim quod prima vitæ lucisque huius auspicia in hac sit consequutus; partim quod inter illos versetur, qui quum sint humanitatis studiis abunde imbuti, tum suos literarum monumentis, omniquè rerum co-

gnitione sedulo institui curant. Hoc siquidem potissime cuique ciuium est in votis, eoque omnis eorumspectat conatus atque industria, vt quos hæredes instituunt, non tam opum splendore, rerumque fortuitarum affluentia quam doctrina ac morum integritate illustres præstare pergant. Quæ res hactenus effecit, vt ciuitas Ziriꝫæa in maximis calamitatibus quas toties perpessa est, inconcussa substiterit. Siquidem clarissimi Senatus auctoritate & consilio fulta, nulla sui parte labefactari luxarique visa est: aut si quid detrimenti acceperit, si qua iactura aut clades illata sit (vt nemo nō aliquo incommodo vel vrgetur vel afficitur) confestim viri consulares summa cura parique animorum consensu resarciunt, instaurantque omnia, atque in integrum collapsa restituunt. Quum enim Magistratus munus sit atque officium strenue suas obire partes, ciuium commodis prospicere, optimũ ciuitatis statum moliri, luxata instaurare, fulcire nutãtia, inclinata erigere, collapsa in gradum reponere, obiter:

Cōn-

Cõſulere in mediũ, & rebus ſuccurrere feſſis
Omnia in antiquam correctà reponere ſedẽ:

Nulla ſui parte in his perficiendis ceſſant viri politici; omnia inculpate magiſtratus exſequitur, ſuisque muniis ordo Senatorius præclare fungitur. Tametſi enim maligna ſit, parumque fida nauium ſtatio, portuſque incommodus, nec vllus propemodum exterorum concurſus & negotiatio, ipſeq; Oceanus tanta quotannis adferat diſpendia, vt incredibili ſumptu nouæ ſubinde, atque in immenſum erigendæ ſint aggerum moles, quibus fluctibus obnituntur, ac maris ferociam retundunt; alacri tamen atque infracto animo omnibus obſiſtunt, ſartaque tecta, vt dicitur, perficiunt. Siquidem penes eum Conſulem qui ex tribunitia poteſtate, plebis curam tutelamque ſuſcipit, conſiſtit hac rei agrariæ præfectura. Is ſibi aſciſcit ex patriciis Septem viros vt municipales collegas ac conſultores, qui quod patriæ commodis conſulunt, voce gentilitia Heimradt *nominatur. Hi, quum res poſcit, per totius inſulæ ambitum deuecti longe lateque exporrectos aggerum tractus, incurua littora, ſinus im-*

Heim. *patriã ac natale ſolum Germanis otiũ ſena-*

bat, cuius Tacitus meminit libro de huius gentis moribus. Philippi Burgũdiæ ducis in Zirizæos munificentia anno 1425. Libro de moribus Germano.

mensos cataractas, aquaductus, portus, oras que maritimas omnes alacriter perlustrant: ac si quid dißipatum sit ac conuulsum marisque violentia concussum dißiliit, acriter instant, omnibusque instaurandis vigilanter incumbunt. Hanc prærogatiuam ac tribunatum, hoc est administrandi soli, fundique patrii munus consequuta est ciuitas Zirizæa à Belgarum principe Philippo cognomento Bono, qui & Zelandis quos Mattiacos Tacitus vocat, imperabat: quod singularem in Magistratu vigilantiam, agendique solertiam prospexerit, adeo vt illorum industria frequentius vindicata, assertaque sit Scaldia insula ab interitu, quem Oceanus inundans vicinis crudeliter intulit. Quo effectum est, vt exteri quoque nostratiũ opera vtantur, vbi nouos portus eruunt, vbi ex mari vindicanda sunt latifundia, atque agrorum aliquot myriades sementi meßique vberrimæ accommodæ. Cæterum cũ innumera huic ciuitati sint ornamenta illamque illustrent, tum nulla re mihi visa est commodatior ac plus solidæ laudis promereri, quam

ri, quam quod tot viros literatos proferat multisque praeclaris ingeniis faecunda sit atq; exculta, quorum consilio ac prudentia non domesticae modo res: sed externae quoque rationes nituntur. Siquidem complures ex hac vrbe in principum consilia sunt asciti, atque ad amplissimas dignitates euecti. Cui hoc accedit ad ampliorem magisque vberem laudis cumulũ, quod non modo patricii virique politici, sed plebei quoque sortisque infimae homines summa ope enitantur, vt ex se pro gnati ad eruditionem prouehi possint: quorũ nonnulli tametsi ἄμουσοι sint, atq; ab humanitatis studiis alieni, tantum abest vt ea aspernentur ac fastidiant, illisque vt eorũ rudes, infesti sint, vt hoc decus atq; ornamentũ in omnem posteritatẽ propagare exoptent, ad ea quae illis sunt incitamẽto, atq; omnes suas facultates in iis consequendis conferunt. Possum hoc ipsum ingenue citra adulandi suspicionem de ciuib. meis testari, vt quibus annos supra tres & triginta operam meã in medendo approbare praestareque studui: qua vero dexteritate ac successu, penes illos

fides esto, ac iudicium, qui nostram industriam in expugnandis demoliendisque morbis sunt experti. Quoties, ego viri praestantissimi, in congressu familiari deplorantes audio opulentos quosdam, & qui nobilitatē diuitiis metiuntur; quod disciplinis aut nihil prorsus, aut tenuiter sint imbuti, adeo indigne animoque iniquo ferunt deesse sibi illa naturae praesidia, vt aliquot talentorum iacturā facere non dubitent, si in doctorum album referri censerique possint. Nimirum sentiunt homines minime stupidi aut obesae naris, quid momenti adferant ad rem auspicato sciteque peragendam, literarum adminicula, quantumque natura iuuetur arte. Quo spectat illud Horatii;

Natura fieret laudabile carmen, an arte,
Quaesitum est, ego nec studium sine diuite vena,
Nec rude quid prosit, video ingenium; alterius sic
Altera poscit opem res, & coniurat amice.

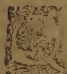
In sententiis enim proferendis, in obeundis legationibus exsequendisque muniis publicis, in adhibendo rerum verborumque delectu, in corrigendis qui latenter taciteque irrepserunt erroribus, in tollenda reprimendaque

daque

daque superstitione, in stabiliendo syncere Dei cultu, fouendaque religione plus adferunt iudicii, pauloque sunt oculatiores viri docti ac litteris expoliti, quam quibarũ præsidio sunt destituti. Quod quum potißima ciuium nostrorum pars perspectum habeat, in hac palæstra eoque stadio sedulo se exercent; in quo vt progressum faciant omnibus modis futurus sum adiumento, ne eas opes & viatica parare desinant, quæ extra fortunæ aleam sunt constituta, quæque eripi non possunt. Sint penes alios ampla longeque exporrecta pomœria: vigeat apud illos negotiatio, hominum concursus & frequentia, sit multarum magnarumque rerum possessio quæ plerumque instabilis atque infida, vel eripi solet, vel alio transferri: nostræ profecto Ciuitati hoc nomine præcipue gratulor, quod præter negotiandi solertiam ac conquirendi studium: præter vberem rerum prouentum, præter agros feraces, ac meßi triticeæ accommodos; præter herbida saginando pecori pascua; præter salis conficiendi industriam, illas opes præ cæteris ciues consectantur &

respectant, in quas nihil iuris fortunæ mutabilitas sibi vendicat. Quas ob caussas viri integerrimi visum est hoc munere literario vobis gratificari, vestrosq; animos lucubrationibus hisce nostris demereri: quas eo magis gratas acceptasque fore cõfido, quod nõ ab inquilino aliquo, aut alterius loci populari: sed eiusdem Reipublicæ ciue ac municipe sint profectæ: tum quod ea vestro nomini atque amplitudini dedicatur, quæ summis paritèr atq; infimis ex æquo futura sint vsui, quæque corporis valetudini prospiciunt: animoque cultum adferunt, ac mentem aliqua ex parte informant pietati. Deus Optim. Max. cui per Seruatorem Iesum Christũ nostra võta nuncupamus, Rempu. nostram adaugeat, vobisque omnibus in ea stabilienda firmandaque successum incrementaque conferat. Zirizæi ex Museio nostro: Anno redemti orbis Septemb. 1561. Calendis Ianuariis.

LEVINI LEMNII MEDICI ZIRIZÆI, IN SEQVENTES LIBROS PRÆfatio, *qua argumenti vicem obtinet; atque obiter commonstrat, quo spectet libri huius ordo & series, & quam sit futura vtilis huius operis tractatio.*

VO nō minus vtilitatis, quam oblectamenti concipiat ac cōsequatur auidus Lector; quid præsens op⁹ tractet ac complectatur, compēdio indicare visum est, vt hinc documenta sumere volenti longæ vel inquisitionis, vel coniecturæ labor absit. Quocirca ne cui fucum fecisse videar, ac postmodū indignetur plausibili titulo sibi impositum, in ipso vestibulo, primoq; operis aditu hoc Satyrici, argumenti loco exhibeo:

Quidquid agunt homines, votum, timor, ira, voluptas,
Gaudia, discursus, nostri est farrago libelli.

Quum enim nemo sit mortalium in tāto, tamq; acerbo humanæ naturæ lapsu atq; inclinatione, q non minus in animo, quā corpore aliquam cladē acceperit, hoc potissime argumentū tractandum suscepi, vt corpori ab integritate delapso, tū animo vacillāti atq; ęgritudine oppresso (cōmōstrata vtriusq; partis natura) aliquā medicinā adhiberē. Itaq; singulorum, prope dixerim, hominū mores studia, cōditiones, vitę instituta, animi ꝓpēsiones conceptus, volūtates, cogitata, molimina, qui &

quodq; corpus valetudine, quo habitu, & constitutione existat, quã potuit dilucide patefacere sũ conatus quo quisq; vitiis quũ corporis, tum animi si qua vrgetur, mederi possit & obsistere, vel à morbis se tutũ præstare ac tueri, si ab iis liber sit & immunis. Quoniam vero corpus & anima sympathia quadã ac cõsensu inter se connexa sunt, virtutesq; ac vitia vltro citroq; deriuantur, atq; hinc inde cõfluunt, mutuã paremq; operã hęc ipsa exposcunt. Scio equidẽ à multis ambigi, atq; in dubiũ vocari, cuius partis humanæ naturæ morb. nocentior atque homini magis exitiosus, quod vt nõ facile expediri posse fatear, ita omnib. persuasum esse cupio, maximã malorum partẽ ab anima internisq; viribus proficisci: quod n. corpus morbosum animæ sit oneri suamq; operã illi deneget, huius potius, quã illius incuria culpanda est. Siquidẽ quũ corpus animi imperio subditum sit, illiq; officium præstare cogatur; munus animi, mentisq; officium est, domitis affectib. illud in officio continere, ac ratione moderari. Vt enim liberior licentia, atque indulgẽtia mollior adolescentiam, lubricamq; ætatẽ deprauat, atq; deteriorem efficit; ośq; animi neruos elidit: ita habenę laxiores corp⁹ ad volupta tes, ad luxũ, ad libidines, fœdasq; cupiditates, postremo ad innumeros morbos reddunt propensissimum, quorum omnium mens ebria, suiq; oblita, origo existit, ac seminarium, quod omnem cultũ ac salutarem doctrinam respuat. Miratur autẽ Cicero, quidnam caussæ sit, vt quum ex corpore & animo constemus, corporis curãdi tuendiq; caussa excogitata sit & quæsita medẽdi ars, Deorum inuentioni cõsecrata: animi vero medicinã adeo nõ desiderari, vt etiam pluribus suspecta sit & inuisa nõ paucis culta ac probata. Cuius erroris caussam & culpam in animũ transferẽdam quis possit ambigere?

Consensus corporis & animi.

Anima an corporis morbus nocentior.

Indulgentia quid efficiat.

Tusc. 3.

bigere?nam illi,non corpori iudiciumdefertur,ac de dolorisſenſu iudicādi peritia tribuitur. Quocirca quū homo diuinitus originem ſit ſortitus,illique mens cœleſti lumine illuſtretur, atq; afflatu ſpiritus abunde perfundatur,par eſt,vt naturæ ſuę decus,amplitudinem,dignitatē,præſtantiam tueatur,vt ratione potius,quam affectibus ducatur,vt dotes mentiſq;ornamenta foueat atq;amplificet, vt corporis atq;animi incolumitati accurate proſpiciat,vt vtriuſq; partis quum morbis,tum vitiis obſiſtat ac medeatur,quib.perficiēdis obuia,nulliq;non expoſita eſt medicina,ac remedium ſalutare. Siquidē animæ ſalus ex puriſſimis Scripturę fontibus:corporis vero ſanitas ex cōſcriptis medicorum libris aut ſalubri illorū conſilio parari poteſt,quibus hoc quiſq;obtinebit,vt aut non ægrotet,aut ſiquo morbo,vlloque affectu tentari contingat, confeſtim illum excutiat atq; amoliatur. Hæc ſtudioſe Lector præfari viſum eſt,quo quiſq; intelligat,quid ſibi expetēdū ſit,acſpectari debeat vt commode nullaque moleſtia aut valetudinis diſpendio vitæ curſum perficere poſſit,qua de re fuſius tractare inſtitui.

Mentis sanitas vnde petenda.

INDEX CAPITVM

LIBRI PRIORIS.

6, De-

LIBRI II.

6. De

6. *De frigidi & sicci corporis habitu: cui quoniam homo melancholicus subest, atque atræ bili obnoxius, illius quoque natura & cōditio explicatur quaque ratione expugnari poßit, edocetur.*

LEVI-

SANITAS QVA NIHIL HOMINI OPTABILIVS, aut expetendum magis, corporis sui notitiam exigit.

CAP. I.

RECTE mea quidem sententia omnis eruditionis atque eloquentiæ parens Cicero, *Valetudo sustentatur notitia sui corporis, atq; obseruatione earum reru, quæ aut prodesse aut obesse soleant*; denique continentia in victu, omnique cultu corporis, ac prætermittendis voluptatibus; quæ, vt mea fert sententia non tam corpori, quam animo perniciosę sunt atq; infestæ. Quocirca summa cura quemque eniti decet, vt corporis sui habitum, qui in quatuor qualitatum Calidi & Humidi, Frigidi & Sicci temperie ac mixtura consistit, perspectum exploratumq; habeat Sic enim commodius, minorique negotio valetudini prospicere poterit, ac morbis, si qui ingruunt, obsistere ac mederi. Siquidē quum sanitas naturalis sit corporis, eiusq partium status & constitutio, qua omnes actiones ac munia citra offensam perficiuntur, omniaq; membra nullo doloris sensu suas functiones obeunt: Morbus vero affectus præter naturam, qui actionem vel vitiat, vel impedit, illiq; cruciatus infert: atq; omnia contra quam sanitas, deteriora efficit: nemini procliue promtumque erit præsentem sanitatem, & qua fruimur, valetudinem cōseruare, aut collapsam restituere: nisi in cognitione corporis, eiusque temperamento sit

Lib. 2. Offic.

Quid valetudinem fulciat.

Quid Sanitas.

Quid Morbus.

Anima hominis pars potior exercitatus; Et quamquam anima corpore sit præstantior atque hominis potior pars, in eaque excolenda præcipuam curam impendi velim; corpori tamen accuratæ proficiendum censeo, ne oneri sit animæ, illique ad præclara enitenti tarditatem moramque iniiciat. *Anima & corpus mutuam operam exposcũt.* Vbi enim corpus valetudine infoſenſa exſtiterit omnibus suis officiis irreculpate fungitur, suaq; munia alacriter obit, atq; expedite exsequitur, adeo vt animo cuius imperio vtitur, sit obsequentius nec ad illius monita ac vellicationes obsurdescat. *Sat.12.* Scitum est, illud Iuuenalis, animoque penitus insigendum;

Orandum est, vt sit mens sana in corpore sano;
Fortem posce animum, & mortis terrore carentem,
Qui spacium vitæ extremum inter munera ponat
Naturæ, qui ferre queat quoscunque labores,
Nesciat irasci, cupiat nil: semina certe
Tranquillæ per virtutem patet vnica vitæ.

Vera bona Quas corporis sanitatisque dotes, ac munera mentis qui est consequutus, nulla huic obtingere potest firmior stabiliorque possessio, & in quam fortunæ temeritas, rerumque humanarum æstus & concitatio minus iuris sibi vendicat. *Sanitas auro potior.* Siquidem præclaræ opes, facultates immensæ, sumptuosa ædificia, ampla longeque exporrecta iugera, ambitiosi tituli, atque appellationes honorificæ præ his sordescunt, nulliusq; sunt vsus aut pretii. Etenim, vt ex iis coniicias cætera,

Non domus & fundus, non æris aceruus & auri.
Hor. lib. 1. Epist. *Ægroto domini deduxit corpore febres,*
Non animo curas: valeat possessor oportet,
Si comportatis rebus bene cogitat vti.

Quamobrem quum inter præcipua potissimaq; bona corporis atque animi incolumitas iure optimo referatur: par est omnes in hac assequenda fouendaque certatim incumbere, ac cum sibi, tum suis.

suis summis votis exposcere hæc vitæ solatia: hæc fomenta, quo commodius nullaque molestia vitæ huius calamitosæ cursum perficere liceat. Siquidē si Horatio consentias: *Epist. ad Albium.*

Quid moueat dulci nutricula maius alumno?
Quam sapere & fari possit quæ sentiat, & cui
Gratia, fama, valetudo contingat abunde.

Quocirca qui optimam degendæ vitæ rationem inire velit, hoc in primis efficere præstareque pergat: vt integra sit atque incorrupta sanitas, ac primum menti prospiciat, deinde corporis, cuius fulturis animus ipse sustinetur, culturam adhiberi curet. Siquidem ex ignoratione nostri, ac corporis animique neglectu in morbos varios, atque affectus innumeros vel inuiti rapimur, ac tanquam nauis onusta mercibus ingruente tempestate valida, in perturbationum scopulos deferimur, eoque fit, vt multis præmaturæ vitæ stamina succidi contingat, multosque properata morte confici qui nullum tuendæ conseruandæque valetudinis discrimen ac delectum habere curant. Quo spectat salubris illa cum primis Sapientis admonitio: *Circumspice ne moriaris tempore non tuo.* Quo quemque commonefacit, vt consideratè vitæ cursum instituat, atque ita moderetur rebus suis, ne luxu vitæque intemperantia accelerari interitum contingat ac nondum confecta ætate, decursoque æui spatio ante diem opprimatur. Quisque autem secum ipse expendat, quam calamitosa res sit, plenaque tædii, circumferre corpus fœdissimis vndique morbis contaminatum, atque oppressa ratione, mentem internis vitiis inquinatam. Cui, cedo, huic vita esse possit suauis & iucunda, animusque tranquillus ac placidus? Quum itaque nulla res sanitate sit potior, huius tutelæ ac conseruationi sedulo quisque inuigilet; peri-

Nosce te ipsum.

Anausfra gio simile

Eccles. 7.

Immatura mors.

Natura mutatio. que obseruet quantum à moderata temperamenti ratione defluxerit, ac sit delapsus. Quæ considera-tio eum vsum est habitura, vt si valetudo firma extiterit atque illæsa, fulcire illam suisque adminiculis stabilem præstare pergat. Sin deteriorem nactus est, vel quæ collapsa sit, atque ab integritate deflexerit, illam erigat, atque instaurare curet habitumque saniorem emoliri. *Humorū mutatio.* Vt enim humores alii in aliospromte transeunt, ac mutationes sustinent moderato exercitio, appositisque cibis, & quæ calori natiuo fomenta ministrant: sic deterior corporis status ac decolor efflorescit salubri victus ratione, atque in meliorem reducitur. Et quemadmodum membra fracta, rupta, conuulsa, suisq; sedibus mota instaurari videmus: sic valetudo inclinata vel imminuta restitui potest, atque in integrum reuocari. *Ab arboribus simile.* Sunt autem quū mentes, tum corpora humana propemodum vti frutices atque arbusta; quæ si commode atq; accurate tractes, si industriam operamq; etiam incultis atque infœcundis adhibeas, aut denique, vt Virgilius præcipit,

Libr. 2. Georgic.

Inseras, vel scrobibus mandes mutata subactis,
Exuerint siluestrem animum, cultuque frequenti
In quascunq; voces artes, haud tarda sequuntur.

E diuerso, coloni incuria agri sterilescunt, ac squallore situq; obducti nullis sementibus efficiuntur accommodi. *Animi cultus.* Animorum quoque par est ratio. Siquidem generosæ mentis, bonæque indolis nonnulli improborum cōmercio ac praua educatione siluescunt, atque à naturæ integritate desciscunt. Alii vitiosam naturam nacti, educationis ac doctrinæ beneficio ad frugem perducūtur. Quapropter non est quod quis in animum inducat, sibique persuadeat, deteriorem habitū mutationem non perferre quum rudiora etiam impolitaq; ingenia, ac disciplinis minus exculta, vt cera mollis, vt tractabilis *Simile à re fluida.* v-daque

daque argilla, fingi flectique possint, atque artificis docilitate ad artes politiores, ac mores minus rigidos perduci. Sic in natura rerũ insitione, qua nihil excogitatũ solertius, agrestes arbores mitescunt: In animantium genere, feræ atque immanes belluæ officio hominum mansuescunt ac cicurantur. Documento est Mago Carthaginensium dux clarissimus, qui primus teste Plinio leonem domitum ac mansuefactum manu demulcere ausus est, damnatusque illo argumento, quod nihil non persuasurus videretur vir tam artificis ingenii, eoque male illi credi libertatem censebant, cui in tantum etiã cessisset feritas. Cæterum Melancholicos vel alterius conditionis homines, modo ne diutius intemperies inoleuit, atque ętas sit pronectior, in meliorem habitum demigrare posse, non est quod quis ambigat quum nemo non perspiciat vinum meracum, calorisq; satis intensi, aqua gelida, vel mitiori succo dilui: tum vinum leue ac dilutum, saporeque aqueo, meraciori ac magis generoso liquore acui. Humores siquidem vel vitiati, vel aliena qualitate imbuti alterius humoris cõmixtione mitescunt, atq; exuta natiua qualitate, extraneam asciscunt. Sic choleræ feruor affuso sanguine, ac phlegmate mitigatur. Phlegma seu pituita, flauæ bilis admixtione calorẽ cõcipit, minusque qualitate frigida, atque humida corpori infesta est. Pari ratione de reliquis statuas. Adferunt autem ad hæc adiumenti plurimum alimenta, ac laudabilis succi cibi, ex quibus humores, & qui inde emanant, spiritus mentis incitabula, suã naturam sortiuntur. Nihil autem efficacius ad perficiendam concoctionem & excitandos spiritus, somno, exercitatione, vino modo id generosũm sit, ac moderate, vt cætera, exhibeatur. Sic enim spiritus synceros excitat, ac lucidos, minimeque densos, ex quibus emergit alacritas, mentisque hilaritas &

Simile ab insitione.

Simile ab animantibus.

Libro 8. cap. 17.

Mago leonem domuit.

Simile à diluto vino.

Quid concoctionem perficiat.

erectio. Alimenta ſiquidem, quæ in humores ela-
borantur, vino perfuſa, ac ſalubri ſucco macerata
liberius permeant, ac corporis cõceptacula poten-
tiora laxioraque efficiunt. Nihil itaque eſt ꝙ men-
tis nebulas æque diſcutit, ac mœrorem animis nõ
ſtris eximit, quam cõgerrones feſtiui ac lepidi, *mo-*
Eccleſ 31. *deratus vini vſus.* Exhibuit huius rei illuſtre exemplũ
Zeno ille tetricus, cuius animus ad omnia humani
Tetrici tatis officia ita occalluit, vt nullis affectibus etiam
quando natura nobis inſitis moueretur: is tamen, vbi vino
feſtiui. incaluit, exhilareſcere cœpit, tũ feſtiuus eſſe ac ve-
Zeno quã nuſtus. Quũ autem ex ſodalibus ſciſcitaretur quidã
do feſti- cur, quum eſſet ad prodigium vſque ſeuerus ac rigi
uus. dus, inter pocula tamen exhilareſceret: lepide re-
Lupinorũ ſpondit, lupinis ſe aſſimilem. Quod leguminis ge-
natura. nus tametſi amarum ſit, adeo vt vermes interimat
maceratum tamen atq; aqua perfuſum, exuta elo-
taq; amaritudine dulceſcit. Eſt autem hoc omnib.
natura inſitum, vt cibo potuque irrigato corpore a
murulẽtia, omniſque mœror ac triſtitia diſcutiatur
Excitantur enim ſpiritus moderato vini vſu, ipſaq;
Pranſi ie- mens, quæ impranſis elangueſcit, atque vt ignis, ci-
iunis ece- neribus obductus, conſopita eſt, reuiuiſcit. Quo fit,
ctiores. vt corpus mortuum viuente ſit ponderoſius, quod
Cur mor- omnis ſpiritus in auras euanuit, ac ieiunũ bene pa-
tuus viuẽ- ſto, dormiens vigilante. Quocirca Melancholicos
te pondero ac tetricos ad ſympoſia ac geniales accubitus exſti-
ſior, & mulare ſoleo. Sic enim poſt Platonem:
grauior. *Narratur & priſci Catonis*
Hor. lib. 3. *Sæpe mero caluiſſe virtus.*
Carm. Qui vir tametſi eſſet inamabilis vultuque toruo
Od. 21. ſeueritatem tamẽ & ſupercilium illi excuſſit vinum
adeo vt inter conuiuas blandus eſſe cœperit, mori-
buſque plane comicis. Senſit enim viris, licet eſſet
cenſor rigidus, ac grauitate Stoica, naturam huma-
nam expoſcere aliqua auocamenta, nec diu poſſe
ſubſi-

subsistere, nisi aliquid laxamenti sibi imperet, ac rebus seriis oblectamenta intermisceat. Quapropter seipsum quisque excutiat, atque exploret, quid exigat naturæ conditio, quis sit corporis status; qua re iuuari, offendique se percipiat. Quod si æquabilis existat ac temperata corporis habitudo; similibus foueri debet ac conseruari: sin ad intemperiem deuexa sit, contrariis erigi, ac resarciri postulat. Ita si quis ex humorum redundantia, turgenteque sanguine, ac spiritib. sit in venerē concitatior, aut plus satis petulcus ac lasciuus, immutata victus ratione vitæq; instituto, ad seueriorem habitum, ad mores sedatos se componat: sin seuerior sit, magisq; quam par est, morosus, aut querulus; denique præfractus, durus, intractabilis, & quem nullis blandimentis, nullisque verborum lenociniis emollias, hic ad vitæ genus reuocandus est, quod paulo sit mitius, sic vt tripudia, cantilenas, suauia mulierum blandimenta atque amplexus non exhorrescat, modo omnia honestati decoriq; inseruiāt, atque intra mediocritatem, intra coniugii limites consistant: Est enim, vt Columella ex Xenophontis Oeconomico prodidit, maritale coniugium ita comparatum natura, vt non solum iucundissima, verum etiam vtilissima vitæ societas ineatur: & ne genus hominum temporis longinquitate spectaret ad interitum, marem fœminæ legitime Deus coniunctum esse voluit, vt ex indiuidua societate, mortalibus adiutoria non deessent, ac præter amorem gignendæ sobolis mutua vitę ac fortunarum coniunctio illos deuinciret. Cæterum cum tria à probatissimis viris, qui omnium valetudini optime consultum cupiunt celebrata sint,

Sua cuiq; natura exploranda.

Vtilis aliquādo naturæ mutatio.

Lib. 12. cap. 1.

Gen. 1.

Connubii commoditas.

Vesci citra saturitatem. *Tria saluberrima.*
Non refugere laborem,
Vitale semen conseruare.

Ad hanc amussim, ac normam totius conseruandę sanitatis rationem exigendam censeo. Siquidem quum frugalitas, profligata crapula atque ingluuie salubre corpus constituat: exercitatio vero excussa ignauia corpus validum reddat, ac vegetum, tum si ex Virgilio documenta sumere libeat,

Georg. 3. *Nulla magis animi vires industria firmat*
Quam Venerem, & caci stimulos auertere amoris.

De spirituum natura, ac differentiis: tum quid in corpore humano efficiant, quosq́; effectus pariant.

CAP. II.

QVoniam spiritus caloris natiui, cui subest humor, primigenius, fomes est ac vehiculum: ipsaq; anima illius ministerio suas facultates profert & actiones perficit: de illo eiusq; differentiis proxime differendū. Siquidem quum tria sint in quorū temperie ac moderatione corporis humani incolumitas cōsistit, Humor vitalis, Calor innatus, & spiritus qui omnia connectit, suaq; vi imbuit operis instituti ratio exigit, vt de illo quoq; verba faciamus. Humor fomentum est ac pabulum caloris innati qui illi incumbit, eiusque munere subsistit & conseruatur. Humori calor insidet, illoque perfunditur, ac vitalem vim concipit qua animantia quæque viuunt, aluntur, augescunt, nutriuntur, ac procreationi insistunt. Spiritus caloris sedes est & vector, cuius opera ad singulas corporis partes per riuos ductusq́ arteriarum deuehitur. Quocirca merito censetur is spiritus primum ac precipuum, obeundæ functionis instrumentum, quod vim conferat in conferendis ciendisque actionibus. Tria hæc indiuulse inter se cohærent, mutuasq; operas conferunt, nec absque vitæ interitu separari possunt, eoque fit vt vna definitione comprehensa, eorum vim

In tribus corpus cōsistit.

Humor.

Calor.

Spiritus.

vim ac naturā sic explicemus. Calor innatus nihil aliud est, quam humidum primigenium, insito spiritu & calore vitali vndique perfusum. Cæterum quum spiritus, vitæ calorem contineat, omniumq; facultatum sit moderator, ac per corpus celerrime diffusus vires suas vndique deuehat; corporis denique animiq; statum manifeste immutet, quum, reliquis, tum huic præcipue labor impendendus est, quo instaurari fouerique possit. Siquidem si is syncerus est, ac defœcatus, nec vllam extraneam qualitatem conceperit, animi tranquillitatem parit, moresque integros constituit, denique affectus placidos ac sedatos;

Calor innatus quid.

Spiritus puri quid efficiant.

Compositum ius fasque animi sanctosque recessus
Mentis, & excoctum generoso pectus honesto. *Pers. sat. 2.*

Quod si quid labis contraxerit, aut aliquo vitio imbutus sit, perturbari mentis securitatem contingit, atque ad enormes impetus incitari. Vt n. venti ac flatus impetuosi, vbi terræ marique incumbunt, sæuissimas tempestates excitant, ac damna rebus inferunt: ita si inquieti sint nostri spiritus, aut turbulenti, varios cient animi motus ac mentem obluctante etiam ratione, vt nauem excusso nauclero auulsoque clauo, in perturbationum scopulos illidunt. Extinguuntur autem, vel detrimenta concipiunt insiti nobis spiritus halitu fœdo, immodica Venere intempestiua vigilia, æstu ac labore nimio inedia, mœrore animi, ac tristitia: quo spectat illud Sapientis, *Spiritus lætus ætatem efficit floridam: spiritus tristis arescere facit ossa: ante tempus enim senectam adfert mæstitia, animusq; solicitus, atq; anxia cura ætatē imminuit.* Recreat autem reficitq; illos somnus placidus, vinum lene & generosum, cōfabulationes festiuę, exercitatio moderata, odorum suauitas ac fragrantia, quibus spiritus etiam extenuati atq; euanescentes reuiuiscūt: quod in his perspicimus, qui animi deli-

A tēpesta te simile.

Impuri spiritus nocumenta.

Quæ spiritus vitiāt.

Prou. 13.

Eccles. 30.

Quæ spiritus foueāt.

quio collapsi exstinctæ sopitæq; animæ speciem adstantibus exhibent: hisquidem admotis odoriferis restituuntur, atq; in pristinum statum reuocantur. *Spiritus quid.* Cæterum cum spiritus vapor quidam sit, siue effluxus, atque exspiratio, quę exhumoribus emanat: in primis instituenda exquisitissima victus ratio, quo alimenta in laudabiles succos elaborata, spiritus synceros pariant, ac defæcatos. Sic enim suaues halitus, minimeq; densi ac fuliginosi vapores in cerebrum delati, sensuum instrumenta nulla caligine offusa; ad perficiendas actiones futura sunt adiumento. Et quamquã cor ipsum fons statui solet, ex *Cor vitæ fons.* quo spiritus scaturiunt, quod arteriæ ex eo producantur, vt nerui à cerebro, venæ ab hepate, pro loci tamen diuersitate ac natura mutantur, atque alias appellationes sortiũtur, alias vires concipiunt. Horum & omnium facultatum, quæ in homine vigẽt, primaria origo ex ipsis generationis principiis, hoc est, genitali semine, maternoque sanguine ducitur, quæ deinceps alimentis, vt flamma oleo, nutriun- *Spirituũ orige.* tur, ex quibus spiritus emergunt. Quæ vt exactius intelligi queant, spirituum procreationem, naturã, vires differentiam, effectusq; singulatim exsequar, sumto à naturalibus facultatibus & potentiis exordio. Illorũ enim munere efficitur, vt ingesto concoctoque cibo corpus alatur atque augescat, tum nu- *Quatuor* trimento vndique perfundatur. Constituuntur au- *virtutes* tem virtutes, quibus aluntur atque augescunt ex- *naturales.* hibito nutrimento animantes, quattuor. Vna quæ attrahit, allicitque cibaria. Secunda quæ retinet, Tertia quæ alterat atque immutat, Quarta quæ ex- *Concoctio-* pellit. Ad quas potentias quæ omnibus corporis *nis ac di-* partibus sunt insitæ, primaria spirituũ origo refer- *gestionis* ri debet. Primum enim cibus dentibus attritus, *munus.* confectusque mandibulis, in ventriculum reconditur, quẽ etiam is ad se rapit, antequam in faucibus

ipsoque

ipsoque oris vestibulo exacte aut accurate sit leuigatus: deinde concoquit, digeritque, ac sibi reddit assimile, sic vt cedat in proprium membri tum nutrimentum, tum augmentum: alienum vero abs se repudiat ac reiicit, hinc itaque primũ spirituum rudimentum atque incoatio. Quod si naturæ vis in conficiendo cibo sit valida, omniaque exacte perficiantur, spiritus puros lucidosque elaborari contingit, ac minus caliginosos: sin concoctio impediatur, aut aliqua subsit temperies, cibi in ructus vaporosos, in flatus, halitusque nidorosos transeunt, qui ex hypochondriis seu præcordiis sursum delati cerebro mentique infesti sunt, sic vt tales ad iurgia, rixas, contentiones, dissidia leuissime incitentur. Vbi enim non satis excocti sunt humores atque attenuati, impuri ex his emergunt spiritus, qui corporis animique statum manifeste immutant. Quocirca summopere euitanda cruditas, quæ humores vitiosos, ac spiritus turbidos parit, sine ex optimi succi cibis, seu prauis proueniant, tametsi deteriores morbos adfert frustrata concoctio, vbi ex vitiosis alimentis contrahitur. Siquidem hi odores fœdos, olidosque ructus exsudant, atque extimam cutem scabie ac pustulis vndique deformant. Quũ enim in corpore humorum copia coaceruatur, necesse est ex assidua obstructione ac putredine febres exoriri, ac morborum examina pullulare, nisi labore assiduo, ac commoda exercitatione, expurgatis excrementis, humores in sincerum sanguinem fuerint reducti: tunc enim emanans suauis halitus caput reficit, ac cerebri squallorem rosido madore temperat, irrigatque alioqui turbata concoctione, vapores in caput assiliunt densi ac fuliginosi, qualem humecta lingua, aut pice, seuoque oblita essumant. Quo fit vt mens alienas, absurdasque imaginationes concipere soleas, ac non

Affectuũ origo.

Cruditas noxia.

Oppilatio & putredo morborũ origo.

Simile a ligni viridibus.

numquam ad delirium, maniam, phrenesim, melancholiam, furorem aliumque mentis errorem deueniat. Quod si ventriculus munere suo probe fungitur, nec penitus frustrari concoctione contingat, ipsique meatus, qui ad hepar, reliquasque corporis partes porriguntur, liberum transitum humorib. concedunt assurgunt quidem ad caput vapores, sed qui minus noxii sint, nullamq; effatu dignam perturbationem mentis inferant, sic tamen vt ab affectib. non prorsus sit immunis ac libera, sed quos in potestate habeat, ac facile cohibere possit. Naturalis itaq; spiritus & ex puriore alimento in hepate cõfectus, reliquorum principium exsistit. Siquidem spiritui vitali, deinde animali materiam ac veluta limentum sese exhibet, sic vt animalis vis ac facultas, naturali spiritu, vt instrumento vtatur ad cupiditates, atq; enormes impetus, ad quos vel oppressa ratione, vel sopita subinde instigamur. Vt enim in seditione ciuili, tumultuq; publico magistratus ægre coercere potest populi conatus, atq; improborũ molimina: sic ratio ac vis mentis non facile compescere potis est vitiosos affectus atq; effrenatas indomitasque cupiditates, quæ ex immoderata ingluuie ac temulentia ingrauescũt. Quis est autem, qui bene vuidus, ac vino affatim perfusus in Venerem, obscænasque cupidines non proruat? Distento enim vinolentia ac cupediis corpore, genitalia imoque ventri annexæ partes turgescunt, atque oborta tentigine in libidinem despumant. Hinc auribus, mentique exitiales cantilenæ, indecoræ saltationes amplexus, contactusq; indecentes ac suauia, tum pleraque alia, quæ præter spumantes pateras mensis inferri solent. Sic lasciua saltatrix Ioãnis Christi præconis capiti exitium attulit, atque vt id præcideretur, incestus, ac funesta saltatio occasionem præbuit: adeo enim fœdus ac perniciosus amor,

Affectus quando mitiores.

A politia simile.

Quid luxus efficiat.

Man. 14.

mor ſcelerati Regis mentem perſtrinxit, vt à recta ratione, ſanoque iudicio diuulſus, illi vitam eripi paſſus ſit, cuius ſalubri conſilio, ac monitis ſolitus ſit acquieſcere. Quæ Euangelicæ concionis ſeries commonefacit Optimates quoſque, & quotquot Reip. ſunt deſtinati, ne temere ſæuiant in innoxios, illoſque morte ac tormentis afficiant, qui doctrina ſana hominum mentes imbuunt, ſed modis omnibus obſiſtant factioſis: tum iis qui contra æquitatē contra ius faſq; aliquid moliuntur ac tranquillitatem publicam labefactant. Cæterum corporis humani opificium ac ſtructura ex multis partibus cōflata eſt, multoſq; ordines, vt ciuitatis ſtatus, in ſe complectitur. Conſtat autem Reſp. ex infima plebe, quæ baiulos, vectores, nautas, cerdones, aurigas, caupones, opifices, lenones ſordidos, laneos, coquos, ſartores, complectitur: deinde negotiatores, quorū nonnulla pars caliditate ac verſutia captant ac venantur tenuiores, licet inter hos ſint, qui honeſte ac liberaliter, nullaq; fraude mercaturā exerceant, vt ſalinatores Zirizæi: proxime patricios ac Senatorii ordinis, conſulariſq; dignitatis viros, qui legibus ac plebiſcitis multitudinē confuſam ac ſub inde tumultuātem in officio continent omniaque pacata præſtant ac quieta: poſtremo illos, quorum profeſſio ſublimior, qui animos menteſque hominum ad mores integros, ad probitatem ac ſyncerū Dei cultum informant atque inſtituunt; denique modis omnibus efficiunt, vt fidei ac doctrinæ ſint capaces, ac fiduciam conſequendæ ſalutis à cœleſti patre ac Chriſto concipiant. Similis ordo ac membrorū quū decor, tum cōſenſus in hominis corpore viget, ſuiſq; muniis quæq; pars præclare fungitur. Sic Diuus Paulus ex corporis, eiuſque patrium harmonia ac concentu ad exſequēdam cuique deſignatam functionem exſtimulat. Ita autem omnia

Ioannis Baptiſtæ exitium.

Salutare conſilium

Factioſis obſiſtendū

Reipubl. forma.

Negotiatorum verſutia.

Corporis & Reip. comparatio.

1. Cor. 12.

Membrorum decor & vſus.

membra inter se connexa sunt atque implicata, eaque inter hæc sympathia & consensus, vt si quid detrimenti vel infimo articulo inferatur, tota moles incommodū percipiat, patique malo afficiatur, sic vt Chrysostomus ait affecto pede, vel extremo digito infixa spina aut aculeo, reliqua membra condolescunt, adeo vt caput quo nihil honoratius, sese inflectat, oculi deorsum prospectent, manus habilitate curiosa spinam eximere, plagam obligare pergant. Ita nulla pars corporis est, quæ non aliquid subsidii afflicto membro conferre cupiat. Quocirca apposite ad persuasionem teste Liuio, vsus est huiusmodi exemplo Menenius orator, cum in discordia ciuili à patribus distractam plebem, sumta similitudine à tumultuantibus inter se intestino dissidio membris, in vrbem reuocauit: illustri siquidem Apologo commonstrauit seditiones, vt in corpore, ita in Republ. ad totius perniciē atque interitum spectare: concordiam vero fulcire omnia in stabilem Reipubl. statum, corporis vero habitum firmum ac salubrem perficere. Quam amice autem inter se omnia consentiunt, quancumque singula membra ex tot disparibus ac diuersis partibus inter se connexa, suo officio fungantur, ex se quisque experimenta capere potest: nulla est enim quamlibet minuta particula, quæ non solum honestam speciem ac decus ostentet, sed etiam vsum commodum ac necessarium obtineat, & quæ cum partium, tum totius vtilitati inseruiat: Sic podex, intestina, ventriculus, hepar vt ab infimis ad maiora progrediar, præcipuis membris victum emoliuntur, ac sanitatem perficiunt, quorum opera ac ministerio elaboratus cibus per venas in omnes corporis partes distribuitur. Quod si viscera conficiendis perficiendisque alimentis destinata sunt inualida aut languescunt, vel denique aliquod subeit vitium aut impedi-

Homi. 31. ad Corint.

Libro 2. decados 1.

Apologus de membrorum dissidio.

Nulla corporis pars inutilis.

impedimentum, quo minus permeare, atque in habitum corporis perferri concoctus cibus possit, omnia in corruptelam deuergunt, quæ febribus morbisque omnigenis præbēt seminaria, quę antequam ingruunt, auersari, ac fastidire cibos homo incipit, atque oscitatione, nausea, pandiculatione seu distētione ac rigore vexari. Et quoniam spiritus quos humores exhalant, alienam qualitatem concipiunt, ac cerebrum obnubilant, sic vt morosi quoque efficiantur, ac leuissime incandescant, aliisque animi perturbationibus agitentur. Quum enim naturalis spiritus in hepate conficiatur, non potest is purus effici, nec in substantiam aeream attenuari, nisi id viscus ab omni affectione sit liberum. Cæterum vitalis spiritus ex naturali originem concipit, ac procreatur, qui à corde per atteriarum decursus in vniuersum corpus diffunditur, moresque varios producit pro crassitudinis, aut tenuitatis ratione, quā partim ab alimentis, partim ab aeris ac regionis conditione assequitur. Sic qui Aquiloni sunt expositi, tractusque frigidos occupant, ob sanguinem crassiorem, densosque spiritus, animosi conspiciuntur, inhumani, formidabiles, truces, feroces, & qui vultu, voceque minaci hominibus terrorem incutiunt. Quod vero ad pericula adeunda attinet, intrepide se omnib. obiiciunt, vitæque discrimina alacri atque infracto animo subeunt. Quæ naturæ conditio in Asianis desideratur: illi enim molles atque effœminati, ingruente vel leuissimo incommodo labascunt, illatoq; minimo doloris sensu ingemiscunt, ac metu exalbescunt. Quod discrimen animorum inter belli ciuilis tumultus obseruatum his versis expressit Lucanus:

Signa collapsa valetudinis.
Vnde nonnulli morosi.
Vitalis spiritus.
Vnde Aquilonares feroces.
Asiani molles.

Quicquid ad Eos tractu, mundique teporem
Labitur, emollit gentes clementia cæli.
Omnis in Arctois populus quicunque pruinis, *Lib. 8.*

Nascitur, indomitus bellis, & mortis amator.
Felices errore suo, quos ille timorum
Maximus haud urget lethi metus: inde ruendi
In ferrum mens prona viris, animæque capaces
Mortis, & ignauum redituræ parcere vitæ.

Quibuscunque enim sanguis crassus exsistit, aërisque ambientis frigore densescit, corpulentos hi validosque spiritus obtinent quo fit vt sint implacabiles, atq; animi motus impetusque diuturniores habeant, & qui serius deferuescant, eoque fit, vt eorum pleriq accepto vulnere, conspectoque sanguine acrius in hostem insurgant, atque in pugnam incalescant ardentius. Qui vero subtenui sunt sanguine, exiles habent spiritus, citoque euanidos, inardescunt illi quidem ocius; atq; acriter certamen ineunt, sed confestim iis ira subsidet, atq; ad primũ vulneris inflictum, sanguinisq; emanantis intuitũ, animo deficiunt ac collabuntur. Cæterum ad componendos sedandosque animi motus, ad sopiendos affectus enormes, qui & spirituum æstu ac feruore ebulliunt, operę pretium mihi quisque facturus videbitur, si quo agatur spiritu, qua vi ad actionem impellatur, quam sint feruidi vel remissi mentis stimuli, excutiat. Sic enim ad temperiem ac moderationem reuocare poterit, quæ vltra mediocritatem consistunt. Hæc autem spirituum diuersitas, ex qua tantæ ingeniorum, morumq; varietates oriuntur, ab humoribus varias mutationes concipit: Ita anima, tametsi singularis sit, & vt Ciceronis verbo vtar, *vnigena* multiplices tamẽ actiones edit pro spirituũ natura, atq; instrumentorum differentiis. Hinc tanta in animis hominum cogitationum, cupiditatum, affectuum, actionum, perturbationũ varietas, quam ægre ratio ac vis mentis, nisi cœlesti doctrina stabiliter atque inconcusse sit fulta, domare potest ac reprimere. Vbi enim naturalis vitalisque facultas vna

Sanguis crassus quid efficiat.

Sanguis tenuis, quid efficiat.

Animæ vis.

Vnde animorum varietas.

tas vna cum infitis ſpiritibus inualeſcunt, atque ex alimentorũ quum copia, tum qualitate vires colligerunt, rationis frenum excutiunt, ac ſpiritum animalem (nam omnes ex vno fonte promanant) in ſuam factionem pertrahunt. Quo euenit vt ſubeunte cogitatione aliqua noxia, in luxum, in libidinem, in obſcœnas pudendaſque voluptates homo proruat; vtque conſpecta laſciua aliqua blandaque adoleſcentula, & cui aliquid venuſtatis ineſt, mens inardeſcat in illicitum amorem; atque ex affluxu humorum, concurſuq; ſpirituum, qui ex toto corpore eo confluunt, indecore inguen turgeſcat, ac mentula efficiatur rigida, ſic vt aliquando virilem animum expugnari contingat, niſi Dei fiducia ac cœleſti doctrina fultus, vitioſis cupiditatibus acriter obſiſtat. Inſita eſt menti hæc ad malũ procliuitas & inclinatio, *Ipſeq́ ſenſus & cogitatio*, vt Moſes ait, *ad prauitatem prona eſt ab incunabulis.* Sed hanc labem exemit optatiſſimus Chriſti aduentus, qui cladẽ ac calamitatem quam Adæ lapſus nobis inuexit, morte ac reſurrectione ſua ſuſtulit. Quæ cogitatio hoc in animis animum efficere debet, vt quoniam ſpiritus ad vitia ac virtutes ſint incitamento, omnibus modis illorum conſeruationi quiſque inſiſtat. Et nunquam ſpiritus animalis ſit cæteris præſtantior, ac dignitate prior, ordine tamen eſt poſterior. Siquidem ex naturali, qui vaporem æmulatur, atque ex ſanguine virtute hepatis promanat, vitalem, qui aereæ naturæ eſt, profert, illiq; fomenta miniſtrat: vitalis vero animalem procreat, qui tenuitatis ac ſubtilitatis ratione æthereus exſiſtit. Is enim in cõtextu reticulari ac cerebri ſinuoſis anfractibus elaboratus, odoribus rebuſq; ſuaueolentibus alitur ac recreatur, auraque ſalubri fomentum accipit: ob hoc omnis vis ac facultas, quã anima abs ſe depromit, & a qua omnes actiones procedunt, proficiſci-

Vnde in corpore rebellio.

Vnde praua cogitatio.

Chriſtus quid homini contulit.

Gen. 6. 8.

Animalis ſpiritus functio.

tur, eumque omnibus functionibus accommodat, merito itaque censetur spiritus hic animalis proprium animæ instrumentum ad sensus omnes, ad motum, atque agilitatem, ad musculorum neruorumque robur ac firmitatem tuendam: vires enim

Spiritus ut se per corpus diffundat.

suas tanquam actionum opifices in neruos qui sentiendi mouendique potestate pollent, deuehit. Omnia itaq. sensuum instrumenta spiritus animalis vi ac munere imbuta, ad obeunda munia habilitatē consequuntur: argumento quod affectis obstructisque viis per quas is spiritus deferri debet, mouendi ac sentiendi potestas adimatur: quod in apoplexia, paralysi, tetano, multisq. aliis morbis obseruamus: defertur autem in neruos spiritus animalis, vt radii

Simile à vitro, & candente ferro.

solares per vitrum pellucidum. Et quemadmodū calor ignitus in candens ferrum penetrat, ac se diffundit, quamlibet durum sit, adeo vt mollescat, ac fiat tractabile, ita spiritus qui tenuissimus est in neruos illabitur. Quæcunq. itaque sensu motuque atq. agilitate indigent, spiritus animalis vim exposcunt: quæ vero nutriri atq. adolescere, vitamque alimētis fulcire, naturalem vitalemq facultatem ac spiritus exigunt. Quocirca qui spiritus illęsos tueri

12. Meth.

velit, ac quam maxime synceros efficere, optimum corporis habitum moliri studeat: *Est enim*, Galeno teste, *singulare præsidium ad naturales facultates conseruandas fouendosq; spiritus temperamenti custodia.* Vt enim

A flatib. externis fragile.

externi flatus ventorumque concursus ac turbines corpora nostra multifariam afficiunt, ac non solum hominibus: sed animantibus etiam satis, messique triticeæ damna inferūt vel immodica humiditate, vel siccitate nimia, deniq. penetrabili frigore, vrentiq. calore: sic insiti nobis spiritus vel copia, vel quasi litate multiplices perturbationes pariut ac corporis animiq. statū manifesto immutant. Vbi.n. crassi

Crassus spiritus q. s. d efficia.

exsistunt spiritus, densiq. ac frigidi, mentē obnubilari

lari contingit: atq. vt solem offusa caligine, minus elucere. Quo fit vt iis ingeniũ sit hebetius, magisq. obtusa mentis acies. Quale nobis specimen exhibent, qui ad polum Arcticum. ac mare glaciale deuergunt, quorum potissima pars vasto validoque corpore exsistunt, at nullo acumine ingenii ac præstanti doctrina, quamquã hæc natio singulari prudentia sereniss. Sueciæ Regis Erici, humanitate exculta, mitigati animi indicia nũc proferat. Qui vero moderata frigiditate imbutos habent spiritus, constantes sunt ac stabiles in obeundis rebus, animoq; obfirmato quiduis aggrediũtur, sic vt non facile a cõcepta opinione resiliant: verũ ob frigiditatem ac calorẽ languidũ nisi accedat educationis industria, qua iam olim expoliri cœperunt, nõ admodum acuti sunt, aut emunctæ naris, nec deniq. callidi atq. astuti, tum qui in circumueniendis hostibus nihil agant subdole & versute. Quibus vero vel ex regionis conditione, vel cœli qualitate humidus subest spiritus, modo is moderatus sit, facilẽ & expeditam formarum susceptionem reddit. sed fluxã ac cito perituram: neque enim facile figura, formaque rei, vt nec ceræ fluxę aut fluidę imprimi potest. Itaque obliuiosi sunt, somnolenti, artibus discendis inepti, ingenio stupido, minimeque sagaci, & quum corpore obeso sint atque humido, memoria minus valent: quod ipsum etiam in vehementi siccitate statui debet. Quo fit vt senes ob siccitatem frigiditati coniunctam, obliuiosi exsistant, pueri ob humiditatem immodicam. Quæ qualitates meticulosos etiam homines efficiunt, atque trepidantes, quiq. minus audaciæ habeant in propulsandis ferendisq. aduersis; quod muliebri quoq. sexui peculiare. Verum cuiusq. regionis conditionem ac naturam, quã imitari populares solẽt, immutat educatio institutio, disciplina: sic vt promiscua multitudo incultis

Erici Sueciæ Regis laus.

Sueci.

Germani.

Bataui.

Hollandi cur somnolenti & obliuiosi.

Senes & pueri cur obliuiosi.

Educatio naturam immutat.

moribus conſpiciatur, quum viri politici, & qui ex patriciis ſint prognati, immutata victus ratione, relictaq; veteri, atq; inolita conſuetudine optimum viuendi inſtitutum aſciſcant, ac ſe ſuoſq; ad laudabiles mores componant. Quod ſi humiditas modico calore tepeſcat, vt iis qui loca incolunt plana, aprica, patentia pauciſque arboribus conſita, quales

Mattiaci ſeu Zelandi. ſunt Mattiaci Belgæ, qui hibernis menſibus frigore, æſtiuis ardore plerunq; infeſtantur, vt corpora ſortiuntur robuſta, laboribus aſſueta, membra articulata, cutem hiſpidam: ita animũ pertinacem obtinent, obſtinatum, iracundum magiſque ferocem,

Natura maritimorum. quam benignũ, cæterum acri ſunt iudicio, prudentique induſtria, ac negotiandi peritia mire inſtructi, & qui rebus delectum adhibeant. Cæteri Belgæ, quibus arbores præbent vmbracula, ac ventos arcent, quique cœlum habent ſalubrius, terram fluminibus ſcatentem, agros aquarum dulcium ductu atque irrigatione fœcundos, mitiori ſunt ingenio, minuſq; aſpero, ſed alii aliis prudentiores atque ad

Flandri. res gerendas magis apti. Sic Flandri grauitate di-

Brabanti. cendi, atq; inuentionis ſubtilitate pollent, Brabanti excluſa ſeueritate, hilaritate animi ac morũ comitate animos hominum conciliant; quamquam illi

Itali. facilitate ſermonis ac verborum lenocinio grauitatem condire ſoleant. Quod ſi pectori ac cerebro incumbit ſpiritus calore humoreq; tẽperato perfuſus, ii qui illius munere potiuntur, in rebus gerẽdis vigiles ſunt, acres, induſtrii, & qui ſagacitate, acu-

Itali curiniuriarũ tenaces. mine ingenii, naturæ ſolertia, præſtantia doctrinæ, dicendi peritia, atq; vbertate cæteris præſtant, denique memoria rerum præteritarum tenaci ſunt ac firma, quæq; non facile effluat, aut exoleſcat. Ita ſi qua illata ſit iniuria, poſt multos annos reuiuiſcit, nec mens vindictæ auida priuatã offenſionem obliterari patitur. Quem affectũ calori adſcribo; quo animus

animus indignatione ita exulceratur, vt eum humor diluere nequeat, aut exstinguere. Adeo enim impotenter modo tacite imisq; præcordiis, modo aperte eorum plerisque feruet animus:

Sic illis calido pectore mascula bilis — *Perf. sat. 5.*
Turgescit, quam non exstinxerit vrna cicutæ.

In horum confinio consistunt, ac proxime accedunt, sed aliquo interuallo Britanni, quibus quum languidior sit calor, minusq; feruidus, atque ab humiditate superetur, statura quidem sunt decenti, corpore succulento ac vegeto; verum humanitatis studiis minus dediti, ac politioribus literis minus exculti, qui tamen si animum, vt cœptum est, præclaris rebus applicare pergant, ad res gerendas efficiuntur apti, ad perdiscēdas artes appositi. Et quoniam spiritus habent crassiores calore modico perfusos acres habent iras, motus stabiles ac diuturnos, quo fit vt implacabiles sint, atq; ægre animum excelsum atque elatum nisi obsequiis officiosis expugnari sinant. Quod si spiritus ex feruore cordis, atq; aeris regionisq; qualitate impense calidus sit, feruidos celeresq; motus edit, sed qui ob tenuitatem sensim deferuescant. Quo fit vt vbi eorum nonnullis incalescit animus, temere atque inconsulte quiduis aggrediantur, nec cessent quin quod animo conceperunt, perficiant. Ita si qua subit animum conficiendæ rei cogitatio, vt inter initia ægre excutitur: ita mens nonnumquam instabilis est & inquieta, nisi rationis freno coerceatur;

Britanni. *Britanni & Scoti acres habent iras.* *Hispani.*

Sic animum nunc huc celerem nunc diuidit illuc, — *Virg. libr. 4. Æneid.*
In partesq; rapit varias, perq; omnia versat.

Quod etiam plerunque vsu venire solet iratis & vindictæ cupidis, tum iis qui furore vel amoris stimulis agitātur; quorum mens, quoniam æstu quodam fluctuat, ac paulo momento hinc inde impellitur, non sibi constant, nec certi fixique aliquid in

Hispani ingeniosi. finiendis consiliis statuunt. Qui vero ex iis se ad conse&tandas artes conferunt, quamlibet difficiles atq. operosas, strenue nec sine laude in his versantur: quibus vero spiritus tenuis exsistit temperato calore imbutus, acre iis ingeniū ac volubile, expedita ac profluens in dicendo celeritas: quibus & illæ naturæ dotes accedunt vt ad excogitandum sint acuti, ad explicandum ornandumque vberes ac copiosi: ad eloquendum exprimendumq. quæ mente conceperint, prompti: quod autem ad animum morumq. propensiones attinet, viuidi sunt, alacres erecti agiles gesticulosi: plerique eorum, quibus liberalis deest educatio, ac doctrinæ institutio, ingenio sunt mobili, captioso fallaci, infido rerū nouarum auido, loquacitate futili ac vana: in consiliis captandis callidi ac versuti: adeo, vt quæ mētis impetus concipit, confestim quid statuendū sit, intelligant, ac mature perficere pergant: obiter vbi intēderint ingenium, ibi valet. Quum itaq. spirituum diuersitas, atq. ingeniorum morumque discrimina ex loci, aeris, regionis alimentorum conditione ac natura oriantur quisq. secum ipse expendat, qua re incolumitati prospicere optime possit, eaq. declinet, quibus aliquid subest vitii. & quæ cum valetudini tum spiritibus officere atque aliquid labis aut contagii adferre possint. Quocirca optima instituenda victus vitæq. ratio, atque aeris salubritas cumprimis captanda. Hæc enim sanitatem etiam inclinatam ac labantem erigēt, ac spiritus maxime syncero efficiūt. Siquidem si corpus vitiosis humoribus redundat, si spiritus impuri sint, & cerebrum densis fumis, quos humores appellant: oppletū. & corpus & anima detrimenta percipiunt. Hinc tāta in animis hominum deliratio, tantusque mētis error, alienatio, stupor, desipientia, furor, dementia, vt ea quæ sensui exposita nō sunt, videre se putent, eaque

Galli.

Galli ingenio versatili.

Vnde errormentis.

eaque audire quæ nemo eſt eloquutus. Siquidem imaginatio iis corrumpitur; ſenſus communis qui diiudicat & diſcernit omnia, detrimentum percipit: memoria labaſcit, hebeſcit viſus, caligant oculi, omneſque animæ facultates, hoc eſt, inſitæ vires quibus ſua munia exſequitur, langueſcunt, ſuiſque officiis oſcitanter perfunguntur. Si vero ſpiritus animalis ad amuſſim purus eſt, atque æthereus, qualis eſt halitus exacte elaborati ſanguinis, non ſolum pellucida eſt oculorum acies, ſed omnes ſenſus tum externi, tum interni vigent, ac functiones ſuas inculpate perficiunt.

De ſpiritu qui toti mundo, eiuſque partibus inſitus eſt, quique in hominem diuinitus delapſus, mentem eius peculiari munere imbuit. Obiter de bonis maliſque geniis, qui humoribus ſpiritibuſque immixti, varias mutationes humanis animis inferunt.

CAP. III.

Spiritus vis, quæ diuinitus in hæc inferiora delapſa, hanc machinam, mundiq; molem agitat, & quæcunq; ambitu cœlique complexu coercentur, fouet ac vegetat in immenſum ſe portigit, ac longe lateque diffuſa eſt. Hæc ſiquidem regit ac moderatur omnia, cunctaq; fœcunda efficit, ac vitali calore imbuit. Nec eſt quod quiſquam opinetur aut ſibi perſuadeat vllam eſſe vim aliam, quæ iſta perficiat, quam ſpiritum illum, quo ab ipſo rerum conditarum exordio mundus, quæque oculis noſtris obuia ſunt, ac ſenſibus expoſita tam concinnum ac decentem ornatum, adepta ſunt: *Verbo enim Domini omnia formata ſunt, ac ſpiritu oris eius omnis decor, ſpecies, venuſtas, atque ornatus eorum. Ipſe ſiquidem fouet, ac vegeta quaque præſtat, eamdem vim confert; qua propagare ſe, ac continua ſerie omnis generis ſpecies proferre, tueri ac conſeruare poßint.* Sic immenſus naturæ opifex, reb: creatis verbo ac ſpiritu ſuo vim procreatricem indidit.

Spiritus natura. *Spiritus Domini.* *Pſal.32.* *Geneſ.2.* *Ioan.1.*

ac propagandi ordinem inseuit, quo posteritati ac successioni insistant, hoc est, spiritus diuinus in vniuersam creaturam diffusus, stirpes, animantes, homines sustentat, illisque vim impertit qua subsistant. Itaque nihil est in tanta rerum vniuersitate quod efficacem Dei vim non percipiat eiusq; vbertate non satufetur. Condito siquidem cœlo ac terra, primisque elementis, hoc est, rerum principiis constitutis, Spiritus diuinus iam inde ab initio ferebatur super aquas, hoc est, liquidam materiam alioqui effœtam, fœcundam præstitit. Cuius dicti sensum graphice expressit Basilius cognomento Magnus: *Spiritus Dei ferebatur super aquæ superficiem*, hoc est, fouebat, vitalemq; fœcunditatem, atq; animam vegetantem elemento liquido, ac omnibus rebus creatis contulit, sic vt spiritu cœlesti omnia essent persusa ac concalescerent incubantis alitis more, fouentisque auis specie atq; effigie; quæ vim caloremq; vitalem illi imprimit, cui insidet atque incumbit. Cuius rei exemplū à gallina sumere licet, quæ oua animat, vitaq; imbuit, atq; animalculi figuram inducit. Quod itaq; spiritus innatare aquis dicitur, aut elemento liquido incumbere, de fœcunditate illi indita intelligi debet. Cæterū quum vniuersa rerum natura quæque spirant atque exsistunt, diuini spiritus munere potiantur, illiusque virtute subsistant, tum homines præcipua ac singulari prærogatiua omnia sunt consequuti, *atque animos habent ex æterna mente*, vt Cicero ait, *delibatos*, vel potius, vt Scripturæ testimonium proferam, *acceperunt spiraculum vitæ*, atque imaginem ex Diuinitatis archetypo descriptam. Hausit huius dogmatis ex Hebræorum fontibus tenuem auram, idq; expressit his numeris Ouidius;

Est Deus in nobis, sunt & commercia cœli,
Sedibus æthereis spiritus ille venit.

Spiritum aquis incumbere quid sit.

Hexa. lib.

Simile à gallina, quæ pullos fouet.

Libro 3. De arte amandi.

Est Deus in nobis: agitante calescimus illo, Lib.6.
Impetus hic sacræ semina mentis habet. Fastor.

Quam sententiam Diuus Paulus sacratiore philosophia imbutus, Athenienfibus perfuasum esse voluit, quo inueteratum auitumque errorem illis eximeret; atque ex illustri mundi spectaculo, apparatu ornatuq; visendo, in quo Deus diuinitatis suæ specimen cunctis exhibet, & cõspici posset & innotescere. Sic enim apud illos concionatur: *Deus qui* Act.17. *fecit mundum, quæque illius ambitu continentur, ac sit cœli terræq; Dominus, non in manufactis templis habitat, nec hominum manibus colitur, vllius opibus indigus, quum ipse det vitam, atque halitum omnibus, omniaque conferat. Per ipsum enim viuimus, mouemur, ac subsistimus, sicut & quidam vestratium Poetarum indicat: nam huius progenies etiã* Aratus in Phæ- *sumus.* Cæterum quum homo tantis dotibus sit ex- nom. cultus; eaq; munera mentis ab opifice sit cõsequutus, vt primum naturali insitoq. spiritu, deinde diuino afflatu incitetur, tum externi quoque spiritus Genii. in corpus mentemque insiliunt. Veteres genios, Bibliorum codices ex ministerio Angelos, hoc est, internuntios vocant, quod Dei iussa ac voluntatem ad nos deferant. Paulus Spiritus nominat *Administratores*, vt qui certis officiis destinẽtur, ac delegatũ Hebr.1. munus obeant apud illos qui salutem sint adepti. Cicero, tum alii à religione alieni, *Lares familiares, ac domesticos Penates, deosq; tutelares*, vocant. Lares. Horum duo constituuntur genera, quorum alterum boni, alterum mali nomine designant, quod illi ad honesta Boni Ge- quæque, atque ad res salutares instigent: ad eaque nii. sint incitamento, quæ homini prodesse possunt, at- Mali Ge- que ad salutem conferunt. Isti ad improbitatem, ad nii seu Le- dedecus, ad funesta quæque solicitant. Hoc enim mures. potissime meditantur, vt hominem omnibus malis Simile à inuoluant, ac longissime à Deo auertant. Quum pestifero autẽ sint spiritus incorporei, vt grauis halitus, vtq; halitu.

aura insalubris ac noxia, in corpus latẽter irrepũt;
ac non solum faces ministrant, incitantque ad pa-
Genes.3. tranda scelera, sed vt pessimi cõsultores, impunita-
tem ac præmia pollicentur. Sic Adamũ in errorem
pertraxit versutus serpens. quũ inquit: *Non moriemi-
ni, sed eritis vt Dii, boni maliq́; conscii, atq́; omnium rerum*
Dæmon à scientia ac cognitione imbuti. Est autem Dæmon (nam
sciendo. hinc nomẽ sortitur) calliditate insidiosa, mille do-
2.Par.26 lis ac technis, mille nocendi artibus instructus: *qui
se in mentes nostras, cogitationes, consilia, voluntates, tacite
insinuare nititur,* quamquam id ægre perficere potest,
cum Deus solus corda hominum explorata habeat,
cui vni omnia nostra exposita sunt & aperta. *Ipse e-*
Hebr.4. *nim,* vt Paulus ait, *discretor est cogitationum atq́; intentio-
nis cordis. Nec est vlla creatura, quæ non manifesta sit in con-
spectu illius, sed omnia nuda ac resupinata oculis eius.*
Psalm. 7. Quod Dauid quoq; indicat: *Scrutator cordis ac renum
Deus:* hoc est, omnia perspecta habet, abditos quos-
que recessus penetrat. Exemplo sumto à remotissi-
mis longeq; dissitis visceribus: nihil.n. corde ac re-
Simile à nibus magis intimũ, adeo vt per multos meatus, at-
remotiss. que incuruos anfractos deferri elaborati cibi de-
visferib. beant, antequã eo possint perduci: tũ etiã illas po-
tissime partes indicat, quod ex iis præcipue pullulare
soleant mentis cogitata, atq; effrenatæ cupiditates
exoriri, quæ Deum nõ latent, nec abscondita sunt.
Quomodo Cæterum cum Dæmones spiritus sint aerii, ac lõgo
Dæmoni vsu, diutinaque consuetudine, tum naturæ solertia
cogitatio- multa perspecta habent, atque experimento com-
nes patẽt. probata ex coniecturis, indiciis, oculis, vultu gesti-
bus, aliisque corporis motibus cogitationes inter-
nas eliciunt. quod etiã viro prudenti ac multarum
rerum perito factu nõ difficile. Quocirca vt impro-
Homo ho- bi ac fraudulenti negotiatores in hominum perni-
mini dæ- ciem omnia moliuntur: omnẽmque captant occa-
monium, sionem qua illos circumueniant, atque incautos
impa-

imparatosque opprimant: ita Dæmones nobis insidiantur, atque infesti sunt, & quo quisque vitæ integritate ac moribus spectatior, eo acerbius in illũ virus suum exacuunt. Sic Christo non fuit veritus, *Matth.4.* nec erubuit Dæmon tentationum arietes admouere.atq.ambitione.gula, regnandi cupiditate atque inani gloria illum oppugnare. Nec Paulum quoq; *2.Cor.12.* diuexare puduit.cum elatione animi,tum aduersariorum sæuitia ac crudelitate.Iob quoq; miris mo- *Iob.30.* dis ab illo exagitatus violentos impetus perferre coactus est: verũ qui omnia remuneratur ac compensat Deus, finem certamini imponit ac sæuiendi mensuram præscribit, nocendique metam constituit Quod ipsum documento cuiq. esse debet, nihil aduersus nos moliri Dæmones, nec in malis inferendis progredi, nisi vel annuente;vel conniuente Domino. Cum autem multis variisque nocendi artibus homines adoriantur, atq. oppugnent, tum vero omnes tentant,explorantq. aditus,si qua possint ex his quæ domestica sunt ac natiua, nullique non insita, adoriri ac cõficere: sic hos qui sanguine redundant, ad luxũ, lasciuiam, ebrietatem,profusionem, ad obscenos nefandosque amores, ad probrosas libidines,incestus,fœdosque concubitus,incitant: Biliosos autẽ ac Cholericos ad iracundiam, ad rixas,iurgia,contentiones,conuitia, pugnas, cædes, latrocinia, seditiones, diffidia, exstimulant,ad ea quæ patranda ac perficienda faces ministrant: Melancholicos ad inuidentiam,æmulationẽ, amarulentiam, odium, indignationem,veneficiũ,fraudes,dolos, insidias, proditionẽ, mœstitiam desperationem, ac diffidentiam: postremo ad calamitosum funestumq.exitum adigũnt:Pituitosis ac phlegmate oppressis ad desidiam, atque ignauiam, torporem, veternum, inertiam, somnolentiam, incuriam, atque ad omnium virtutum neglectum sunt

Dæmones quatenus noceant.

Humores ad vitia occasionẽ præbẽt.

Ab exter- adiumento. Obiter vt aer tenuitate cœli tempera-
no aere si- tus vitalem ac salutarem spiritum impertit ani-
mile. mantibus, herbisq; virentibus. sic boni genii salu-
brem auram aspirant, ac mentes nostras suaui affla-
tu reficiunt. Mali vero vt ventus pestilens, morbos
& contagia: ita illi exitiale virus exhalant, atq; ani-
Sap.1. mis hominum pestem ac perniciem adferunt: *Ab*
Genes.2. *iis enim prima mali labes hominumque ruina, atque interi-*
tus: sic vt opus fuerit instauratore illo mirifico nē-
pe Christo, qui hominem pristino nitori atq; inte-
gritati restitueret. Et quoniam tanta est humanæ
naturæ imbecillitas, vt ægre aduersus sæuissimi ho-
stis insidias possit subsistere: Christus Iesus subdu-
Paracle. ctus in cœlum, Paracletum mitti curauit, qui nos
Quid spi- fulciat, ac contra Satanæ insultus omnesque malo-
ritus san- rum incursus reddat inuictos. Hic est, qui mentes
ctus in no- nostras variis dotibus exornat, qui de Dei volunta-
bis effici- te nos reddit certos, ac discussa omni diffidentia
at. per Christum ad patrem nos prouehit. Erigit enim
Gal.4. mentes nostras, ac consolando hortandoq; efficit,
vt concepta fiducia, omnia ab illo sperare ac petere
audeamus ac patris nomen illi opplorare. Quin &
ipse spiritus, quem Deus emisit in corda nostra, at-
testatur vna cum spiritu nostro, *quod eius sumus filii,*
Rom.8. *& hæredes, cohæredes autem Christi.* Spiritus itaq; diui-
nus mentium instaurator fidem ac credulitatem
verbo Dei fultam nobis inserit, quæ fiduciam erga
illum parit, certamq; spem consequendi promissa.
Fidei ope- Et quum hæ virtutes non sunt otiosæ, vberrimum
ribus sti- Charitatis operumque prouentum proferunt, ad
pata. eaque adminiculatur, ac vires confert Paracletus,
vt stabiles ac fixos in nullos errores, aut supersti-
De præ- tionem abduci nos contingat; quæ non aliud est te-
parat. Eu- ste Eusebio, *quam falsa quædam, atque amentia vera re-*
ang. lib.1. *ligionis vmbra, aut fucata species, nullo fundamento nixa.*
Superstí- Sic ex Horatii sententia,
tio.

Maxi-

Maxima pars vatum pater & iuuenes patre digni In art.
Decipimur specie recti. Poet.
Fallit enim vitium specie virtutis, & vmbra Iuuenal.
Quum sit triste habitu, vultuq. & veste seuerum, Saty. 14.
Nec dubie tanquam frugi laudatur auarus.

Fit enim plerumque Cicerone teste, *vt nonnulli optima consectati non tam voluntate, quam cursus errore fallantur.* Sic Paulus Iudæos non prorsus à pietate alienos censet, verum aliquo duci studio, zeloque Dei, sed absque iudicio; ita non omnino errent in affectu pietatis, sed propter inscitiam, & quod in delectu hallucinantur, ac cæcutiunt, spiritu Dei destituti sunt. Cui vitio affines sunt, qui inueteratos errores pertinaciter vel tuentur, vel tolerant, nec sustinent quidquam immutari eorum quæ irrepserunt: qui si imbuti essent spiritu illo munifico, non esset tanta in animis opinionum ac doctrinæ dissensio. Cæterum nemo hæc parerga esse existimet, atque ab instituto alieno, nec in illud Horatii impingat; Tusc. 3. Rom. 10. Zelus absque iudicio.

----Amphora cœpit In art.
Institui, currente rota cur vrceus exit? Poet.

Quum spiritus cœlestis mentis innouator, dux sit ac moderator spirituum humani corporis, qui sedatiores exsistunt ac magis placidi vbi hoc ductore reguntur, atque in officio continentur. Si enim tumultuari pergant, ac seditionem in corpore concitare;

Ille regit dictis animos, ac pectora mulcet. Æneid. lib. 1.

De corporis humani elementis, primisq. qualitatibus, ac generationis principiis, ex quibus homo constat, ac constatus est.

CAP. IV.

AB elementorum, nō humorum facultatibus omnis temperamēti ratio deducitur, illisq; vni-

uersam corporis structuram atque opificium acceptam ferre par est. Elementa statuuntur quatuor; Ignis, Terra, Aer, Aqua, quibus totidem subsunt qualitates; Calida, Frigida Humida, Sicca, quæ ex circumfuso nobis aere, atq; alimentis vel commoda, vel detrimenta cōcipiunt; illorum enim excessu defectuq; vitiantur qualitates, ac corruptela aliqua deprauatæ, innumeris morbis prębent seminaria. Cæterum quę corpus nostrum afficiunt, ea teste Galeno, sunt genere duplicia: altera nobis cōgenita, & quæ euitare nequeas, ex ipsis generationis principiis velut radice orta, altera, quæ & declinare posses, & aliena sunt à corporibus nostris, nō insita, sed aduentitia atq; externa, quæ tamen nō minus, quam insita, corpus nostrum conficere atque infestare sunt idonea. Cibus scilicet & Potus, quibus restituimus quicquid ficcioris vel humidioris substātiæ effluxit; quæ tamen si immodica sint, aut vitiosa, excremētorum copiam ac morbos pariunt. His proxime accedit aer nos ambiens, qui vbi impense calidus est, vel siccus, aut immodice humidus vel frigidus, manifesto habitū corporis immutat. Cæterū vt proprius. magisq; apposite rem ipsam designem, humanæ naturæ primordia, ac generationis principia sanguis maternus, semenque genitale existituūt, ille ceu materies quędā apta concinnaque, & opifici, vt argilla vda, ceraq; fluxa, ac tractabilis, ad quiduis effingendum sequax: semen opificis rationem obtinet. Constat horum vtrumq; ex iisdē genere elementis, ac qualitates iam memoratas in se complectitur; dissident tamen inter se temperamenti ratione ac mēsura. Siquidem in semine plus est igneæ substantiæ atq; aereæ, hoc est, ætherei spiritus est particeps: in sanguine plus aqueæ & terreæ: quamquam in postremo hoc calidum præpolleat frigido, humidum sicco. Neq; enim sanguis siccus statui

Elementa quatuor.

Tuend. va le. lib. 1.

Cibus & aer æque necessarius.

Primordia hominis.

Seminis & sanguinis natura.

ſtatui poteſt, at oſſa, ſed humidus: at ſemen ſanguine quidem ſiccius eſt: cæterum ipſum quoque humidum fluidumq; ac fluxile. Itaq; vtrimq; ex humida ſubſtantia genituræ origo producitur, ſic tamen vt ex eo reliquæ corporis partes ſiccæ, nerui, venæ, arteriæ, oſſa cartilagines, elaborentur. Quod enim in vtero ex illis principiis conceptū ac coglobatum eſt, ſiccius redditum, veluti rudimēta ac lineamenta cuiuſq; membri capeſſit, poſtmodū exactam ſpeciem, conſequutum, incrementa concipit, atq; adultam decentemq; magnitudinem prouehitur: vbi vero ad ſummum deuentum eſt, oſſibus ob alimenti penuriam non vltra ſequacibus, incrementum augmentumq; ſiſti contingit, nec progredi, aut amplius in longum latumq; proferri. Ex copioſo enim calore & humore ſpiritu vndiq. perfuſo corpus decoram longitudinem aſſequitur. Quod ſi cui vel ingraueſcente ætate, vel etiam adoleſcentibus ex morbo aut affectione aliqua frigidus ſiccuſque habitus obtigerit, corpus iis macilentū fit, rugoſum, gracile, ſquallidum, ſtrigoſum, membraque inualida atq; incurua. Simile enim quiddam iis euenit quod iumentis, quibus pabulum ſubducitur, atq, arboribus herbiſque virentibus, quibus terræ ſuceus ſubtrahitur, ac prohibetur irrigatio. Quo mihi improbe atq. inhumaniter facere videntur ludimagiſtri quidam & quotquot erudiendis aſcendiſq. adoleſcentibus operam impendunt, qui inita quidem, ac conſtituta nō exiguæ pecuniæ pactione, inſalubri, tenuiq victu conuictores domi alunt, ac nō ſolum ſordide tractant, ſed carne ſubrancida, piſcibus olidis, pane mucido tenuiter paſtos, ad ſubeundos ſtudioru labores minaciter inſtigāt: quo efficitur vt color eis defloreſcat, corporis ſpecies, omniſq. decor & venuſtas aboleatur, nulla ſit alacritas, nullus vigor, mentiſq. erectio, ſpiritus deiectus, vir-

Ab oſtiū natura ſōgitudo.

Longitudinis cauſa.

Simile aſſatu.

Pueri non demande inedia.

Vitiosus cibus naturam deprauat. tus minus viuida, indoles omnisq; vis animi, quæ vel naturæ beneficio vel parentum industria, aut deniq; diuino munere insita erāt prorsus extincta, adeo vt nō facile ad præclara iis incalescat animus, nec emergāt ad quæ erant destinati, aut natura appositi. Quod ad externum vero habitum attinet, corpus plerumq; circumferunt fœda scabie deformatum, atque ob vitiosos humores pustulis vndiq; exulceratum. Quo fit vt raro ad legitimam maturitatem, ac iustam magnitudinem, ad vires ingenuas, membrorum robur ac firmitatem, ad decentem partium compositionem ac staturam deueniant, quod in ætate tenera ac pubescēti fame atq; inedia domitis humori natiuo, qui continenter foueri postulat, alimenta subtracta sint: quo fit vt exhausto succo vitali, prematurè senescāt, ac properata morte confici contingat. Vocatur autem hæc affectio, quę frigidum siccumq; corporis statum inducit Senium, quod omnibus quum animantibus tum stirpibus corruptelæ interitusque caussa existit. Est enim mors non alius, quam naturæ, hoc est, caloris genuini, insitique humoris, in quibus vita consistit, extinctio: ad quam nonnulli properantius deueniunt; vel ex alimenti inopia ac defectu, vel ex intemperantia vitæ, immodica Venere, intempestiua vigilia, mœrore animi, tū plerisq; aliis, quæ præter ætatis rationem ac naturę cursum, festinatam senectutem, mortemq; inopinatam accelerant. Quam multos autem videre est seniculos corpore vegeto ac succulento, membris validis, ingressu firmo, cruda prorsus viridique senecta; non ob aliud quam quod vitæ suæ optime moderati sint, nec adolescētiam intemperanter aut libidinose transegerint: quum iuuenum plerique conspiciantur effœti, elumbes, eneruati, corpore arido, colore pallido atque exangui, quod tota pubertas, ac iuuenilis virtus

Staturæ breuitas vnde.

Senium.

Mors quid.

Cruda senecta vnde.

virtus immoderato vitæ Venerisque vsu & consuetudine sit exhausta ac flos ætatis arritus, Vt enim flores Martii, quibus ineunte vere nihil spectatius, Aquilonio vrentique vento decussi, marcescunt, sic omnis iuuentus & florescens ætas accepto incommodo, intempestiue atque ante maturitatem arescit. Quocirca vt quis noxia euitare possit ac vitam quam maxime longam efficere, tum senectutem consequi minus grauem atque onerosam, ineunda ratio, qua valetudo firma perfici possit, ac stabilis, aut si inclinata sit, qua erigi possit atque instaurari, Sunt autem non parum multa, quæ illā labefactant ac subruunt, quęque ingenitum nobis temperamētum conuellunt, variant, alterant, corrumpunt. Siquidem ex alimentorum facultatibus, victusque ratione humores diuersas qualitates asciscūt; quibus accedunt balnea, æstus, exercitatio, frigus, lassitudo, sitis, inedia, somnus, quies, aeris stat⁹, affectusque animi, quæ corporis nostri habitum multifariam immutant, ac magna ex parte deteriorem rapiunt. Sic corpus quod calidum humidumque extitit, in frigidum ac siccum, vel etiam aliam qualitatem sensim delabitur: ætatis quoq; accessu, temporis decursu, rebus secundis vel aduersis, fortunæ successu vel inclinatione multa homini obueniunt, quæ valetudinem labefactant. Quo mihi apposite dixisse visus est Horatius,

A florib simile.

Iuuentus vnde effata.

Quæ valetudini officiant.

Multa ferunt animi venientes commoda secum,
Multa recedentes adimunt ---- -

In arte Poetica.

Cui consentanea est illa Iobi sententia, quæ naturæ humanæ conditionem fragilem, fugacem, inanem, momentaneam, multisque incommodis, periculis, mutationibus obnoxiam graphice expressit, *Homo natus è muliere, breui aui est, ac plenus miseria, qui quasi flos spectatissimus, exoritur, sed conteritur, atque euanescit velut vmbra, nec vmquam in eodem statu persistit;* Cap. 44.

Singulis enim ætatibus, hoc est certis annorum interuallis ac spaciis mutationes incidunt. Est autem *Quid ætas* ætas vitæ curriculum ac decursus, vel ab infantia ad senectutem progressus, in quo constitutio corporis humani immutatur, atque aliud ex alio tẽperamẽ- *Ætatum mutatio.* tum acquirit, quod ipsum postremo ad interitum deuergit calore natiuo extincto. Sic infantia, quæ omnium humidissima est, plurimum caloris innati continet, quarto anno aut septimo mutationem su- *Infantia.* stinet, ac plerũque iis annis periclitamur. Huic proxime succedit Pueritia, quæ ad annum plus minus *Pueritia.* decimum quintum producitur, ac non parum multis incõmodis diuexatur: Pubertas vero quæ & ipsa *Pubertas* plurimis malis exposita est anno decimo octauo *Adolescẽtia.* perficitur: Adolescentia autem præceps ac lubrica anni quinti & vigesimi termino includitur, quæ ætas partes quatuor cõplexa, primam ætatem conficit, quarum nullam non varias mutationum vices subire quotidiana experimenta cõmonstrant. Por- *Iuuentus.* ro Iuuentus, seu ætas florida, in qua corpus animusque viget ac florescit, ad annum quintum & tricesimum profertur, in eaque ætate affatim inualescit sanguis, atque humor nonnihil absumitur, quo fit, ꝙd temperamentũ progressu temporis calidũ siccumque censeri incipiat, quum adolescentia humo- *Virilis ætas.* re ac calore abunde fuerit perfusa. Constans vero & virilis ætas ad quinquagesimum annum, aut paulo vltra progreditur, quo tempore tempestiua maturitas se profert, ac mens conuersis studiis, omnia considerate, prouide, prudenter agit: corpus vero æqualiter, atque in eodem tenore consistens, non magnam mutationem percipit ad annum vsque sexagesimum tertium aut quintum: tunc enim la- *Senecta.* benti atque inclinatæ ætati iam iamque ingrauescẽti frigidus & siccus status inducitur, qui primus est senii ingressus ac vestibulum, proximus autem

ad.

ad decrepitam ætatem, ad mortem aditus, quæ vt non exoptanda temere, ita non pertimeſcenda viris Christianis, quum mens concepta fiducia ſuauioris vitę, ac reſurrectionis ſpe fulta, alacriter hinc emigrandum ſibi perſuadeat, interim quiſq; efficere poteſt in huius æui decurſu, vt ſuperioris ætatis temperantia, ac vitæ moderatione nōnihil præſidii ſibi paret; aliquid priſtini roboris cōſeruet, quo ſenectutem minus effœtam ac laborioſam experiatur, quum enim omni ætati certus præſcriptus terminus, tum huic nullus conſtituitur, niſi vitę exitus mortiſque exſpectatio. Cæterum Pythagoras non inſcite quadripartitas anni varietates ac temporum viciſſitudines, hoc eſt, Veris, Æſtatis, Autumni, & Hiemis diſcriminata tempora duobus æquinoctiis, ac totidem ſolſtitiis comprehenſa quatuor hominū ætatibus accommodat, cuius ſententiam hac verborum ſerie complexus eſt Ouidius,

Vtmors nō ſit formidabilis.

Temporū anni & ætatū comparatio.

Quid? non in ſpecies ſecedere quatuor annum *Meta. l. XV*
Aſpicis ætatis peragentem imitamina noſtræ?
Nam tener & lactens, puerique ſimillimus æuo
Vere nouo eſt, tunc herba virens & roboris expers
Tranſit in Æſtatem, poſt Ver robuſtior annus:
Fitque valens iuuenis, neque enim robuſtior ætas
Vlla, ne vberior, nec quæ magis ardeat, vlla eſt,
Excipit Autumnum poſito feruore iuuenta
Maturus, mitiſque inter iuuenemque ſenemque
Temperie medius, ſparſus quoque tempora canis.
Inde ſenilis Hiems tremulo venit horrida paſſu
Aut ſpoliata ſuos, aut quos habet alba capillos.

Quæ rerum viciſſitudo, ac naturæ potius conuerſio mutabilitas, inconſtantia atque ex vno in aliud inclinatio, commonſtrat omnia eſſe momentanea, caduca, fragilia, ruinoſa, fluxa: & quæ non firmis

Omnia caduca.

radicibus defixa, vt flosculi, cito decidant. Quum itaque corpus continenter defluat ac detrimenta patiatur, multaque intus & foris vires nostras depopulentur, nō oscitanter huius conseruationi incūbendum; quo habilis illa ac quam maxime longa effici possit. Nihil necesse est exemplis, rationibus, experimentis commonstrare (quum nulli non sit exploratum) quam grauate, animoq. iniquo ac repugnante, ab hac vitæ suauitate diuelli se quisq; patiatur, quanta cura, studio, industria vindicare se à morbis contendat, qui non solūdoloribus nos conficiunt, contundunt ac dilaceiant, sed mortis speciē oculis obiiciunt, ne his addam mentem inquietam ac turbulentam, animumque affectibus oppressum. Cui cedo in tantis calamitatibus, ęrumnis, miseriis tantaq; æui huius molestia, ac breuitate, nō parandum aliquod dolorum lenimen, non conquirenda aliqua laborum solamina, atque allleuamenta? quæ si consectari velis atque assequi, numquam in animū induxeris hæc præstare res momentaneas, opes honores, latifundia, operosa ædificia, vestes sumtuosas atq. artificiose elaboratas; sed mentem quietam ac sedatam omnibusque perturbationibus liberam proxime corpus salubre, nullisque morbis implicatum, quibus diuino munere nihil homini obtingere potest melius aut optabilius.

Natura abhorret ab interitu.

Vnde petenda tranquilitas.

Eccles.30.

Quid Crasis seu temperamentum, in quo cuiusq́ habitus, ac corporis constitutio consistit.

C A P. V.

CRasis seu temperamētum, (nam operis institu- ti ratio exigit, vt id definitione explicetur) est prima cum qualitatum atque elementorū inter se conueniētia, vel qualitatum ex elementis æqualis mistura ac proportio omnis vitiosi excessus expers.

Temperamentum quid.

Intemperies vero,quæ disparibus elementorum ac qualitatum viribus continetur,atq;à moderatione desciscit. Vt autem in fidibus concentus quidam percipitur acconcors harmonia,sic vt nihil dissonũ aut discrepans aures teneras feriat, offendatque: ita in temperato corporis habitu exsistit elementorum ac qualitatum apta concinnaque temperatio; adeo vt monstrari nequeat vlla per se qualitas, sed constans, absoluta, perfectaque elementorum ac qualitatum coagmentatio. Quemadmodum enim quum ex variis herbis condimenta aut pharmaca conficimus,fit vna concretio, ac singula ita coalescunt, vt nihil eorum quæ compositio complectitur,appareat,aut discerni possit,aut percipi:ita in elementorum qualitatibus euenit,ex quarum mistura primaria nascẽdi origo ducitur, quæ nouem tẽperamentorum constituit differentias; vnam temperatam omnibusq;suis numeris absolutam,in qua nihil desideratur,nec vlla qualitatum elementariũ aliam superat, sic vt æquali pariq; mensura inter se omnia consistant,nullo vitio,nullaque intemperie imbuta.Intemperatæ octo, simplices quatuor, & totidem compositæ seu iugatæ. Calida tantum,in qua calor frigori antecellit,humoris vero & siccitatis est æqualitas:Frigida, in qua frigus dominatur: humida quod illa primas potioresque partes obtineat.Sicca,vbi humore superior est siccitas,reliquis paribus;hoc est,calida & frigida temperatis: Compositæ vero temperaturæ,quæ ex duabus qualitatibus implicatæ sunt,numerantur,Calida & humida Calida & sicca,Frigida & humida,Frigida & sicca,à quibus corporis constitutio quam κρᾶσιν Græci, vulgares *complexionem* vocant; appellationem apud Medicos,ac nomenclaturam adepta est,ab eo scilicet,quod in mixtura pollet, apud quos id corpus

Intemperies quid.

A fidibus simile.

Simile ab herbarum mistura.

Nouem temperamenta.

calidū dicitur, in quo vberior est caliditatis portio. Siccum in quo siccitas potior, pari modo ratiocinā dode reliquis. Sic medicamentorum compositio, in qua multa congeri ac coaceruari solent, ab vno eorum, quod præcipuum est, nomen sortitur, vt Dianucum, Diacapper, Hiera picra, Diaphœnicū, oleū vulpinum, &c. Quo autem omnia exacte percipi queant (est enim id non modo Medicis, sed omnibus, quibus secunda valetudo curæ est, salubre cum primis ac frugiferum) singulorum rationes ac modos quam possum accurate explicabo, ac primum temperatæ naturę constitutionē exsequar, aut saltē eius speciem atque imaginem mente primum conceptā, oculis exhibebo: nō quod talis in natura rerū exsistat, aut in aliquo commonstrari possit (nisi quis forte diuiniorem aliquam superne originem sit nactus) sed quod huc referri debeant reliquæ hominum naturæ, atque ad hanc amussim exigi, quo cuique pateat, quid vel superet vel deficiat. Neque enim expedite quisquam animaduertit in calido corporis habitu præpōderare humido calidum, ac frigidum prævalere sicco, nisi ad exactam hanc temperiem sit intentus, in eamque, tanquam scopum, defigat oculos.

A maiori denominatio.

De temperato exactoq́; corporis habitu ac constitutione.

CAP. VI.

DEtemperato, atque omnibus numeris absoluto corporis statu dicendum accuratius, quod in hunc mentem animumque dirigi velim, ac tanquā ad normam seu perpēdiculum reliquos habitus accommodari, quo quisque obseruet, quantum à temperamenti integritate deflexerit, quid moliri debeat, vt in pristinum statum, quo ad eius fieri possit,

possit, reducatur. Quanto enim quis ab hoc remotior, tanto valetudo deterior, atque ad corporis morbos, animique ægritudines lapsus grauior. Corpus hoc omnibus suis partibus consummatum, aptissime Polycleti regula dici meretur. Id enim prouerbium iis rebus accommodari solet, quæ ad vnguem facta sunt, & in quibus nihil desideratur; adeo vt ad hanc, tanquam ad lapidem Lydium reliqua debeant explorari: desumpta est metaphora à Polycleto statuario, cuius artificium ac decor teste Fabio, laudem meruit supra mortales omnes: hic tanta arte statuas expressit, suisque numeris ita absoluit, vt cæteri cœlatores ac statuarii in formandis effigiandisque simulacris, hunc tanquam archetypum sibi proponerent. Vsus est prouerbiali hoc schemate de tuenda valetudine Galenus, qui statuit optimum corporis habitum, tanquam Polycleti regulam, hoc est, tam concinne ac decenter expressum, vt nihil in eo culpari possit, sed mirifice afficiat congruens symmetria, nullaque sui parte claudicans commensuratio. Quocirca quæ de statu corporis optimo conscribuntur, merito ad rem absolutissimam referri debent. Talem itaque corporis habitum exhibemus, qualem Oratorem Cicero, ac Fabius imitandum proponit: qualem Ecclesiastem seu concionatorem instituit Chrysostomus atque Erasmus, quod ad horum exemplum se componant, qui eloquentiæ parandæ, aut erudiendis rudibus sunt destinati. Et quamuis non penitus quæ animo conceperit, assequatur: aliquem tamen progressum facere par est; nec committendum quantumuis ardua sunt quæ consectamur, vt spes infringatur, aut languescat industria. *Nonnulli enim*, vt Cicero testatur, *desperatione debilitati, experiri id metuunt, quod se assequi posse diffidant.* Nam neque illud ipsum, quod est optimum,

Polycleti regula.

Lib. 10. cap. 10.

Lib. 2.

Ad summa eniten dum.

De Sacer, Oratione concionan di.

De Oratore.

desperandum;& in præstantibus rebus, magna sunt ea quæ optimis proxima. Quocirca optimum corporis habitum constituere, atque adumbrare visum est, quo illis species animo insideat, in eamq; oculis ac mente defixus talem imitari quisque, atq; exprimere curet, aut quam proxime ad illam accedere. Huic itaque cuius specimen exhibendũ suscepimus oēs sensus vigent, atque insitæ facultates functiones suas ac munia citra vllũ incommodum obeunt. Memoria illi stabilis ac firma, quod cerebrũ nec ad immodicam humiditatem, nec siccitatē declinet; animus acer & industrius, quique solerter ac proui de omnia aggrediatur; mores integri atque incorrupti, & qui in nulla actione à decoro deflectant; ingenium singulare atque eximium; mens placida ac sedata, nullisque affectibus vitiosis exposita, vt quę exclusa temeritate iudicium delectumq; adhibeat, indoles generosa, multis magnisque dotibus affatim exculta, insignis ac spectata vitæ probitas, adeo vt eo expressum sit illustre virtutis exemplar, hoc est, absoluta, atque ad summum perducta naturæ perfectio. Siquidem in eo se cumulate proferunt humanitas, mansuetudo, frugalitas, æquitas, modestia, & continens cupiditatũ moderatio: in aggrediendis conficiendisque negotiis nec præceps, nec cunctator, aut qui procrastinando tardius omnia perficiat; sed consilium in prouidendo, in peragendo maturitatem adhibeat: in casibus humanis, euentisque fortuitis, quæ inopinato ingruunt, non temere concutitur aut expauescit; eoque fit vt non insolescat rebus prosperis, nec deiiciatur succumbatque aduersis; sed omnia vitæ incommoda alacri atque infracto animo perfert, nec à constantia suſceptoque consilio abduci se patitur. Quo spectat illud Horatii, quod illi congruit;

Nota temperati corporis.

Lib. 5. Ode. 3.

Iustum.

Iustum & tenacem propositi virum
Non ciuium ardor praua iubentium,
Non vultus instantis tyranni
Mente quatit solida,
Si fractus illabatur orbis,
Impauidum ferient ruinæ.

Ad quem habitum se cōposuit Diuus Paulus, ac similem affectum in iis qui Christo initiati sunt; ac deuoti, exigit; vt quod illi persuasum erat, quisque pro certo ac fixo habeat, nulla re quantumuis sæua ac formidabili diuelli posse ab eo, cui sumus addicti. Is itaq; cuius speciem ac formam adumbramus, ita animo ac mente constitutus est, vt neutrā in partem moueatur, aut hinc inde fluctuet, sed stabiliter atque inconcusse constantiam tueatur. Insiti sunt quidē illi affectus sed naturales, ac minime improbandi; vt amor ac propensio erga suos, quibus vt non minus indulget, ita in illos nō acerbus est, non seuerus, amarulentus, præfractus; sic vt in congressu familiari comitas seria grauitate sit condita; cui nulla subest dicacitas, nulli dentati sales, non indecora parumque vrbana festiuitas, aut obscœnæ facetiæ; & quemadmodum à scurrili ioco ac scenico gestu longissime abest; ita à Censoria seueritate, ac Stoica indolentia remotissimus. Quis enim non illos ab omni humanitate, ac cultiore vita alienos censeat: *Rom. 8.* *Naturales affectus.*

Quos non vlla magis sermonum gratia mollit, *Æneid.*
Quam si dura silex, aut stet Marpesia cautes. *lib. 4.*

Similiter & moribus & vitæ instituto Democrito atque Heraclito prorsus dissimilis, quorum vterq; Satyrica dicacitate exagitatur. Siquidem:

------- *perpetuo risu pulmonem agitare solebat* *Iuuenal.*
Democritus, quoties à limine mouerat vnum *Sat. 16.*
Protuleratque pedem: fleuit contrarius alter.

Nec solum in animo elucent, atque expressisse se.

Democriti & Heracliti natura. proferunt hæc ornamenta ac naturæ munera, sed insigne quoque decus enitet, atque amplitudo in externa corporis specie se profert. Siquidem in vultu, qui imago est animi; in oculis qui mentis indices, calore lineamentis, totoque corporis habitu heroica quædam dignitas, ac spectabilis forma se exhibet nulli non amabilis ac gratiosa, sic vt conspectus ipse quēque alliciat, ac sympathia quadam, hoc est, tacito naturæ consensu nulla emolumenti spe, in amorem sui rapiat. Corpus decenter & concinne compositum est, omniumque partium absoluta constructio. Caput non obliquum aut angulosum, sed in globi figuram rotundum, quod capillorum honesti spadices, qui color castanearū proprius est, exornant: frons serena, nullisque rugis deformata, quam superciliorum decor commendat, atque oculorum eminētium amabilis aspectus cohonestat. Color floridus ac suauis: buccæ ac genæ roseo rubentique, ac natiuo pigmento perfusæ, præsertim vbi adolescit ætas. Status corporis erectus, incessus decenter compositus non affectatus, vt personatis quibusdam histrionibus, qui ementito quodam atque exotico ingressu se plebi ostentant, quo maior accedat auctoritas ac veneratio. Lingua expedita ac prompta, quæ articulate & significanter verba enūciet. Accedunt præter hæc non parum multa, quæ ex necessitate, atque humanæ naturæ conditione consequuntur. Siquidem edit bibitque moderate, atque adhibita salubri exercitatione, quæ vel viua intētaque voce, vel ambulatione perficitur, alimēta probe concoquit, atque in habitum corporis digerit, quo fit vt perexigua coaceruetur excrementorum redundantia, ac somnus succedat placidus, nullisque absurdis aut tumultuosis insomniis interruptus; & si qua species aut simulacra antelucano peractaq; concoctione atque elaboratis cibis, men-

Spadix color qui.

Factitius incessus.

tis se ingerunt, aliqua subest diuinatio, hoc est, rerum futurarum non vanum, nec inane præsagium. Cæterum in fragili vita ac caduca, tantoque naturæ lapsu atque inclinatione, nõ video cui ista aptius ac commodari debeant, quam Christo, de quo vaticinatus David, *Speciosus*, inquit, *forma præ filiis hominũ,* Psal. 44.
suauitate ac gratia verborum vndique perfusus est, nec est vllus hominum, qui illi conferri possit. Is siquidem supra reliquos mortales omni virtutum genere cumulatus, integritate vitæ, morum probitate, excellentia doctrinæ, miraculorum prodigiis, diuinitate inaudita, maximam orbis partem in sui admirationem, atque amorem pertraxit: sic nihil ei defuit eorum, quæ aut excogitari possunt aut mente concipi, cui corpus etiam obtigisse spectabile ac visenda specie, quis posset ambigere? Et quamquam in illo spectanda potius diuinitas, & in quem vsum nobis exhibitus est, nihil tamen vetat eam formam ac corporis speciem animo complecti; quæ digna fuit illius maiestate atque amplitudine. Erat enim externus habitus ac statura heroica apposita ad dignitatem, ac diuinitati omnibusq; internis animi dotib. quas oppulente in nos effudit, consentanea.

Christus exemplar perfectionis.

Quocirca vnus hic statui debet in quem exacta hominis constitutio sit referenda, seu corpus seu animum spectes. *In eo, siquidem*, vt Paulus ait, *omnes thesauri scientiæ ac sapientiæ reconditi sunt*, atque inhabitat omnis plenitudo Diuinitatis corporaliter. Et quamquam ab illo humani nihil alienũ esset, *Nulla tamen labes, nihil vitii illi inhæsit, nec morbo, aut peccato fuit obnoxius.* Nam quod subinde incanduisse legitur ac vitia insectatus acerbius, tum lacrymis perfusus indoluisse, ac fremitu testatus facti alicuius indignitatẽ, summę humanitatis, atq; ex animo bene cupiẽtis argumẽtũ erat: cum enim salutis humanæ vnice esset auid⁹, indignabatur cõplures, quos emẽdatos,

Ioan. 1. Coloss. 1. Hebr. 4. Ioan. 13.

Christus à vitiosis affectibus alienus. non exstinctos voluit, tam pertinaciter in errore persistere, ac tā opportune oblatam respiciendi occasionē aspernare ac respuere. Hęc de corporis humani absoluto habitu dicta sufficiant; cui florescens ætas atque adulta cōfinis ac finitima, præsertim vbi à primis annis laudabiliter instituta est, & liberalis accesserit educatio, quę tamen continenter labitur ac progressu ętatis deficit. Vt enim in rebus aliis, ita in humana natura omnia orta occidunt, & aucta senescunt; atque ab initio ad finem progressa, decurso vitæ spatio dilabuntur, ac vergunt ad interitū. Quæ

Salubris admonitio. mutabilitas atque inconstantia quemque nostrum commonefacit, vt neglectis rebus caducis ac breui interituris, ad ea quæ æterna sunt animū, mentemque erigamus. Quod ipsum Paulus nobis inculcat,

Coloss.3. quum inquit, *Si consurrexistis vna cum Christo, superna quærite, vbi Christus Deo dexter assidet; superna curate, non terrestria, Neque enim habemus hic manentē ciuitatē*, hoc

Heb.13. est, sedes fixas ac stabiles, aut diuturnitate confirmatas, *sed futuram inquirimus*, cuius opifex & conditor Deus; qui vt Petrus ait, *vocauit nos e tenebris in admirabilem suam lucem, atque æternitati nos destinauit.*

Heb.11.
2. Cap.2.

De Calido corporis statu.

CAP. VII.

Calidus habitus. INter hos quia à modo delapsi sunt, atque à tempere deflexerūt, calidus corporis habit' primus statuitur. Hic enim vt ordine prior, ita in conseruandę sanitatis ratione cæteris potior. Censetur autem is potissime calidi nomine, in quo reliquis moderate constitutis, hoc est, humido & sicco temperatis, qualitas illa exsuperat. Cuius si conditionem explorare libeat, eiusque notas ac signa obseruare, deprehendes huiusmodi constitutionis hominem statura decenti, ac specie formaque ad dignitatē virilē apposita,

posita;corpore non obeso, nec abdomine multoq; adipa;sed mediocri carne,eaque solida,constipata, nam calore pinguia quæq; liquescunt ac defluunt colore vero rubicundo, aut si sanguis plus satis fervescit,vt iis assolet,qui loca æstuosa incolunt ac torrida,fusco vel rufo, Sunt enim in quolibet corpore pro aeris ac regionis conditione cōplures caliditatis gradus ac varii,quumhuius qualitatis tum aliarū modi ac rationes. Sic Indi.Æthiopes,Mauri,Asiani Ægyptii,Palæstini, Arabes, Græci,Itali, Hispani, Sarmatæ,Germani,Galli, Belgæ diuersos sortiūtur corporis habitus,atq;id suo quiq; genere aut per singulas species, variat caliditatis differentias consequuntur.Vt enim ignita quæq; alia aliis sunt magis vrentia,ac pro subiecto fomite,vel ex carbonib.aut glebis bituminosis,naphta,oleo,pice,resina,vel deniq;ex lignis,è quercu,robore larice,betula, vlmo, populo,salice accēsus ignis, focus incalescit modo ardētius,modo mitius: sic in quolibet corpore pro loci natura,ac victus vitæq;ratione vel augescit calor,vel imminuitur, eoque fit vt calores hominū exsistant varii ac capilli diuersi. In omni siquidem corporis statu calido,cui moderatus humor subest, cuncti pilis vndiq; densis obsita est,ac barba decora sed crines paulo erūpunt diuersius atq;alios sibi colores,pro caliditatis ratione adsciscunt. Quum autē pili generantur ex fuliginoso crassoq; excremento tertiæ concoctionis,nigri hi euadunt,si quādo deusto vi caloris vapore,excrementum in exactā fuliginem mutatur. Crispi vero efficiuntur atque intorti propter temperamenti siccitatē,quam calor immodicus infert;vel meatuū in quibus radices figūt,angustiam atque exilitatem, ægre n. eluctari possunt, aut rectam viam sibi amoliri,quo fit vt inflecti contingat, atque in obliquū ferri,præsertim quibus id natiuum,non ascititium est,vt mulierculis quæ se

Signa sanguidi corporis.

Gradus caliditatum hominum.

Simile ab ignitis.

Vnde barba & caeteri pilli.

Pilorum origo.

Vnde nigri pili.

Crispi capilli vnde.

comunt ac poliunt, tum tortis crinibus crispantiq; capillo gratiosæ videri affectant. Omnes itaque qui calidas siccasque regiones incolunt, nigros atq; exigui incrementi crines obtinent, tum crispos ac fragiles: vt sunt Ægyptii, Hispani, Æthiopes, Mauritani, & quotquot natura aut cōditione iis affines existunt. Siquidem in singulis regionibus etiam, qui ad septentrionem ac polum Arcticum vergūt, complures spectamus, qui inter exteros potius, quam inquilinos videntur referendi, si crines ac colorem totiusq; corporis habitum obserues. Sic inter Belgas maritimos plurimi sunt nigro crispantique capillo, ac cute fusca, præsertim qui æstiuis mensibus Solis ardorem perferunt, ac laboribus subeundis sunt assueti, quamquam hæc corporum varietas in multas caussas referri possit, nempe vel regionis naturam, vel alimentorum vires ac facultatem, vel denique in mulieris latentes tacitasq; imaginationes quarum vis tanta est, tamq; efficax, vt quæ sub ipso conceptus momēto animo mentique obuersantur in fœtum elaborentur. Quū enim is sexus lasciuus sit ac ludibundus, atque oculos in obuia quæq; continenter defigat, fit, vt naturalis facultas, quæ operi formando perficiendoque insurit, eo cogitationes mentisque conceptus dirigat, atque ascititiam formam infanti inducat, à parentum natura ac conditione prorsus alienam. Sic obseruatum est nostra & auorum memoria, quum Imperator Carolus eius nominis Quintus, ex Hispaniis in Belgicam instructissima classe esset delatus, ac numerosa clientela, amploq; procerum ac stipatorum apparatu has oras impleuisset, mulieres quæ passim gestabant vterū, ex crebro Hispanorū contuitu, exactis nouē mēsibus, decursoque anni dodrante, infantes edidisse superciliis capillisque nigris ac crispis, tum colore illi nationi vndiq; assimili; non quidem triobolares ac

Vnde corporum varietas.

Imaginationis vis.

Mulierū intemperantia.

Vnde Belgæ Hispanis sim les

Rei gestæ narratio.

res ac meritorias, quas genti feruidæ ac salaci se subiecisse credi par est, sed spectatæ probitatis atq. incorruptę pudicitiæ matronas huiusmodi affectus in se suosque concepisse. Simili ratione, quum Belgis imperaret Maximilianus Cæsar ex Pannoniis, hoc est, Austriaca gente oriundus, fœminæ ob Germanorum consuetudinem ac conspectũ, flauis rutilisque crinibus infantes ederunt, ac Germanis prorsus affines. Hi siquidem, & quotquot frigidam humidamque regionem occupant, graciles ac rectos rufosque pilos obtinent, ac flauentes comas, barbasque æneas, a metalli calore sortiũtur, quod pili nec a Solis calore, nec etiam interno adurantur, quippe quum humiditas copiosa sit & transitus permeatus facilis, excrementorum abundantia, quib. aluntur, efficit vt densa sit cæsaries, ac deustio qua calor nigerpersicitur, imbecillis. Niger itaque pil^9 fit, quũ deusto vi caloris vapore, excrementum in exactam fuliginem elaboratur. Flauus vero, quum vapor minus torrescit, quippe quod tum est impactum cutι, ac erupturum sit, flauæ bilis, non nigræ fæculentum excrementum est. Albus vero pilus ex pituita humoreque frigido & humido enascitur, rufus, sicut coloris flaui, albique est medius, sic eius generatio ex pituitosæ biliosæque fæcis media quadam natura prouenit. Qui vero inter hoc temperatum tractum colunt, hi crines plurimi incrementi & robustos, modice nigros, mediocriter crassos, tum nec prorsus crassos, nec omnino rectos edunt. Quas differentias Galenus singulis ætatibus accommodat. Ascribit enim infantium capillos, quod ad colorem spectat, Germanis; florentium ætate, Hispanis aut Mauritanis; eorum vero qui pubescunt atque in e[illegible] nebis consistunt, iis qui temperatum locum [illegible] habitant. In corporum quoque naturis ad ætatum ac regionum differentiam, pilorum ratio

Pannoniæ Austriæ. *Ænobarbi.* *Colorũ pilorum causa & differentia.* *Libro 2. De temp.*

Cur pueri imberbes. ac discrimen sehabet. Tenella enim ac puerilis ætas nuda pilis est aut tenui tantum languine, quod aut nullus existat in cute meatus, per quem erumpere exhalatio possit, in pilorum augmentum, ac desit effluxus seu excremẽtum fuliginosum, ex quo elaborari ac deduci pilorum stamina soleant. Quum vero pubescere incipiũt, paruos atque imbecillos proferunt. At quæ florescit, ac viret ætas, valẽtiori efficitur capillo, tum numeroso ac nigricante, quod iam meatus ac spiracula patescere incipiant ac dilatari, deniq; fumida exhalatio in his partibus redundat, & generandis, producẽdisque pilis sunt accommodæ, vt sunt caput, mentum, alæ, pudenda, nam tametsi thorax, brachia, fœmora hirta conspiciantur in his qui impense calent, & fuliginosus vapor redundet; minus tamen copiose aut affluenter pili erumpunt, nec in vllam longitudinem porriguntur, quod in locis quibusdam aridis ac musculosis; nempe superciliis & palpebris liquido perspici potest.

Vnde capillorum copia. Copia itaque ac densitas capillorum ex humorum redundantia atque influxu; color vero à caliditate intensiore prouenit. Omnes itaque illæ partes in corpore humano maxime hirsutæ sunt ac setosæ, quibus calor inest vberior: nã is vaporosos halitus, qui ex humoribus emanant, allicit, atq; in pilosam naturam effingit: eoque fit vt adolescentium plerique nullo sint barbæ apparatu, nec vllæ partes pilorum segete siluescant. Quocirca qui me adeunt,

Quid crines eliciat. ac consilium captant, quo pubescant, venustaque languine mentum decoretur, meatos laxos efficio adhibitis iis, quæ calorem in his partibus excitant, humoresque eliciunt, atque in vsum pilorum immutant ac concoquunt. Tale enim liminentum a me confici solet, quod recipit radicis arũdinis, quæ Theophrasto *Donax* dicitur, Latine *aquatica*

Arundo Aet. *can a,* radicis bryoniæ, betæ, raphini, iridis, cepæ, singu-

ſingulorũ partes æquales, ſeu trientem, hoc eſt, vn- *Ad præ*
cias quatuor, ficus pingues minutatim inciſas ſex, *ducendā*
adianthi, quæ vulgo capillus Veneris dicitur, abro- *barbam*
tani, anethi, ſingulorum faſciculum manualē, hoc *remediū.*
eſt, quantum manu complecti poſſis, coquantur in
vino odorifero, deinde effuſo expreſſoque liquore,
piſtillo ſubacta per cribrum adigantur; adde butyri
recentis nō ſaliti, mellis electi ſingulorum ſextan-
tem, ſeu vncias duas, olei amygdalini dulcis & ama-
ri, olei de ſiſamini vnciam plus minus vnā, oxymel,
ſcyllitici ſemunciam, farinę ſeminis lini, melanthii,
vulgo nigillæ, fœnugræci cribro pollinario accura-
te excuſſi, pugillum vnum, ladani vnciam vnā: hæc
igni admota tantiſper bacillo aut rudicula agiten-
tur, dum in linimenti formam coaleſcant. Elicit. n.
crines cuicumq; etiam corpori adhibetur, ac mēto
maliſq; glabris, ſi eo delibuta eſſe contingat, deco-
ram barbam conciliat. Relaxat ſiquidem cutē den-
ſam, atq; humoribus, ex quibus calor emolliri ſolet
pilorum germina, facilem trāſitum perficit, ac vias
patefacit. Quod non ætatis aut ſenectutis ratione,
ſed vel ex morbo, aut vitioſis humoribus, vt corpo-
ribus morbidis, ac lue Venerea cōtaminatis aſſolet,
caluitium cōtractum eſt, quibus vndiq; omniq; ex *Simile à*
parte, etiam abditiſſima, crines defluunt, vt arbori- *ſalſugine*
bus folia, vbi ſalſugine, aut venenato aliquo liquore *conſp.*
radix perfuſa eſt, præſentaneum etiam remedium
adfert, modo corpus à contaminatis fœdiſque hu-
moribus primum vindicetur, atque adhibitis pur-
gationibus ſordes internæ eluantur. Cæterum, vt *Mulier*
incepta perſequar, mulieres eadem qua impuberes *capite ca-*
ratione toto corpore glabræ ſunt, ac læuore perpo- *pillato,*
litæ, præter caput ac verticē, in quo capilli affatim *non cute.*
erumpunt ac cumulantur, quod vapores in ſubli-
me affluenter aſſiliant. In cæteris vero partibus pi-
lis nudata cutis eſt, quod humor calorem ſuperet.

D

Mulier crinita salax. Quæ vero inter has prurire incipiunt, ac tentigine afficiuntur in abditis partibus, ipsisque faucibus ac vestibulo, quo viri illas ineunt, copiose froudescunt, ac densa pilorum segete luxuriant: eoque fit, vt quo densius fruticentur pili, eo sint congressus virilis auidiores, magisque fœcundę. Quod autem nonnullæ non concipiunt, licet excremento [genitali] abundent, caloris penuria efficit. *Simile à terra & semine.* Vt enim in solo palustri ac vliginoso, terraq; plus satis humida suffocantur sata: nec in stirpem emergunt; ita in vtero lubrico conceptus non perficitur. Simili ratione iuuenes quidam inito primum coniugio, infœcūdi sunt, ac quamlibet se concubitu fatigent, ac generandi spe excidunt, ac speratæ prolis desiderio frustrantur: quod virili robore destituti sint ac genitura frigescat, ipsaq; sit, quam par est, dilutior. *Vnde sterilitas & generandi impotentia.* Caloris itaque ratione hirsuti sunt viri, & magis, quam sexus muliebris audaces. Quod si suprà mediocritatem calor in virili corpore augescat, atq; accensæ bili sanguis inflammetur, in desperatam feritatem ac rabiem nonnunquam deuergit. Quo fit, vt plerique irritati ac vel publicis vel priuatis odiis lacessiti, crudeliter in hostem sæuiant, atque immani furore grassentur. *Calor audaciam parit.* Quocirca quo quisque plus satis calescit, atque vltra temperamenti moderationem excurrit, eo corpore magis hispido est, animoq; ferociore. Quod Iuuenalis scite expressit,

Sat.8. *Hispida barba quidem, & dura per brachia setæ*
Promittunt atrocem animum. ----

Intensus siquidem calor animosos homines efficit, feroces, iracūdos, callidos, versipelles, industrios, solertes, quibus non solū in extimo corpore, sed internis etiam partibus pilos innasci proditum est. Quod de Aristomene Missenio refert Plin. *Lib.11. cap.37.* *qui stratagemate ac astu militari integras cohortes solus profligasse numeratur.* Est autem id quū caliditatis atq; astutiæ, tum

tum eximiæ admirandæq; fortitudinis argumentū. *Aristome*
Quum enim vir is ter centum Lacedæmonios confecisset, atq; nis astu-
ab illis semel atq; iterum captus esset, per cauernam elapsus tia.
est, angustos vulpium ac mustelarum aditus sequutus. Rur-
sus deprehensus sopitis sepultisq; somno ac vino custodibus, ad
ignem aduolutus, lora quibus deuinctus erat, cū corpore ex-
ussit. Tertium capto Lacedæmonii pectus dissecuerunt, vi-
dendi caussa, hirsutumq; cor repertū est. Ex his coniicito,
quātum virilis caloris ac roboris Sampsoni inerat; *Sampso-*
qui mandibula asini mille viros confecit, qui auulsis postibus nis vir-
ac repagulis, vrbis portas in montis cacumē extulit: qui ruptis tus.
funibus ac loris, quibus vinctus erat, se insidiatoribus intrepi- Iud. 16.
de opposuit, qui cōuulsis columnis quibus tricliniū fultū erat,
numerosam hominū multitudinē oppressit. Nec minus spe
ctabilis aut admiranda Dauidis virtus exstitit, *qui 1. Reg. 17.*
impetu facto in leonē & vrsum, quū pecori inhiarēt, vtramq; Dauidis
prostrauit, deiectoq; formidabili hoste opima spolia, amplaq; robor.
trophæa ac victoriæ insignia in vrbem retulit. Quo nomine *Iud. 3.*
etiam apud Hebræos Sangar Anathi filius nobilita-
tus est, *qui sexcentos Palæstinos vomere* (vel vt alii verte-
runt) *fuste quo boues stimulantur, confecisse memoratur.* Et
quamquam huiusmodi cōditionis hominis magna
ex parte excelsi inuictique animi magnitudine ac
robore exsistant, plerique tamen eorum præcipites
ac temerarii improba quadā cupiditate ad patran-
da facinora impelluntur, qui cum virtute duce ad
res præclaras eniti possent. nec his consectandis de *Ingenia*
sint adminicula, ad vitia deflectūt, atq. insidiis, do- *proba ira-*
lis, fraudulentiis, rapinis, cęde, sanguine, ad opes, ad *proborum*
imperia, ad potentiam sibi aditum patefaciunt, qui *commer-*
à magnanimitate ac fortitudine alimenti, audaciæ *cio depra-*
potius ac crudelitatis, quam fortitudinis nomen, *uari.*
merentur: præbent quidem se animosos in adeun-
dis periculis, atque audaces in obeundis rebus ar- *Temera-*
duis, sed cupiditate priuata ac crudelitate inhu- *ria auda-*
mana, sic vt omnes suos conatus ac molimina non *cia.*

ad vtilitatem communem, aut Reip. commoda, sed ad suas cupiditates, priuatasque libidines referant maximo ciuium ac populorum detrimēto. Sic plerunq; obseruamus summæ exspectationis maximæ spei adolescentes, in quibus elucet generosæ mētis indoles, improborum commercio ac consuetudine degenerare, atque à morum integritate desciscere; qui cū virtute possint innotescere ac celebres effici, malis artibus potius id tentare pergunt; in quibus non minus se præbent industrios ac solertes, quam vbi ad res præclaras aditum sibi patefaciunt. Et quemadmodum homines ignaui mentisque incertis, ac somniculosæ in neutram partem memorabile aliquid moliri solent, nec sublime quiddā vel aggredi, vel meditari: sic isti ad quæuis sunt appositi seu vitia, seu virtutes spectes, nec quicquam in conspectandis perficiendisq; rebus illis aut operosum est, aut difficile; adeo vt quacunque via grassari velint, qua ratione ac modo se illustres prestare, id facile assequantur ac perficiant. Quo mihi recte Plato iudicasse visus est; *Nefanda scelera ac perditam profligatamq; nequitiam non ex ignauo stupidoq; ingenio, sed generoso potius educatione corrupto procedere.* Sunt autem huiusmodi cōditionis homines calido corporis habitu, qui illis ad obeunda facinora est incitamento. *Nam frigidi, quod meticulosi exsistant ac timidi, numquam,* vt habet Prouerbium, *trophæum statuunt, nec quicquam egregii aggredi, aut experiri audent.* Quibus itaq; corpus qualitate calida imbutū est, ij ingenio sunt vario ac versatili, viuido, alacri, erecto; lingua fluxa ac flexanima, quæ articulate ac significanter verba proferat, sonitu vocis nō exili: nam robustam vocem efficit partim pectoris ac vocalis arteriæ amplitudo, partim insitus calor, vnde emergit impetus animi, mentisque ardor & concitatio. Quod si proba desit educatio, nec animo cultus adhibeatur, versipelles plerum-

Virtutibus vitia permixta.

Libr. 6. de Rep.

Prouerbiū in ignauos.

Quid vocem robustam efficiat.

plerumque euadunt, veteratores, subdoli, astuti, in compilandis rebus mire dextri, animo inquieto ac tumultuoso; ingenio vero vafro, versatili, ventoso, mobili, infido, rerum nouarum auido,

----cui tristia bella Æneid.
Iraq; insidiaq;, & noxia crimina cordi. lib. 1.

Et quoniam calor lumbos incitat, sunt hi magna ex parte impendio salaces, atq. in Venerem proni, omnesq; corporis voluptates profusissimi. Cui vitio si impotentius succumbūt ac supra mediocritatem sunt dediti, ob immodicā humoris profusionem, præmature caluescūt; atq. in anteriori capitis parte quæ sincipur dicitur, efficiuntur glabri; color quoq; his deflorescit; oculi caligant ac lippitudine vitiantur; tempora collabuntur; tibiæ clunesque gracilescunt atq. extenuantur; labascit vigor, facies macie deformatur, omnisq. corporis decor ac venustas obolescit ac deperit, multisque aliis incommodis sunt expositi. Primū καχεξία hoc est, squallido maloq. habitu, febri hectica, quæ intimis partibus infixa, atque ossibus medullisque penitus inhærens corpus tabe conficit. Quod si eiusmodi cōstitutionis homines tuendæ conseruandæque sanitatis rationem habeant, ac corpori mentiq. vllam curam adhibere pergant, præ cæteris valetudine fruuntur inculpata, nec facile morbis eos tentari contingit, aut aliquos humorum aceruos congeri, qui corpori putrefactionem aut corruptelam inferant: ab iis enim moderata caloris innati substantia illos liberos præstat atque immunes. Quocirca optima instituenda victus vitæq. ratio, & præter hæc quæ corpus humanum constituunt, sex illæ res quæ nos conseruare possunt, modo iis commode vtamur (nam id nostræ electionis & arbitrii, naturæ parens esse voluit) accurate obseruandæ: vocantur autem Galeno *caussæ conseruatrices, quod corporis*

Veneris moderatio.

Res non naturales.

nostri constitutionem conseruare idonea sunt, modo iis comm-ode atq; opportune vtamur. Recentiores Medici res non
Artis me naturales vocant; non quod præter naturam exsi-
dica 85. stant, sed quoniam extra nos constitutæ sunt, nec
Caussæ cō- nobis insitæ, tum quod vsu effectuque suo, ac qua-
seruatri- litatis aut mensuræ ratione naturam, eiusque fa-
ces. cultates vel lædant, vel vitient si sinistre ac parum apte adhibeantur. Cuius generis sunt aer; qui nos ambit, alimenta, motus & quies, somnus & vigilia, excretio & retentio affectus animi, quæ calor natiuus ad sui conseruationem ac tutelam exigit. Pri-
Aeris vis. mum enim aer subinde tacite ac latenter, subinde manifeste in corpus se ingerit, ac spiritus cum fœdo halitu: tum salubri afflatu vel vitiat vel reficit.
Aura pe- Plus autem detrimenti infert aer insalubris, aura-
stilens. que contagiosa & pestilens, quam venenosæ qualitatis cibus; iste enim vomitu excuti potest, quum aer ac liquida quæque, si quando vitalia corripiunt ac venas subeunt, ita inhærescant, vt ægre expugnari queant: quum itaque circumfusus aer corpora nostra varie afficiat, (nam præter exhalationes pestiferas, quæ se pulmonum fibris inferunt, vel plus
Aer vitio iusto calefacit, exsiccat, frigefacit, humectat) sedu-
sus cibo lo sibi quisq; prospiciat, ne quid noxæ aut incom-
nocentior. modi ex illo contrahat: nam quum temperatis corporibus saluberrimus aer accommodus, qui nulla extranea aut vitiosa qualitate infectus est, aut temperiem viciat, ita à temperamento delapsus is aer
Contraria inducendus in quo cōtrariæ qualitates exsuperant:
contrariis sic calido æstuātiq; corpori frigidus, sicco humidus
expugna- accommodatus, quod etiam arte moliendum est,
ri. vbi ille desit, aut alius obtineri nequeat. Quocirca in morbis calidis siccis, aut statu cœli æstuoso,

Æn. 10. *----quum Sirius ardor*
Canicula *Ille sitim morbosq; ferens mortalibus ægris*
vis. *Nascitur, ac læuo contristat lumine cœlum.*

quo ardores abigi arcerique possint atque æstus mitigari, irriganda pauiméta scaturientibus aquis, sternendi carices, ac frondibus virentique gramine aut pampinis, adornanda cœnacula, quod quũ Belgæ factitare soleant, tum nulli, quam Britanni, quos Anglos modo vocant decẽtius, aut apparatu ornatuque magis spectabili ac visendo: quum enim æstate superiore eo me contulissem, partim vt Insulam opibus virisque heroicis cum primis illustrem spectarem, partim vt Guilielmi Lemnii, cui vt æquũ est pari, vnice afficior, consuetudine fruerer, multa mihi in ipso aditu (nã ad Cantium promontorium delatus partim equo, partim nauigio Londinum deuectus sum) conspecta sunt & obseruata, quæ quemuis ad collustrandam hanc regionem possent allicere. Siquidem quum Do. Lemnius, qui ob singularem medendi artem, quam felici successu, magnoque procerum ac popularium applausu exercet, huic genti carus acceptusque est, in cœtum ac clarissimorum virorum consessum me deduxisset: cœpit ilico ex optimatibus quisque erga hominem externum, & qui numquam illas oras attigisset, humanitatis officia exercere, ac prehensa dextra in amplexus ruere, atque effuse aduentum gratulari. Sunt enim in prouectioris ætatis homines, & quibus est aliqua doctrinæ existimatio, mire propensi, quod non facile persuaderi possetiis, quibus sunt suspecti nationis huius mores & conditio. Itaque vt ingenue fatear, amabilis mihi visa est incredibilis gentis huius comitas, affabilitasq; sermonis: oblectabat me elegans & exquisita dignaque spectari rerum domesticarum mundicies, recreabant triclinia virgultis herbisq. redolentibus passim cõstrata. nec non fasciculi manuales ac olfactoriola ex flosculis versicoloribus concinne congesta, quæ culcitris thorisque inspersa suaui halitu conclaue

Anglia laus.

Angli doctis & senibus afficiuntur.

Anglorũ vita conditio. vndique complebant. Quo effici credo, quum alimenti tum aeris saluberrimi ratione, vt indigenæ colore florido exsistant, oculis, facie, vultuque, atq. oris specie, quæ honestatem ac decus præ se ferunt, voce blanda quidem, sed moderatione temperata nullisq. lenociniis indecoris, aut verborum illece-

Cur Angli florido colore. bris corrupta. Et quum in accubatione epularum, ac sympofiis sumtuosi exsistant, tum potu se minus onerant, nec quemquam immodice vrgent, sed patiuntur pro suo quemq. arbitratu, sapidissimo quo fere vtuntur, liquore madescere atq. irrigari. Quod vero ad vrbium frequentiam, soli vbertatem, fontium scatebras, fluminũ rapidissimos decursus, armentorum ac pecudum greges, texendi artificium, iaculandi peritiam attinet, supervacaneũ est referre quidquam: quum negotiatores, qui apud hos mercaturam exercent ac nundinantur, aut legationes obeunt, abunde testari poterunt nihil earum rerum, quæ in hominum vsum ac commoditatem expeti possint, deesse illis, aut desiderari. Cæterum vt argumentum incepti operis prosequar, quemadmodum de aeris, ita alimenti quoq. ratione statuendum, ac cibi potusque similis habenda conside-

Cibi & potus facultas. ratio. Quocirca vt corpus non facile morbis tentetur, vllisque febribus sit expositum, optimis quisq. cibis assuescat, qui nihil fucci vitiosi, aut humoris praui pariant, eosq. assumat quum tempestiue atque ordine, tum quantitate moderata. *Quemadmo-*

Lib.1.c.3. *dum enim,* Columella teste, *imbecilliorem agrum esse de-*

Simile à cultura agri. *cet, quam colonum vel agricolam: quoniam quum sit colluctandum cum eo, si fundus praualeat, allidi dominum:* ita cibum infra naturæ vires esse conuenit, quo minimum negotii ventriculo facessat alimentorum redundantia, ac maturius concoctio digestioque perficiatur: quod ipsum ægre obtineri potest, vbi immoderatius cibos ingeri contingit, illiq. vel vitiosi

sint,

sint, vt repugnantium inter se qualitatum; denique nec obseruata temporis, cõsuetudinis, horæ, ætatis, mensuræ, ordinis ratione ac modo. Quod in exercenda Venere iis quoq. præscribendum censeo, qui inito primum matrimonio frequenti cõcubitu domari posse nuptas credunt, quum illæ non fatientur, ac viros funditus exhauriri contingat. In victu autem instituendo hoc cum primis obseruandum, præsertim vbi corpus temperamenti limites nõ excedit, nec à moderatione delapsum est, vt similia ac naturæ quam maxime consentanea exhibeantur; nam contraria dedisse, cum primis noxium est ac perniciosum: quod sane in omni ætate, tempore, regione, consuetudine quæ ascititiam naturã gignit summopere spectandum. Si pueri humidũ victum exigunt, illisque impense calida & exsiccanda præscribi non debent, quod incremento officiant, ac corpora prohibeant adolescere. Quocirca Plato & Galenus illi ætati vinum interdicunt, ac ne gustare quidem permittunt, quippe quod haustum, corpus calefaciat: & caput halitu impleat damnumq. menti inferat, adeo vt etiam adultis parce id exhibendum censeant, quod ad iram ac libidinẽ præcipites faciat, ac partem animi rationalem, hebetem turbidamque efficiat. Qui vero pubescunt, quoniam in optimo temperamento consistunt, victũ salubrem ac temperie medium exposcunt qualis est vitulina caro, ouilla, suilla, gallinacea, hædina, oua gallinacea, panis primarius ex laudatissimo tritico confectus: iuuenilis autem virilisque ætas, quoniam ad caliditatem ac nonnullam siccitatẽ deuergit, illisque æstiuis potissimũ mensibus feruescit sanguis, moderate humidus calor diluẽdus est, cuius generis sũt buglossus, atriplex, malua; aut lapathi id genus, quod à spinoso semine Spinachiũ dicitur, hippolapathũ, & hydrolapathũ, cuius naturę nobis vo-

Pueri victum humidum exigunt.

Libr 2. de Legibus.

Libro 1. De tuenda valetud.

Vinum pueris nocivum.

Quæ sanguinis feruorem temperant

vocata est patiētia, lactuca, portulaca, melones cucumeres, cerasa, corna; quorũ nonnulla ne stomachum offendant; ac ventriculo nocumentum inferant elixari possunt, aut vbi iis crudis in acetariis vtimur, erucam, nasturtium, mētham, si sambrium, & quo nūc passim horti nitescunt drococellam admiscere. Sic enim obtinebimus, ne calor plus satis inualescat, atq; humiditatē natiuam depopuletur. Vbi itaque in calido aut alterius qualitatis statu ad intemperiem lapsus est, alterare naturã ad contraria expedit; nam similibus morbos acciri atque intemperie foueri contingit. Si quando igitur habitum corporis mutare cõsultum erit, ac morbos demoliri, contrariam victus vitæq; rationem imperabis; sic tamē vt pedetentim natura ad diuersam cōsuetudinem trāsferatur. *Vt enim sapientu est*, Cicerone teste, *amicitias quæ minus delectant, minusq; probātur, sensim potius dissuere, quā repente præcidere*: ita inueterata inolitaq; cõsuetudo lente certaq; ratione mutāda est. Subita enim ac repentina innouatio nō absque insigni valetudinis iactura inducitur, præsertim in corpore: nam in animo ab improbis moribus ac flagitiosa vitæ consuetudine cõfestim resiliendum. Porro quum in iuuenibus omnia sunt ad temperamenti amussim reducenda, ac nihil nō agendū, quo errores emendari, habitusq; corporis ad iustā symmetriam seu conuenientiam reduci possit, tū in senili corpore nihil temere moliendum, vt cui vtilius est rebus consuetis inhærere, etiamsi modice noxię sint, quam in victu vitæq; genere quidquam innouare: contra iuuenibus ea mutare quæ nocent, tentandum, etiam si à puero iis maxime assueuerint: possunt enim eorum vires moderatam mutationē perferre; & quoniam multū vitæ superesse posset, sperandum est aliquem eos fructum ex ascita meliore consuetudine ac viuendi instituto consequuturos.

Draconitis hortensis, vulgo Dragon.

Lib.1. officior.

Simile ab hominum moribus.

Mutatio subita quando vtilis.

Mala consuetudo sensim mutanda.

turos. At senex si quid tentare pergat, ac longo vsu familiarem ac domesticam vitę rationem vel excutere, vel immutare velit, prorsus operam luserit: siquidem tametsi aliquem progressum fecerit, & nō-nihil obtinuisse visus est, deficiet tēpus, ac perexiguum vitæ spatium restabit, quo optatis bonis perfrui possit. Simile enim quidam is animo concipit, vt qui exacta ætate, decursoque æui spatio, ac meræ proximus, quo Catoni nihil visum magis absurdum, eo plus viatici parare sibi pergat, quo minus vitæ peragendum restat. Frustra enim is operam insumit nō aliter, vt apposite Galenus, quam si quis iam deuexa atq. inclinata ætate artem quampiam addiscere velit, quum properandum sibi, ac non multo post sarcinas sibi colligendas meminerit atque emigrandum. Quum itaq; senilis ætas nullam ex permutata victus vitæque ratione commoditatem sit perceptura, præstat quocunq; modo illam fulcire, atque appositis alimentis corpus frigidum siccumque calefacere atque humectare, quam ambigua dubiaque via insistere, ac præter ætatis rationem quiddam aggredi: quum senectus inualida sit, parumque firmis viribus; nec leuissimum errorem perferat, in quem si labi contingat, ægre admodum poterit eluctari. Cæterum quum motu seu exercitatione, vbi ea moderata existit, calor natiuus augescat, ac virile robur concipiat; corpus vero animusque humanus occupatione molesta, ac negotiosa cura defessus, quiete se atq. otio reficit, pusillumque laxamenti sibi constituit: horū vt in quouis habitu (nam singulis hæc pro naturæ suæ conditione accommodari possunt) ita in calido corporis statu, quo valetudo firma consistat ac stabilis, habenda ratio. Nihil enim agitatione corporis, motuque decenti ac composito salubrius. Siquidem reuiuiscit eo vigor animi, ac spiritus sopitus lan-

Periculosa mutatio in senibus.

Cicero in Senectute.

Libro 5. De tuenda valetud.

Exacta via viatic. cum quærere.

Exercitii commoda.

Exercitationis commoda.

guidusque excitatur: exhilarescit mens, omnesque partes corporis ac sensus quum interni, tũ externi agiles efficiuntur, alacres, erecti, atq. ad obeundas actiones expediti, color efflorescit, appetẽtia acuitur, recluduntur meatus ac venarum conceptacula dilatari incipiunt, humoresq. liberius vltro citroq. commeant, excrementa commode expurgantur, concoctio maturius perficitur, ac succi elaborati in habitum corporis distribuuntur. postremo quum mens sit sedatior, somnus accedit placidus nullisque nocturnis imaginib. interruptus, modo omnia opportune ac legitimo tempore adhibeantur, hoc est, concocto cibo atque excrementis accurate expurgatis, quæ intẽriore motu in habitum corporis rapiuntur, ac meatus exiles angustosque obturant.

Exercendi modus. Quum autem exercitationem aggredi visum erit, præparandum corpus flexuosis gestibus, neruosæque partes, quæ ob intermissum forte exercendi vsum ad motum obriguerunt, agiles prestandæ: sic enim nulla molestia, nullaque lassitudine illam obire poterit, ac tantisper agitationi corporis insistere, dum membra intumescãt, ac color floridus se proferat, rubentiq. specie, cutis sudore madefacta appareat; quæ quum spectari incipiunt, sisti ilico ac cohiberi exercitatio debet, si enim vltra progredítur, nec conquiescat; confestim color euanescit, ac corpus aridum fit ac strigosum. Et quemadmodum si calidę conditionis homines citatiore vtãtur motu, atque in agitandis exercendisque membris incalescant, ac plus satis sint feruidi corpore efficiuntur gracili, atque absumto humore naturali ad siccitatem inclinantur; ita, si otiosam vitam agant, ac veterno torpescant, aut denique luxu, vitæque intemperantia, languore, ignauia, deliciis, socordia, segnicie, desidia, inertia eneruati, ab exercitatione desistant, humoribus vndique turgescunt,

Desidia noxia.

atque

atque opimi obesique euadunt. Hæc fortasse videbor fastidioso lectori disseruisse verbosius; verum eo intelligat spectare consilii nostri rationem, vt quum omnes, tum maxime philomusos virosque patricios, & qui literis continenter sunt addicti, commonitos velim, ne laboriosas validasq; motiones subeant, præsertim ieiuni, vel statim à sumto cibo; nec intempestiuis lucubrationibus sint dediti vitaq; vmbratili implicati, spiritus animales, omnesque naturales facultates attenuent: vtrobiq; enim deesse illis modum obseruo; qua de re vberius in sicco temperamento tractare institui. Porro quum sint varia exercitationum genera, nec quæuis omni ætati vel apta est, vel decora; seipsum quisque exploret, ad quam natura maxime sit appositus. — *Quid studiosis faciendum.*

Quid valeant humeri, rursus quid ferre recusent. — *In arte Poet.*

Nam & luctari, disco vel pila ludere, globos torquere, decertare cæstibus, immensa pondera librare, atque in sublime efferre, iaculari, equitare, cursu, saltu, ballistis, aut natandi peritia cum æqualibus contendere; in equestri certamine vibrare hastam, ac commilitones in pugnam lacessere, inter robustorum hominum exercitationes referuntur; quamquam earũ nonnullæ, quoniam violenter ac valide obiri solent, aliquãdo ex plausibili spectaculo luctuosum funestumq; exitum consequuntur, vt superiori anno in Galliarum rege Henrico, eius nominis secundo excelsi inuictique animi viro contigit; qui multa quæ perficere destinarat, meditatus, dum in pompa nuptiali incitato equo congreditur, soluta casside; ac galeæ ligulis, lanceæ fragmentum capiti impactum est, ac lethale vulnus inflixit; siquidem post dies aliquot oborta febri, vt in huiusmodi calamitate assolet, ex plaga sublatus est: Sunt autem alia minus operosa, minusque molesta exercendi corporis genera, nempe vectiones, quæ — *Varia genera exercitationis.* — *Henrici 2. Galliæ Regis mors, ann. 1559.* — *Mitiora exercitia.*

vel vehiculo vel nauigio perficiuntur; frictionum complures differentiæ; ambulatio quæ vel lento, vel citatiore ingressu peragitur; cantilenę ac musici concentus qui viua voce, vel instrumentis modulate resonātibus aures animumq. suauitate permulcent, ac discussis nebulis, spiritus sopitos excitant, mentemq. depressam erigunt. Quod si certis interuallis accedat clara lectio, ac vocalis soniq. intēsioris canora declamatio, vt Comici nostri factitāt; quî Rhetoricā rhythmis metiuntur, dici vix queat, quātum pectori eiusque musculis commodi attuleris: nec minorem fructum perceperis in dilatādis pulmonū fistulis, ac discutienda fuligine, quæ iis partibus inhæret, si cohibito parumper anhelitu ac labris excitato propismate, sonituq; bomboso spiritū explodas; verum id ex Galeni sententia moderandum in iuuenibus vsq; ad ætatem consistentem, ac prima luce seu antelucano, vbi corpori nulla subest repletio, nec nocturni labores, qui in cōcubitu amplexuque mutuo obeundi sunt, hominem afflixerunt. Hæc quoque exercitatio his potissime conuenit, qui vel vitio naturæ, vel nutricū incuria gibbo sunt deformati: nam quū thoracis musculi pulmonumq; folles retracti ac curuati in dorsum delitescant, hac respirandi ac dilatādi pectoris ratione leuamentum percipiunt minusq; efficiuntur anhelii.

Musica mentem exhilarat. *Rhetorica popularis.* *De valet. lib. 5.* *Gibbosis apta exercitatio.*

Quin & equi vbi incitati calcarib. gressum glomerare incipiunt ac cursu incalescere; quod homines ore inflatisq. buccis moliuntur, id illi spirāte sonitu ac narium flabris perficiūt exploratissimo generosæ indolis argumento, sic hippopolæ, hoc est, qui equos venales exponunt, quod sonitum eliciant, nares vellicant; quem si incunctanter proferant, nihil subesse latentis occultiq. vitii persuasum est: nam in cursu minus agilē esse ac calcitrosum, pedibusq. rigidis, aut visu caligante, oculorum iudicium exigunt,

Generosi equi naribus sonitū excutiūt. *Vt generosi equi explorandi.*

gunt, aut aliis argumentis explorari debent. Possem equidem plura oblectandi genera referre, vt quæ resonante fritillo, quæ tesseris, vt quæ in pyrgum missis, quæ salienti alea, aut enumerãdis chartis nonnullos recreant. Sed quoniam ea sunt otiosorum hominum auocamẽta, qui statariam potius aut sedentariam, quam motoriam fabulam exoptant, de his nihil inserendum putaui. Siquidem spectatæ probitatis viri ea potius oblectamenta has à rebus seriis vacationes requirunt ac consectantur, quæ ab honestatis actionibus non sunt aliena, vt sunt ruris amœnitates, atque agriculturæ occupatio; quæ non solum voluptatem, sed emolumentum etiam, quæstumque præbet vberrimum, nullo tædio aut laboris molestia: nihil enim necesse est hero fundique domino agris desertis culturam adhibere noualia sementi præparare, occationi, subigendisque glebis insistere, agrum repastinare, ablaqueare arbores, quum herus leuioribus occupatus, colonis villicisque ea demandare poterit, atque ad pensum diurnosque labores illos instigare, ac quid effici velit, vocẽ, manu, nutibus præscribere atque indicare. Quod illud Terentii edocet;

Oblectatio minus honesta.

Rusticatio laudata.

Quod in opere faciundo, operæ consumis tuæ, — *Heau. scena. I.*
Si sumas in illis exercendis, plus agas. — *Actus I.*

Fertilissimus enim in agro oculus domini: cuius etiam vestigio saginantur iumenta ac pinguescunt. Iam vero vbi ab exercitatione desistimus, atque ad cibum potumq. quo vires instauramus, deuentum est, summa cura euitanda satietas ac redundantia: quum enim sæpe vtilis nimia inedia, tum nũquam vtilis nimia satietas, ea siquidem ventriculum distendit ac cruditate afficit, quæ parit oppilationem atq; humorũ putredinem, vnde pullulãt febriũ omniumq. morborum examina. In constituenda autẽ valetudine firma ac stabili, omnia, ordine, ratiõe ac modo adhibi

Prouerbiũ rusticum.

Satietas vitanda.

Ordo in sanitate tuenda.

Epedi.6. toque delectu ac iudicio peragenda, sic vt ex Hip-
Aphor.5. pocratis sententia; *Labor seu exercitatio, cibus, potus, somnus, Venus omnia mediocria sunto, suoque ordine incedant, ac perficiantur:* quocirca sanitatis tutelam ab agitatione motuq; corporis auspicandam censet, quem subsequi debet cibus & potio, deinde somnus, mox Venus: in his: vt Galenus ait, quibus ea ex vsu est, minusque incommoda, vt iuuentuti floridæ; nam prouectæ ætati ac senili, tum siccis corporibus cum primis noxia ac perniciosa. Nec vero calidis temperaturis satis tuta est, præsertim si intempestiue vel immodice, tum statu cœli calido illi assuescant. Vernis autem mensibus salubrior, vbi moderato cibo potuque concalefactum atq; irrigatum corpus, antequam somnus obrepat, Venerem exerceat. Sic enim lassitudo, quæ ex concubitu contrahi potuit, obdormiscenti statim remittitur ac relaxatur.

Veneris incommoda.

Inanitio & repletio.

Hæc quoque moderatio etiam in aliis rebus obseruanda; si quando corpus cibo potuque refici vel humoribus oppletum inaniri postulat ac euacuari, exploratis viribus, & quid natura perferre posset, tũ quo prodire ac progredi liceat; quod etiam in venæ sectione, prouocãdo sudore, deiectione alui, prolaeendisq; intestinis; in ciendo vomitu spectari debet, obseruata temporis, ætatis, consuetudinis, naturæ, regionis ratione ac modo. Nec quisquam vlli horum assuescere debet, aut temere quidquam in se moliri, nisi res vrgeat, aut aliqua subsit humoris redundantia, quæ vel purgationem vel euacuationem exigat. Sunt enim in omnibus fere regionibus, qui singulis anni partibus vel venã secari, vel cucurbitulas scarificata cute sibi admoueri patiãtur, maximo valetudinis detrimẽto; siquidem vna cum sanguine vitæ thesauro nõ minima spiritus vitalis portio emanat atque excernitur, quo fit vt tota moles

Vena non temere incidenda.

Sanguis & spiritus vitæ thesaurus.

corporis

corporis ad frigiditatem deuergat, naturæq. opera ac functiones perficiantur deterius. Sic alii nullo Medicorum consilio cataporia, quas pilulas vocant subinde deuorant, ac medicatas potiones ebibunt, quibus vires sibi deiiciunt, ac præmaturam senectā accelerant. Quod ipsum nonnullis in vomitu identidem prouocando vsu venit, qui persuasum sibi habent, semel aut bis, in mense salubre esse sentinam exhaurire: quum sanis non expediat, aut consultū sit, in belluinam illam consuetudinem deuenire, aut tale quiddam præscribenti acquiescere. Nam quod plerique Hippocratis auctoritate id stabilire pergant, non videntur mihi viri illius mentem satis excussisse. Quum enim inter illos versaretur, ac medicinam factitaret, qui pergræcari solēt, hoc est, Genialem vitam agere atque affluentius cibo potuq; perfundi, non præscripsit illis vomendi leges, sed si grauari illos contingat, ac crapula distendi, consultius censet, vt is qui singulis mensibus vomere consueuit, biduo id continuet potius, quo secūdus dies prioris reliquias excutiat, quā vt interpositis quindecim diebus illud tentare pergat Sic enim contractam ex ingluuie atque intemperantia, humorum plenitudinem, euacuabit, ac corpus à morbis tutū reddet. Ita is senex neminem ad vomitum hortatur salubritatis ratione; sed huiusmodi excretiones illi vsui censet, qui ex crapula, ingestoque immoderate cibo grauari ventriculum sentiat; vel ex cruditate, ac cibi corruptione acidos vel nidorosos ructus percipiunt quorū illud in frigido; istud in calido ventriculo fieri consueuit. Sic sapiens Hebræus quū ad frugalitatem nusquam non hortetur, tum si largius quam valetudo exposcit, cænatum sit, atque ex accubitu vis à cōbibonibus illata eit, ad vomitum excitat. Quod si inquit, ad intemperantiam fueris coactus, teipsum subducito, ac vome, nec cor-

Sani ne medicamē tis asuescant.

Vomitus raro prouocandus.

De ratione vict. li. 1.

Pergræcari.

Quando vomendū.

Nidorosi & acidi ructus.

Eccles. 31.

pus tuum morbis exponas, sed non vult vt illi rei quis assuescat, aut in illam consuetudinem deueniat: quisquis enim velit ad maturam senectam per duci, ne sæpius id iterare pergat, præsertim si longo. teret: que collo sit, si corpore vel nimis gracili vel obeso, vel astricto pectore, thoraceque angusto, qui cũque autem temperanter vitam instituit, nihil necesse illi erit aliqua ex vomitu valetudinis præsidia comparare.

Vomitus quibus noxius.

Somnus & vigilia.

Par est somni ac vigiliæ ratio, quæ si moderata sint, atque intra mediocritatis limites consistant, plurimum commoditatis conferunt. Est autem Somnus animalis facultatis quies, atq; à diurnis actionibus respiratio, qua virtutes languidæ, ac vires resolutæ instaurantur, defessaque corporis membra ac sensus eriguntur, Siquidem vegeta erectaque vi naturali, calor natiuus intro collectus vires concipit ac valide concoctioni incumbit, quam non solum in ventriculo, sed per totius etiam corporis habitũ perficit, cuius vapore, suauiq; halitu madescit, cerebrum, ac vapore rosido irrigata sensuum instrumẽta in somnum resoluuntur. Quocirca nihil corpori humano post alimenta moderate absumta tempestiuo somno salubrius: nam vires delassatas reficit, spiritus sopitos excitat, animum recreat, ac mœrorem diluit, mentemq; placidam reddit & quietam. Nec sane vlla sui parte constare possit, tueriq; sanitas absq; somni & vigiliæ amabili grataq; vicissitudine qua nobis nunc a rebus seriis laxamentũ quærimus ac statis horis somno dediti, erigendis virib. fomenta paramus, nunc vero excusso somno ad occupationes, ad corporis animique intentiones denuo nos conterimus. Qui enim subsistere posset humanæ mentis vigor, si desint harum vices, ista vitæ varietas, atque à diurnis actionibus, quæ somno perficitur,

Quid Somnus.

Somni cõmoditates

Grata vicissitudo.

ficitur, otiosa cessatio? Hæc enim efficiunt ne hominis conditio molesta sit atque onerosa, nec vitæ tædium nos capiat aut satietas. Siquidem vt apposite Ouidius,

Quod caret alterna requie, durabile non est, *Heroidum*
Hæc reparat vires, fessaque membra leuat. *epist. 4.*

Nam emerso Sole luceque nobis rursus exhibita confestim se proferunt varia oblectamēta, innumera mundæ ac naturę spectacula, quę nobis molestias excutiant, curasq; edaces anxiis ac solicitis animis eximunt. Quod aut interdiu occupationes, id no- *Dies labo-*
ctu somnus nobis præstat: Vt enim dies vigiliis exer- *ri, nox quie-*
cendisq; negotiis, atque obeundis laborib. dicatus *ti dicata.*
corp. exercet, ac spe somni omnia leuiora efficit, ita nox quieti omnia destinata diurnarum obliuionem adfert, ac laboriosis molestiis finem imponit. Quocirca harum rerum non obscitanter habenda ratio; ac ne ordo desit atque inuertatur, sua cuiq; tēpus, suas modos assignandos, sic vt somnus nostri attri- *Somnus o-*
butus certis horarū spatiis, nempe plus minus octo *cto horarū*
absoluatur, vel vbi libera iis concessum est, paulo sit productior, quamquā in nonnullis illū metiri soleā non tam horarū numero quā profunditate, vt sunt *Qui ægre*
baiuli, naturæ, pugiles, vectores; hi siquidē & quib. *excitentur*
cerebrum affluenter humore perfunditur, in vtramque aurem, vt dicitur, dormiunt, somnoq; altissimo oppressi ægre excitari possunt, quod nimia exercita- *Qui pro-*
tione resoluta naturæ virtus somno refici postulet, *funde dor-*
atq; humiditate, quæ a cerebro defluxit, instaurari; *miant.*
quo fit vt sopita facultate animali, atque occupatis deuinctisq, sensuū instrumentis arctissime somnus illos complectatur: quod autē in hisqui se exercent *Pueri &*
aut immodicis conficiūt laboribus, efficit lassitudo *ebrii cur*
aut defatigatio, id inebriis ac pueris adfert humidi- *somnolēti.*
tas ac refrigeratio: vtroq; n. retracto calore ad cor vitalis facultatis fōtē, impletoq; vapore capite, somnus

Qui cito excitētur.

obrepit. Qui vero tenui humore imbutos habent cerebri ſinus ac cauernas, hi vel leuiter vellicati expergiſcuntur, atque euigilant, quod vapor rarus, halituſque tenuis ac minime dēſus, qui capiti incumbit, cito euaneſcat ac diſſipetur. Noui equidem multos quum ſtudio immodico, tum febri ac Venere extenuatos, qui aſſidentium voces inter dormiendum plane intelligerent, ſicvt minimo ſtrepitu experrecti, cōplura eorum referrent, quæ ab iis eſſent enarrata, non equidem eorum more ac conſuetudi ne, qui in conuiuiis ebrios ſomnolentoſq; ſe eſſe ſimulant: illi enim (quod facile ab oculatis, emunctæq; naris hominib. obſeruari poteſt) quaſi ſomno vinoq; ſepulti, ac prorſus ſopiti inſidioſe odorantur atq; obſeruant, quæ in conuiuiis prolixioribus, incaleſcente vino, animo agitari, atq; incautius effutiri ſolent, vt quadruplatores atq; excurſores emiſſarii factitant, qui omnia paſſim explorāt, atque in aliorū vitā moreſque inquirunt non contemnendo ſane quæſtu ac præmio: nā ex delatione atque accuſatorio munere ac artificio quarta bonorum pars illis decernitur: quæ res illos admodū ſagaces reddit, atque in colectādis inſequendiſque iis, ex quib. emolumentum ſperāt, atque opib. inhiant, eorum acuit induſtriam. Hunc morem etiam vſitatū fuiſſe lenonibus, & qui tacite proſtituebant vxores ſuas mercedis ſpe; vel quum nonnullos haberent ſuſpectos, indicat Iuuenalis optimus vitiorum caſtigator quo enim mœchi licentius perfrui poſſent contactu coniugum ſuarum, concubituque potiri, tāquā aliis rebus intenti, menteq; atq; oculis alio conuerſis, quaſi ſpiritus atque animales facultates in alias cogitationes eſſent defixæ cōtemplati ſunt laquearia, aut graphice expreſſas in cænaculis imagines. Sic enim, vt ex vno conicias cæteros, quendam carmine Satyricus illuſtrat,

Simulatores in conuiuiis.

Quadruplator.

Delator.

Iuuenalis locus explicatus,

doctus

------ *doctus spectare lacunar.* *Sat.1.*
Doctus & ad calicem vigilant, stertere naso.

Quod ipsum quoque designat Ouidius, sed capta alia occasione,

Si bene compositus somno vinoque iacebit, *Libro 3. Amor.*
Consilium nobis resque locus debunt.

Cæterùm, vt ab excursu ad institutum regrediar, nihil æque corporis animiq; vires fulcit, instaurat, erigit, ac somnus nocturnus, quiesque hora plus minus peracta cœna, quo subsidat cibus dextri primum lateris incubitu perficitur, quamquam & in ventrem inclinatio, prona nonnihil corpore, cōcoctioni non sit inutilis, præsertim vbi immoderato cibo turgescit ventriculus. Quod si protuberante laxoque ventre ac sinuoso, non omnino extento constituatur corpus; dici vix queat quantum commodi in conficiendo cibo, in mitiganda stomachi inflatione ac dolore, in sopiendis intestinorum torminibus perceperis. Supinus autem decubitus, atq; in dorsum deuolutus, nocētissimus: nam quotquot ad eum modum se componunt, hiante ore, patulisque oculis, atque inconuenientibus palpebris stertunt, nec placide suauiterque dormiunt, aut somno reficiuntur ob cōtractos pectoris ac ceruicis musculos; quibus hoc etiam accedit incommodi, quod plerumque incubo, ac comitiali morbo opprimantur, tum paralysi, spasmo, apoplexiæ reddantur obnoxii, qui morbi hos quoque comitari solent, qui meridianis horis lecto affixi, diem somno transigūt. Quocirca nemo assiduitate quotidiana diurno somno assuescat, nisi lassitudo ex æstu ac labore contracta vires afflixerit, aut nox pridiana intempestis vigiliis atq; intēpestiuis symposiis peracta sit. Tunc enim citra incommodū admitti potest meridiatio. i. capere somnum diurnum. Et quemadmodum somnus nisi opportune adhibeatur, siue is diurnus sit, siue nocturnus, ac modus

Decubitus in somno forma.

Supinus decubitus nocentissimus.

Diurnus somnus noxius.

Meridiari

desit, stupidos homines efficit, obliuiosos, lãguidos, inertes, grauedinosos, nullo ingenio, nullaque memoria: ita vigilia, nisi intra mediocritatem consistat cerebro siccitatem adfert, sensus afficit, memoriam labefactat, oculi caliginem offundit, spiritus depopulatur; humorem natiuum exhaurit, concoctioni officit, omnem corporis speciem ac venustatem abolet.

Vigiliamo derationẽ exigit.

Perturbationes affectusq́; animi.

Affectus vitiosi homimnoxii

Quid detrimenti, quantamque iacturam menti inferunt perturbationes, atq; enormes impetus, odium, ita, indignatio, inuidia, timor, tristitia, gestiens atque effusa lætitia, angores, solicitudines curæ, anxietates, multique alii turbidi animorũ motus rationi non obsequentes, nemo non vel in se est expertus, vel in aliis obseruauit: quis est enim in tanta humana naturæ imbecillitate ac lapsu, q horum aliquo non vrgetur vel afficitur? Et quamquã aliis alio melius affectibus vel obsistere norit, vel mederi nullus tamen est mortalium, quin iis sit expositus. Quam vero sint affectus in nonnullis qui his impotentius indulgent, violenti ac feroces, tum quam grauiter non modo mentem, sed corpus quoque conuellant ac deiiciant, quotidiana exempla commonstrant. Nam multis furor, iracundia, pudor, effrenata lætitia præsens exitium attulit, quod corsanguine ac spiaituvitali destitutum labascat ac dissoluatur: quod ipsum etiam, sed diuersa ratione in metu, pauore, mœstitia, repentino subitoque terrore euenit, oppresso corde copia atque affluentia sanguinis, spiritu que vitali suffocato: Ita vero, qua nihil furori, nihil insaniæ magis affine, ac proximã, quid efficiat, quantumque habitum corporis, atque externam speciem immutet, indicant inprimis vultus, color, aspectus horridus, oculi truces ac scintillantes, spirantes ac corrugatæ nares, os rabidum,

Omnes affectibus expositi.

Affectus quas noxas inferant.

Ira vis.

Irati habitus.

artus tremuli ac vacillantes, incessus instabilis, vox titubans ac tremebunda, quæ animi affectio vel perturbati potius, vbi excussu rationis imperio in grauescere incipit atq; efferari, qnum aliis sit infesta, tum proprium corpus vel in mortem, vel periculosas ancipitesque ægritudines coniicit. Quocirca moderanda ratione ac temperantia mens est, ne affectibus cedat, parandaq; oprata illa animi securitas & quæ Cicerone teste, *caput est ad beate viuendū tranquillitas*, qua frui certe non potest humanus animus nisi domitas habeat cupiditates, ac vitiorum tyrannidem excusserit, q̄ nō aliis viribus efficere poterit quam firma in Deum fiducia, stabili eius verbo, cœlestiq; spiritu fulta, qua consequetur, vt omniū cupiditatum moderatrix Tēperantia, à libidine, ab insolentia, gtauido immodico; effusa lætitia, odio, iracundia, vindictæ cupiditate, anaritia qua inflāmata mens auiditate instabili ad cōquirendas opes impellitur, aliisque affectibus vitiosis auocet atq; abducat Sic enim vtraq; hominis pars, nēpe corp. & anima, quæ sympathia, hoc est, mutuo consensu ac conspiratione inter se cohærent, incolumes subsistent, nec vllis morbis, vlla ægtitudine vexabantur.

Tusc.5.

Trāquillitas.

Temperātiaquid efficiat.

Doctrinæ cœlestis affectus sedat.

De frigido corporis habitu.

CAP. VIII.

QVoniam Calidæ constitutioni frigida ex diametro opponitur, nec est vlla deterior, atque ab optimo statu remotior, de hac proxime disserendum, quo alio reuocari possit, & si fieri queat, in meliorem reduci. Siquidem quum vita in calidi humidique tēperie consistát, qua augescunt corpora ac vitile robur capessunt, decentemque magnitudinem consequuntur, merito hæc deterrima censeri debet, atque inter postrema referri, quod

nulla sui parte eaque ad fouendas vires tuendamq; valetudinem spectant, promouere possit aut iis ad incrementum aliquid adiumenti adferre. Quum enim illi desit calor, omnique vi ac facultate natura li sit destituta, non potest alimentū humidum allicere atque elaborare vtque assimiletur corpori ac mēbris coalescat. perficere instrumentis inualidis, atque ob imbecillitatē torpescētibus, collapsisque organis. Vt itaque color natiuus omnium facultatum corporis nostri vehiculum & instrumentum ad perficiendas functiones efficacissimus, ita frigiditas illi contraria, nulli functioni idonea, præsertim si actiones naturæ circa nutrimenti alterationem spectes. Nihil enim vilitatis aut commodi ad corporis conseruationem ac tutelam confert, seu concoquēdi digerendique munus obserues, seu reliquas naturæ virtutes ac potentias proferas. Huic tamen qualitati, quamlibet ab integritate ac temperie delapsa sit, semper aliquis subest calor, sed languidus, & qui frigore rigescit, atque obtunditur. Si enim illi deesset calor, aut penitus esset extinctus, nullaque inhæreret huius qualitatis portio, nō posset vita subsistere, atque ab interitu se ipsam vindicare, Itaq; nō penitus absumtus est in hoc corpore calor, sed eum superat frigiditas, quæ in mixtura cæterarum qualitatum intensior est ac potior; eoque fit, vt ab ea nomen atque appellationem sortiatur. Quocirca dū aliquid vitæ superest, ac nonulla vitalis caloris portio corpori inhæret omnibus modis excitanda fouendaq; natiua caliditas appositis alimentis atque exercitatione, ne à frigiditate opprimatur: nihil enim ignauia vitaq; otiosa ac cibis frigidis iis nocentius, vt paulo post indicabimus. Mirum autem non nullis videri existimo, qui possint subsistere, vitamque tueri huiusmodi constitutionis homines, quū frigescente sanguine animalis spirabilisque vis concidat.

Vitā quid fulciat.

Calore vita subsistit.

Frigus vitæ pernicies.

Frigida vinitur calore.

Frigidis corporibus non deest calor.

cidat atque emoriatur. Verum hoc quisque obser- *Animan-*
uet, multa animantia frigidissimæ esse naturæ; vt *tia tactu.*
sunt Salamandra, pyrausta vermiculus, totpedo *frigida.*
marina, ac nonnulli pisces, quorum pleraque, quo-
niã sunt algidissima, ignem contactu extinguunt,
vt glacies; nonnulla stuporẽ torporemque membris
inferunt. Nullum est autem piscium genus, quod
obseruasse me testari possim cui calidus sanguis in *Piscibus*
est, præter balenas, focas, vitulosque marinos, quos *sanguis fri-*
nostrates *canes* vocant piloso tegmine, deniq; thyn- *get.*
nos ac delphinos, & quotquot vel pilo vestiuntur *Vituli ma-*
vel coreacea cute existunt vt sunt interamphibia, *rini,* See-
hoc est, aquatica simul & terrestria; fiber seu castor hunden.
& lutra quib. feruescit & sanguis, quũ reliquis geli- *Fiber,* Be-
dus existit, eoq; fit vt belluæ marinæ aquis exemtæ ber.
diu viuant ob insitum calorem, ac feruidi sanguinis *Lutra,*
copiã. alterius vero generis pisces quum marini, tũ Otter.
fluuiatiles aquis destituti, euestigio moriantur, aut *Qui pisces*
in littus delati, paululum modo spirantes animam *diu viuant*
efflent, firmissimo argumento illis plurimum frigo *mari ex-*
ris ac concreti humoris, caloris vero minimum in- *empti.*
esse, quo fit, vt non diu asseruari possint, sedcito pu-
trescant, nisi confestim, nullaque interiecta mora,
sale obruantur Ex his coniicito, qua sint valetudi-
ne, quo corporis habitu, qui continenter piscibus *Piscium esus*
victitant, atque a commercio ac consuetudine ho- *solitariis*
minum alieni, solitudini ac silentio se addixerunt, *noxius.*
interdictoque esu carnium, quẽ naturæ parẽs omni *Genes.* 1.
bus indulsit salsamentis plerumque putridis vescũ *Actor.* 16
tur, quibus ego suadere soleo, nam multos annos 1 *Tim.* 4.
huiusmodi instituti homines me vsi sunt Medico,
vt meraco vino illa perfunderent, excussoque otio
atque ignauia exercitationi insisterent. Obseruaui
enim ex his complures qui lethargum, apople-
xiam, spasmum, paralysim, oris torturam contra-
xerint ex crassa tenacique ac glutinosa pituita. Nec

Solitarii apoplexiæ obnoxii. eſt ex eorum ſodalito quiſquam, qui non phlegmareſcat, at, atq; excrementis pituitoſis obruatur, quę efficiunt vt ſomnolenti exiſtant, obliuioſi, corpore animoque tardi, colore exangui, atque albeſcente, niſi aliquando amicorum aduentu vino incaleſcant mentēq; exhilarari contingat. Sic enim efflore ſcit color, atque animo vetornus excutitur. Itaque ſi frigidæ conſtitutionis homines deſcribi tibi velis, huiuſmodi conditionis homines ob oculos conſtitue, qui ex inſtituto vitæ ac victus conſuetudine in talem habitum deueniant, etiamſi ab hac priusfuerint alieni: *Cochleæ vitā viuere.* viuunt illi quidem, ſed vt cochleæ, vt limaces, ac teſtudines, quæ quum ex liquore concreto, coactaque humiditate conſiſtant, tum in illam liqueſcunt ac ſoluuntur, quod obſeruari poteſt, vbi iis animalculis ſaltem aut nitrum, aut alumen inſperſeris, confeſtim in tabem reſoluuntur. Cæterū *Venenatæ herbæ.* vt homines atque animantes, ſic ſtirpes nonnullæ & fruticæ hac qualitate imbuti ſunt, quæ deleteria frigiditate animantibus perniciem adferunt, vt hyoſcamus, mandragora, napellus, ſolanum mortiferum, aconitum, papaueris nigri ſuccus ſeu opium, quælicet temperamenti atque elementaris qualitatis ratione frigida exſiſtant, abſceſſu quarto, graduque extremo, calore tamen vitali, qui ſe a cœleſtibus *Frigida quomodo ſubſiſtunt* rebus in hæc inferiora diffundit, viuunt ac vireſcunt. Inſidet autem quum omni, tum præcipue humanæ naturæ vis quędā cœleſtis ac diuina, præter eam quæ ex ſemine maternoque ſanguine conſtituitur. Siquidē ſpiritus calorificus, quem paulo *Rerum natura ſpiritu diuino perfuſa.* ante toti mundo, eiuſque partibus infuſum oſtendimus, elementis incumbit; cunctaque animat ac vita imbuit; deniq; eam virtutem atque efficaciam confert, qua propagationi inſiſtunt, ac ſimilē ſpeciē emoliuntur, eiuſdemque naturæ animal conformant. Quum enim primæ amantium procreatio

ex elementari concretione, ac progenitorum semine quod purioris excoctique sanguinis pars est, producatur, tũ natura cuius solertiam nulla ars, nullæ manus, nec vllus opifex consequi imitando potest, superne originem sortia, operi insistit omniaque perficit ac facultates animales, vitales spirit᷒, viresque efficaces in subiectam matnriam deuehit, quorum ministerio artus omnes consummat, lineamẽta membris inducit, eamq; speciem atque effigiem rebus animatis confert, qualem quotidie oculis nostris conspiciendã exhibet. Hæc admirabilis naturę vis, quam alias testati summus ab vberrimo Diuinitatis fonte promanare, vndique diffusa, corporis molem agitat, mentematque animum regis ac moderatur, variisque actionib. instruit: cuius munere etiam quæ frigore torpescunt, viuunt ac subsistunt, licet calor subsir languidus, qui ne prorsus flaecescat ac sopiatur, nec frigida qualitas, cui sicca affinis, plus satis ingrauescat, calidis fomentis excitandus est. Siquidem ex haustu humidirate natiua, atq; insito colore exstincto, mors imminet, totaq; moles spectat ad interitum, Fit enim quod eleganri ac concinna similitudine indicat Solomon, *vt soluta corporis compage, eneruatisq; viribus reuertatur homo interram, vnde desumtus est, ac spiritus demigrat in æternam suam sedem, atq; ad Deum à quo originem est consequuntur, regrediatur.* Cæterum vt cuiq; innotescat huius constitutionis natura ac conditio, eius notas atq; indicia, quibus deprehendi possit, obiter commõstrabo Frigida autem qualitas, si calidæ conferatur, omnis contraria obtinet. Vt enim calor vndiq; diffusns, humores sua qualitate imbuit, ac corpus eiusq; partes rubicundo colore illustrat, ita frigus suã qualitatẽ membris atque humorib. impertit, tũ pallidum minusq; suauẽ colorem inducit. Acqui si singulatim omnes notas obseruare libeat, nihil non in frigido corporis habitura calidę diuersum deprehẽdes; siq

Lib. 1. de natura miraculis, cap. 1.

Ecclesi. 11.

Simile à contignatione ædiũ.

Frigidi habitus signa

dem corpus glabrum est nullisque pilis obsitum, cápillus laxus ac mollis, rufi albiq; coloris particeps, & qui cito euanescat. Cuius tactu frigida, cui nonnulla adipis portio subest: quum enim calor in corpore humano languidus sit atque hebescit adeps ac pinguedo innascitur: quod quum muliebri sexui, tum plerisq; aliis vsu venire solet, qui vitam desidē agunt atq otiosam, quorum cuti internisque membranis adeps subnascitur; eoque sit vt moderata corporis frigiditate pinguescat corpus, atq; adiposum efficiatur ealore vero immodico; quod eo pingue liquescat, macilentum fiat atque aridum. Sunt autem qua plurima non natura, primaque ab origine hominibus insita, sed aduentitia, atque aliunde ascita, nempe vel ab immutata vitæ consuetudine, ac victus ratione, vel ab æstu, labore, desidia, solitudine, ignauia metu mœrore animi, ac plerisque aliis quę multifariam statum corporis immutare sunt idonea, eumque nunc gracilem efficere, ac macilentum, nunc pinguem atque obesum; quæ etiam in colore conciliando non minus momenti obtinent; quæcunque enim calorem natiuum excitant, vt risus, læt tia exercitatio, vinum calore florido faciem perfundunt; quæ vero refrigerant ac calorem opprimunt, vt aer frigidus, auraq; plus satis gelida, immodicus aquæ potus, somnus immoderatus, frigidorum ciborum nimius vsus, timor, tristitia, sollicitudo, pauor albo colore corpus imbuunt. Sic qui frigido corporis habitu constant, albescunt, ac candore perfusi sunt nisi hæc qualitas in grauescat, aut intendatur. Sic enim ad liuidum accedit, ac plumbeū qualem fere obseruamus hibernis mensibus stante Aquilone in hominibus, quorum genæ, nares labia digiti, aures liuescunt, ac frigore rigent, fœdoque squallore deformantur; hoc tamen illis præstat frigus, vt cibi sint auidissimi, ac non facile satiari

Otium & desidia obesum corpus reddit & frigidū

Vnde color bonus vel malus.

Calor colorē excitat.

Frigus colorem depopulatur

Color quis frigidus.

Liuidus color.

tiariqueant,licet illum minus concoquant:quod ſi ventriculi tunicæ vna cū frigiditate acido humore ſint imbutæ inſatiabili torquentur edendi cupiditate,ac nunquam finiendo ciborum deſiderio: qui affectus Canina appetentia dicitur quem ſedat vini meraciſſimi potus. Acuiautem frigiditate appetendi vim,declarant acetaria,tum alia quędam condimenta ſuccida,quibus æſtiuis menſibus appetitum excitamus. *Canina appetētia.* Cæterum quum calor inſitus agiles atque actuoſos homines efficiat, tum frigus deſides, oſcitantes,inertes,ignauos,ſomniculoſos; atque ad ſubeundos labores vllaſque actiones perficiendas ineptos,quod iis deſint inſtrumenta quibus aliquas functiones aut munia obire poſſint. *Frigida appetetū excitant.* Etenim huius conſtitutionis hominibus lingua inexercitata parumque expedita, vox mollis ac muliebris facultate naturæ inualidæ,memoria minus firma, ingenium obtuſum, mens ſtupida, animus ob caloris penuriam,ac ſpiritut vitalis exilitatem,pauidus ac meticuloſus, quique ad leuiſſimū ſtrepitum expaueſcat. *Frigidimū nugagiles.* Hæc autem,& ſi quæ alia ſe proferant naturæ vitia, pro virili corrigenda, adhibita ſalubri diæta,atque exquiſita victus viuendique ratione, quæ conſiſtit in calidi humidique temperamento. *Medela frigidi corporis.* In primis autem in hoc corpore excitare ac fouere inſitū calorem expedit cum exercitatione ac vino meraco;tum alimētis calorificis,cuius generis ſunt alites,quæ ſe volatu exercent,paſſerculi, miliariæ, frigilli,vulgo *Fincken*.columbæ,perdices, phaſiani, merulæ,turdi ficedulæ, atq; inter cicures, capi ac galli gallinacei: nam anates,olores anſeres, fulicæ mergi, ardeolæ,aliæque aquaticæ volucres valentem ventriculum exigunt. *Alites cōcoctudiffiles.* Quęvero quadrupedum generi adnumerantur huic naturæ accōmoda,ſunt vituli,verueces,procelli,cuniculi. Inter arboreos vero fœtus,& quæ ex terra cultu atq; induſtria ho-

Cibi apti frigidis. minum proueniunt, amygdalæ dulces & amaræ, nuclei persicorũ, dactyli seu palmulæ, ficus aridæ, vuę passæ, exemptis vinaceis, passulæ Corinthiacæ, nuclei pinei, Et quoniam hortorũm prouentus multa nobis in hunc vsum suppeditat, ea quoque referre visum est, quod passim obuia sint, ac minime sumtuosa aut vllius pretii, cuiusmodi sunt apium hortẽse, quod petroselinum vocant pastinacæ aliquot species, eringium, sisarum, carduus, cinara, & articoccus dicitur, napi, raphanus, seu vulgaris radicula, cicer, nasturcium, eruca, mentha, absinthiũ Ponticum *Prouentus hortensis.* & quæ brumali tempore in condimenti vsum veniunt, cępe, alliũ, porrum, aqua macerata, quo graueo lentiã depunant, aut si quis horum grauitatẽ ferre nequeat, exotica aromata, q passim Germani ac Britanni factitant, vt sunt zingiber, crocus piper, cardamomũ, casia quæ veterum cinnamomum creditur, nux myristica, aut si tẽnioris fortunæ homines sumtũ ferre nequeant, ea q̃ illis facultate ac viribus respõdent, ex domestico fundo decepeiant, nẽpe rosmarinum ocymum, vulgo basilicum, cunilam seu satureiam, origanum amaracũ, vulgo maioranam, auethum, saluiam, melissophyllon: his n. ac pler isq; ali-*Condimenta calida.* is expugnari possunt naturæ vitia, ac corpus sensim ad securiorem habitum reduci. Si enim huic qualitati accedat siccitas, non potest vita quæ in calido humidoque sita est, diu subsistere: sed necesse est illam e uestigio morte terminari, qua de re sequenti capite fusius disserere institui.

De sicco aridoque corporis habitu.

CAP. XI.

QVum sicca corporis habitudo frigidæ affinis sit & cognata, illique proxime assistat, quid de hac statui debeat, & qua ratione expugnari possit,

obiter

obiter indicabo. Sunt autem duæ qualitates pari propemodum interuallo ab optima temperie remotæ, in quamcumque etiam ætatem inciderint, licet in senectute sicca intéperies ægrius expugnari possit, quam in adolescentia, vbi ex morbo is habitus contractus est, aut ex incontinentia, vitæque intemperantia huc deuentum est. Vt enim senes ætatis ratione, atque annorum decursu, effœto, arido atque exhausto, corpore efficiuntur, ita iuuenes ex deprauata vitæ institutione, ex intempestiua vigilia, immoderata Venere in frigidam siccamque intemperiem incidunt, atque absumto vitali humore non secus, quam senes, licet properantius, atq; in ætate immatura, naturali morte vitam finiunt, quæ ea ratione naturalis dicitur, quod omnibus immineat, declinari euitarique nequeat. Neque enim senium aut hominis interitum naturalis statui debet, vt auctio & nutritio, quæ naturæ opera exsistunt, & quibus se facultas naturalis propagat ac tuetur: sed quod necessario, ac naturæ cursu atque ordine consequatur. Ille siquidem est naturæ ordo ac series, rerumque exsistentium fatalis quædam continuatio, vt omnia orta occidant, & cuncta senescant, alioqui improprie parumque apposite mors naturalis diceretur, quum præter naturam potius sit, vitæque nostræ aduersetur. Si enim morbus, quem mortis instar deputo, est habitus contra naturam, qui actionem eius vel vitiat vel impedit, quando magis mors, quæ vitam abolet ac despoliat, censeri debet naturæ contraria? Nihil enim naturæ legibus repugnantius, quã exstingui, luceque suauissima ac spiritu priuari. Quod in sequisque experiri potest, si quando subit animum eius rei cogitatio, quæ eam trepidationem, terrorẽ formidinem incutit, vt nisi mente alterius vitæ certissima spes & exspectatio fulciat, nisi fore thumana

Senectus prematura.

Mors natu ralis, qua ratione.

Mors citra naturam.

Si morbi formidabiles, ergo & mors.

Mors qui- vita calamitoſius,nihil afflictius.Siquidem quid no
busformi- bis metum,anxietatem deſperationem,diffidentiã
dabilis. eximeret, ni concepta in Deum fiducia,in æternas
ſedes mens eſſet defixa ? Mortem autem non inue-
xit natura, communis rerum parens,ſummique o-
Peccatum pificis inſtrumentum; ſed vitiorum corruptela,i-
morbos ac pſaque à prima mundi origine peccati labes hanc
mortem in cladem,hoc mortiferum vulnus,hanc letalum pla-
nexit. gam inflixit. Itaque mors non naturæ, ſed conſe-
quentiæ ratione naturalis dicitur; quod *omnibus ex æquo impendeat;ill.uſq; finibus omnia concludantur.* Quum
Sapien.2. autem duo conſtituantur mortis diſcrimina, alte-
Galen. de rum violentum,naturale alterum,ea mortis ſpecies
marcore. Philoſophis ac Medicis naturalis dicitur,quæ citra
Plato in vllum doloris ſenſum ſenibus,& quotquot in ſeni-
Phædon. lem affectionem, hoc eſt frigidum & ſiccum habi-
tum deuenerunt obuenire ſoleat in his n. corpus
moribundum animã,nõ anima corpus deſerit, quo
Duo mor- vt ſenſim placideque ſopiantur, & quodammodo
tis genera obdormiſcant,quum alii qui caſu:ruina,igni,ferro,
homini angina,pleuritide,peripneumonia,aliiſque morbis
impẽdẽt. qui in humorum plenitudine conſiſtunt,opprimũ-
Ruinoſis tur,violenta morte intereant,atque acerbe cum il-
ædibus ſi- la colluctentur, ſic vt anima corpus derelinquere
mile. cogatur,vti hoſpes ædes ruinoſas, vi tempeſtatum
De Sene- conquaſſatas ac conuulſas. Hinc appoſite Cicero,
ctute. adoleſcentes,quique in ætate florida cõſtituti,ſuc-
culento corpore exſiſtunt,ac vegeto, ſic obrui ſta-
tuit,vt quum affluentiore aqua flamma opprimitur
ſenes vero vt ignis,qui ſuaſponte,nullaque adhibi-
Elegans ta vi extinguitur. Quantum autem fumi ac fuligi-
compara- nis,quas fauillas in aera diffundi videmus;quos edi
tio. ſtrepitus ac ſtridores;quæ ex concurſu ſcintillarum
crepitacula?vbi luculentum ignem,aut incenſos li-
gnorum aceruos effuſa aqua reſtinguere tentamus.
Ex quibus coniecturam facere licet,quanta ſit in iu
uenili

uenili corpore luctatio, quam acris pugna, qui tumultus, quæ concertatio; cum violentia morbi, vel alio fati genere inexhaustus naturę vigor, calor feruidus, spiritus alacres ac viuidi suffocantur: quo spectat scita illa ac concinna Ciceronis comparatio; Quemadmodum poma ex arboribus si cruda sunt, vi auelluntur, matura ac cocta, sponte vel leui attactu decidunt; sic vitam adolescentibus vis aufert, senibus maturitas. Hæc quoniam ab instituto non sunt aliena, præfari visum est, atque inculcare studiose, quo quisque ab ineunte ætate primisque annis declinet, quæ corpori infesta sunt, ac minus commodam valetudinem constituunt, seu extrinsecus incidant, seu ex internis caussis proueniant. Quisquis itaque præmaturam senectam euitare velit, ac vitam proferre longius, eamque quam maxime diuturnam efficere, quam multis quæ vitæ nostræ insidiantur, tum potissime siccæ corporis habitudini obsistere curet, ab eaque esse remotissimus: quod qua ratione obtineri possit, post descriptas huius status cōditiones ac notas, quam possum dilucide explicabo, commonstrata proxima ac compendiaria via, qua id perfici queat: id enim futurum est philomusis, virisq; politicis salubre cum primis ac frugiferum. Quibus itaque corporis habitus vel natura, vel progenitorum origine, vel ascita aliqua vitæ cōsuetudine, nempe inedia, solicitudine, vigilia; mœrore animi, labore immodico inductus est, corpore fere conspici solent gracili atq; extenuato, cute vbi siccitas augescit, scabra, squalida, strigosa, vt equis assolet, quibus nulla saginandi cura adhibetur; colore deformi, lurido ac giluo; vbi ad extremum deuentum est aspectu horrido, vultu tetrico, facie cadauerosa, illuuie obsita ac macie confecta; obiter tali prorsus specie, qualem expressit Ouidius in describenda Inuidiæ larua, siquidem,

Vt corpus diu subsistat.

Nota sicci habitus.

Simile ab equis macilentis.

Libro 1. Metam.

Pallor in ore ſedet, macies in corpore toto.
Nuſquam recta acies: liuent rubigine dentes,
Riſus abeſt, niſi quem viſi mouere dolores:
Nec fruitur ſomno vigilantibus, excita curis,
Sed videt ingratos, intabeſcitq́; videndo;
Succeſſus hominum capitq́, ac carpitur vna.

Caluitiũ ex humoris penuria. Et quoniam ſiccitas humorem omnem depaſcit ac depopulatur, capillo ſũt raro, & qui cito defluit: vnguibus aduncis atque incuruis: voce obtuſa atq. exili, quæque aliquando ſtridore quodam prodeat ſiccitate ex aſperante vocalem arteriam: pulſu languido: ingreſſu tardo: oculis reconditis atque excauatis: labris pallidis: collapſis tẽporibus: genis pendulis, frigidis contractiſque auribus, ſtatura minus procera: ſomno vero, qui eſt omnium laborum ac ſollicitudinum ſuauiſſimum perfugium, ob cerebri *Cerebrũ aridum, quid efficiat.* ſqualorem tenui ac modico. Quod ſi cerebrum penitus areſcat, ac ſit torridum, nulla fere memoria exſiſtunt, ſed obliuioſi, ac mente ignaua, minuſque erecta: quũ enim ſpiritus deſint, qui, vt vapor lucidus & ſyncerus, ex ſanguine puriore caloris munere emanant, vim conferant in exercendis actionibus, fieri nequit vt facultates naturales illorum viribus deſtitutæ ſuas functiones obeant. Sin vero nonnihil vigeat animalis virtus ac potentia, nec cerebrũ caliditate prorſus ſit deſtitutum, memoria ſtabilis eſt ac firma. Quum enim humiditas immodica obliuioni cauſſam præbet ac deſipientiæ, vt infantes ac temulenti demõſtrant, tum moderata ſiccitas me-*Memoria ſtabilis vnde.* moriam fidam animique prudentiam pari modico calore adiuta. Splendor ſiquidem ſiccus mentem prudentiſſimam ſtatuit; quantum autem humoris *Ab aſtris ſimile.* acceſſerit, tantum prudentiæ adimitur, quod etiam in cœlo minus ſereno perſpicimus: nõ enim collucent aſtra aut ſplendeſcunt, nubibus aut nubiloſa caligine offuſa. Quod autem nonnulli ſenecturis

metas

metas ingressi delirent ac sint obliuiosi, quum hæc ætas maxime sicca prædicetur, non ob siccitatem id euenit, sed frigiditatem, quæ omnibus palam muniis animi officit atque aduersatur: ex illa enim amentia, alienatio mentis, stupor deliratio, ac sensuum inopia proueniũt, quibus naturæ virtutes ita obruuntur, vt vel languide, vel nihil omnino functiones suas obire possint. Quum itaque memoria periit, vel affecta est, frigida subest intemperies, quę expugnari debet moderate calidis; nam humectare aut arefacere consultum non est: sed si frigiditas humiditati copuletur, exsiccare; si ariditati, madefacere atque irrigare. Cæterum si non prorsus firmata sit ac radices egerit ista qualitas, hæc iam memorata signa atq; indicia non exacte, nec ad amussim descriptioni respondent: verum inualescente sensim intemperie, indies magis magisque se ostentant ac proferunt; quod iis potissimum vsu venit quibus hic habitus non naturalis, sed aduentitius est, aut fortuito atq. ex accidente, vel morbosa aliqua affectione atq; animi ægritudine aduenerit: nã temperamenta multiplices variasque mutationes sustinent: plerisque enim calor dum humorem absumit, siccam intemperiem adfert, nonnunquam nimia humiditas calorem exstinguit, multis intẽsa frigiditas siccitatẽ inducit: quæ intemperies naturæ aduersissima, vt quæ intempestiuo senio ac præmatura morte hominem conficiat. *Corpus autem cuiusq́; intrinsecus siccũ efficitur, quum nec adtrahere in venas alimenta valeat, nec iis sufficienter frui:* quo fit vt præcipuæ partes ac viscera concoquendis cibis destinata arescant; reliqua vero excrementis purgandis accõmodata humoribus pituitosis redundent: quæ res nonnullis imposuit, qui senes humido esse corporis habitu sunt suspicati, quum solidæ partes, arteriæ, panniculi, membranæ, nerui, musculi non

Quomodo memoria instaurãda.

Habitus corporis mutationibus obnoxius.

Gal. lib. 5. de tuen. valet.

humescant: sed ipsæ capacitates ac sinus, tum meatus qui corpori subsunt, ac homini ad excernendos humores superuacuos inseruiũt, humiditate aliena implentur, eoq. fit, vt corpus ob calorem imbecillem atque inualidum nutriri desinat; deniq. in extremam siccitatem deuoluatur. Quare non iniuria Galenus hunc corporis habitum deterrimum censet; siquidem quod temporis spatio senescentibus accidit, id adolescentibus nõnullis statim ab initio contingit: quocirca illos humectare ac calefacere oportet exercitatione moderata, nutrimento humectãte & calido, præsertim vino calorifico ac subdulci: austera enim & acerba (quale est nostrum Pictonicum) quum huic constitutioni, tum maxime senibus inimica, nisi zaccharo aut melle dulcescãt; quod etiã in lacte exhibendo obseruari debet: cuius vsus illis commodus, vbi huiusmodi condimẽta adhibentur. Sic enim nulla ex his incidit obstructio, nec vllus futurus est in renibus calculi metus: quibus ne quando obnoxius esse cõtingat, quod ex crasso lentoque humore, ac cibo concoctu difficili euenit, quę oppilationes expediunt, ac lotium moliuntur præscribenda, vt sunt apium hortẽse, asparagus, vesicaria, gingidium, cuius naturæ nostrum chærephyllon, saxifragia, crithmon, vulgo *Crista marina*, quæ in Gallis copiose prouenit, bethonica, adianthos, rorismarini flosculi; & si aluus sit astrictior, mercurialis, fumaria, cnicus, vulgo carthamus cum ptisana, brassica marina; ex carnium elixarũ liquamine, malua atriplex, blitus, lapathi genera, vrticę, lupi salictarii, ac sambuci turiones seu cacumina, vernis præsertim mẽsibus; aut si quæ alia æstate atque autumno vigẽt, vt sunt cerasa, pruna, ficus, mora; primis mẽsis illata: nã quod Horatius docto quidem ac eleganti carmine mora commendauit, eaq. postremo peractoque prandio edenda consuluit,

Lib. 6. tu- en. valet.

Vinum minus generosum.

Lactis vsus.

Vrinam prouocantia.

Quæ aluũ soluunt.

Mora quo modo edẽda.

non ex artis medicæ, aut salubritatis ratione id fecit, sed ex communi vsu ac vulgata consuetudine, quum inquit,

-----ille salubres
Æstates peraget, qui nigris prandia moris Libr. 2. Sat. 4.
Finiet, ante grauem quæ legerit arbore solem.

Hæc siquidem, vt vuæ, persica, corna, & quæcunque æstate diu asseruari nequeunt, cibos præire debent; nam præpostere assumta putrescunt, ac corpori corruptelam inferunt, ventremq. flatibus distendunt. Brumali quoque tempore multa obuia, sunt, quæ aluum laxam efficiunt, quæque intestina proluunt, vt est mustum, caricæ, hoc est, ficus aridæ, atque vuæ passæ, quæ in fiscellis recōditæ ex Hispaniis in has oras deferuntur, pruna Damascena, eaqȝ vel elixa, aut liquore aliquo macerata, cui pluscului zacchari aut mellis admixtum sit, quibus accedūt quæ exiguam medicamenti vim obtinēt: Sena, polypodium, mel aereum, vulgo manna: epithymus, cassia fistularis ac cylindracea, rhabar, atqȝ hebeni, hoc est, ligni Indici dilutum, myrobalani, thamar seu dactyli Indi, eaque omnia vel ex sero lactis, vel iure gallinaceo. Et quoniam nō solum senibus, sed omnib. qui morbosę alicui affectioni obnoxii sunt, nihil resina terebinthina in sanitate tuenda, profli- *Terebinthinæ efficacia.* gandisque morbis salubrius, hæc quoque prædictis annumeranda. Siquidem non solum aluum citra noxam soluit, sed viscera omnia, internasq; partes, iecur, splenem, renes, pulmonem expurgat, modo perlucida sit, nō adulterina, nempe ex latice pinea vel abiete lecta. Sum enim efficacissimam hanc expertus in eliciendo suppresso lotio, in comminuēdis calculis, in stranguria, atq. vrinæ stillicidio, hulceroso ac fœdo, quem Belgæ vocant, *Den druper*; in podagra ac chiragra, in pudendorum atq; obscœnarum partium affectibus etiam à contage Venerea.

contractis:in expugnandis internis doloribus,quos idem morbus inuexit,quorum nonnulli ossibus videntur infixi,quod membranæ,nerui, musculi, tēdones qui ossibus adhærent,humorum sæuitia contundi ac dilaniari cōtingat. Quum autem Galenus nucis Ponticæ,vel auellanę magnitudine nonnunquam duarum aut trium hanc exhibere soleat,tum ego, quo commodius dimanare in venas partesque corporis vniuersas subire possit, in potionis formā conficio,ac liquore aliquo stillatitio,aut vino diluto:absq. igni enim liquescit,candoremq. eximium agitatione continua asciscit,quod in hunc modum perfici solet: Terebinthinæ Pisticæ, hoc est,probatæ, & cui tuto citra vllam fraudis suspicionem possis fidere,vnciam aut sextantem in mortario pistillo dissoluo adiecto lutei seu vitelli oui pusillo,deinde admisceo certis vicib. aquæ vesicariæ,vel apii, vel alterius liquoris (vt exigit morbi natura,aut hominis conditio) vncias duas aut tres, hæc tantisper subigo,dū omnia coalescant,mixtura tam suauiter candore lacteo albescit, vt colloſtro,aut Belgis vocato cremori prorsus reddatur assimilis, nec aliud esse sibi persuadēt, quibus huiusmodi potiones ebibendas offero, Soleo quoq. eam in orbiculos ac catapotia, quas pilulas vocant, redigere atq inuolutam pane azymo ex amylo confecto, qui læuore perpolitus Pōtificiis canonibus *hostia* vocatur,quod hoc sacra peragātur,deglutienda exhibere ; vel denique Cydoniato (carnes Cotoneorum vocant) incrustare,prius terebinthina aqua rosacea,aut fœniculi elota, quo resinarum saporem exuat. Cæterū quum nihil sit huic constitutioni quam describendam suscepimus,somno placido salubrius,quod eo membra vndique irrigari contingat,ac tepore perfundi, illi in culcitra mollius subacta largius ac liberalius indulgendum : est enim nocturna quies corpo-

Gal. lib. 3. tuen. val. libro 5. tuen. val.

Terebinthinæ præparatio.

Terebinthina in liquorem redacta, poculenta fit.

Bieſt. Roem.

Somni vtilitas.

corporis mentiſque laxamentum ac refocillatio;

Pax animi quam cura fugit quæ corpora duris
Feſta miniſteriis mulcet, reparatq; labori.

quod ſi diſcuſſo ſomno, frictioni inſiſtant inter molem ac durum mediocri, dici vix queat, quantum commodi ex ea ſint percepturi. Siquidem vitale robur excitat ac moderate calefacit: denique efficit, vt diſtributio in corpus fiat facilior, ac nutritio promtior, præſertim ſi vncta manu vel ſubunido panno ac villoſo perficiatur: quis enim non percipit manus, genas, brachia, collum, aures confricatas rubeſcere, atque effuſo in illas partes ſanguine calorem concipere? Et quamquam defricandi vnguendiq. vſus apud nos in diſſuetudinem venit, atque exoleuit. eo tamen veteres in conſtabilienda valetudine, firmandiſque viribus crebro vſi ſunt. Sic Auguſtus Cæſar aliquando conſpicatus Pollionem comitem annum centeſimum prætergreſſum, ſciſcitatus eſt, qua ratione obtinuiſſet vires tam validas, tam crudam viridemque ſenectam: qui reſpondiſſe dicitur: Intus vino, foris oleo. Neque enim ad luxum atque effœminatas mollesq. delicias, vnguentis atque oleo abuſi ſunt ſuperioris ætatis homines, ſed in ſanitatis tutelam, & quo morbis minus eſſent expoſiti. Vnctiones enim & frictiones certa ratione ac modo adhibitæ (ſunt enim Galeno teſte complures differentiæ) corpus vel denſum præſtant, ne aeris ac ventorum impulſu feriatur; vel rarum, ne interna humorum fuligine ſtranguletur. Sic dura corpus cogitat ac condenſat. Mollis, laxat ac reſoluit: Multa, extenuat atque imminuit: Mediocris, augendi implendique vim obtinet: Aſpera, ad extimas partes elicit: Lenis nihil adimit, ſed vim in partibus retinet. Ex his frictionũ generibus illa quæ in mediocritate cõſiſtit, ſeniculis ac macilẽtis ex vſu eſt. Vt enim

Frictionis vſus.

Pollionis ſcita ſententia.

Intus vinum, foris oleum.

Libro 2. tuen. val.

Frictionũ differentiæ ſex.

Simile à rigido corio.

ocreæ duriores ac coria quę obrigescunt ac situ obducta sunt, maçerata oleo mollescunt: sic senum atque aridorum corpora, intus vino, foris oleo perfusa ac mitigata, seueritatem exuunt. Quod autem olim multiplex fuerit vnctionum vsus, præter Euangelicas conciones, præter Solinum & Plinium, Strabo quoq; testatur, qui Indorum mores conscribens: *Medicina*, inquit, *plurimum apud eos per cibos perficitur, non autem per medicamenta, ex medicamentis maxime vnctiones probari & cataplasmata cætera, vt illi seruiunt maleficii non esse expertia.* Illis enim morbos propulsare solent, æstum mitigare, lassitudines discutere, ac defatigatas vires, sopitosq. spiritus erigere, quemadmodum nos odoribus animā fouemus, ac facultates naturæ collapsus instauramus. Nec minus vtilitatis huic corpori adfert aquæ dulcis calidū balneūm: humectat enim & calefacit, lassitudinem dissoluit: duras densasq. partes emollit: humorum redundantiam quæ cuti subest, per halitum dissipat: flatus resoluit: somnum allicit: quoniam madore suaui ac rosido vapore cærebrum imbuit. Naturalia vero balnea, seu thermæ quæ ab alumine, ferro, calce, ocra, sulphure, nitro bitumine, plumbo, ære, cupro vires sortiuntur, non vsquequaque huic naturę accommodæ, nisi quis consulto fido expertoque Medico, corporis sui cōditionem illi exponat, atq. explorandam offerat, quo possit dispicere, an tale quiddam aggredi expediat. Venus autem seu concubitus quum siccus omnibus naturis inimicus, tū iis qui præter siccitatem frigidi quoq. exsistūt, nocētissimus: nec minus noxia nimia exercitatio, lassitudo, vigilia, sollicitudo, inedia, mœror animi, iracūdia, qua raro quidē horum mens exardescit, at vbi incanduit, quæ non facile sedari queat. Et quoniam intempestiua lucubratio studiosos fatigat, ac corpus macie cōficit, illi quoq. modus statui debet.

Luc.7.
Libr.13.
Vnctionis vsus vetustus.

Artificiale balneum.

Naturale balneum.

Quæ præter Venerem siccis noxia.

Nocturnæ lucubrationis noxa.

Videre

Videre siquidem est nõnullos, qui literis continenter addicti, nullã valetudini, cuius fulturis animus subsistit, operam impendunt, colore esse exsangui, minusque florido, corpore extenuato, ventriculo inualido ac languẽti, attritis deiectisq; viribus; nam quum se nocturnis vigiliis macerant; ac studia in multam noctem producunt, ex intentione immodica spiritus animales resoluuntur, atq. humiditas natiua exarescit. Quocirca adhibẽda moderatio, ac ne corpus assiduo meditandi labore exhauriri contingat illius incolumitati sedulo insistendum: nam vt Plutarchus asserit: *Omnium bonorum quæ præstat homini cultura animi nihil excellentius dari potest corpori quã careat impedimento vel ad virtutu cognitionem, vel ad vsum vitæ necessarium.* Siquando enim morbus incidit aut capitis vertigo oboritur, confestim mens corporis adminiculo destituta languescit; nec se alacrem ac vegetam præstare potest in exercendis animi muniis, sed vna cum collega, omniumque laborum socio ac comite afficitur, pariq; incommodo inuoluitur. Quo recte monuisse Platonem accepimus, vt neque corpus quis exerceat absq. animo, nec animũ sine corpore; sed veluti coniugii cuiusque æquilibrium conseruet, ac consensum vtriusque æqualitate maritali conspirantem. Quum itaque insitus calor exercitatione motuq. corporis augescit ac vires concipit, animusq; fit erectior ac reuiuiscit, danda cum primis opera, vt studiosi quiq., & quotquot valetudine vacillanti sunt ac dubia, huic assuescant, præsertim illi exercitationis generi, quod nullam adfert lassitudinem, atq. intra mediocritatem cõsistat: qualis est concinna vocis modulatio, ac clara, soniq. intensioris lectio vel declamatio: dici enim vix queat, quantopere illa spiritus excitent: ac fuliginem densasque nebulas cordi offusas discutiant. Interim hoc accurate obseruari

Cura corporis non negligenda.

De tuend. valetud.

Corpus & animus mutuo afficiuntur.

Simile à consensu connubiali.

Salubris exercitatio studiosis.

debet, ne quis vuidus, ac vino immodice perfusus, ciboque distentus, incondite vociferetur. Siquidem inæqualis spiritus, ac violentus clamitandi impetus vocalem arteriam exasperat, ac nonnunquam vel inflammationem gutturis, vel ruptis venarum fibris, cruentum sputum inducit. Non desunt autem alia oblectamenta, quibus huiusmodi conditionis homines se reficere possint, remissisq; studiis atq; occupationibus, animum relaxare moderatis conuiuiis, atque inter hæc festiuis lepidisq. sodalibus, qui seueritatē rebus seriis, iocosis leporem adhibere nôrint, ac sermones, dicendiq. peritiam tempori, ætati, personæ, vitæque vtilitati accommodare; sic vt ea proferant, quæ tam sint vsui auditori, quam oblectamento; in quo plerique à decoro deflectunt: nec magnam apud conuiuatores gratiam fauoremq. ineunt, quod eos sermones mensis inferant, qui nec tempori deseruiant, nec vtilitate ac venustate auditores afficiant. Quum enim de rebus anxiis ac tortuosis differant, difficilesque atque arduas quæstiones agitent, assidentibus graues sunt ac molesti: Sic pleriq. in vehiculis, pristinis, compitis, nauigiis, imo inter spumantes pateras, de rebus diuinis controuersias mouent, ac de religione disceptant, sed vt saturi de frugalitate, quod genus hominum iure optimo perstrinxit olim Persius in re minus seria, quum inquit;

Moderata conuiuia non improbanda.

Relaxatio animi.

Decorum in sermone conuiuiali.

---ecce inter pocula quærunt

Romulidæ saturi, quid dia poemata narret, — *Satyr. 1.*

Quin potius Horatio sic admonenti acquiescant:

Discite non inter lances, mensasq; nitentes, — *Lib. ser. 2. Satyr. 2.*

Quum stupet insanis acies fulgoribus, & quum

Acclinis falsis animus, meliora recusat;

Sed verum impransi semper disquirere; cur hoc?

Dicam si potero: Male verum examinat omnis

Corruptus iudex.

Hinc

Hinc enim eſt, quod multi qui verſantur in ſumma rerum diuinarũ ignoratione, affectibus impotentius indulgeant, quod ſcopum in quem defigẽda mens, nõ attingant: quod ſcrupulis ſe torqueãt: quod de rebus manifeſtis ambigant, ac dubitationẽ mente concipiant; quod animus doctrina parum ſyncera imbutus, ac ſuperſtitione cõtaminatus vacillet ac fluctuet, nec in tutum portum, fidamque ſtationem, ſed in humanarum opinionum atq. errorum ſcopulos deferatur. Quoniam itaque mens hominis varie intra ſe tumultuatur, nec in opinionibus, dictis ac factis, omniq. vitæ ratione ſatis firmiter conſtantiam tuetur, nulli non perſuaſum cupio, ſi pacatus eſſe velit, vitamq ſuauiter agere exoptet, vt omnes ſuas actiones, conſilia, mentiſque cõceptus ac cogitata, quæ vel aggredi vel perficere meditatur, in certa ac diſcriminata tẽpora partiatur ac diſtribuat, ſuaſque vices cuique functioni aſſignes, nec alterum alteri admiſceat aut inuoluat; quæ etiam Eccleſiaſtæ mens eſt, ac ſententia, qui rerũ tempora ex ordine vitæ diuidens, cuilibet eorum quæ geruntur, officiũ attribuit, ſicut nox quieti deſtinata excuſſis, quæ obrepũt phãtaſiis, ſomno tranſigatur, nec patiatur quidquam diurnorũ negotiorum menti inhærere. Edendi vero tempus, reficiendi corpus, viribuſque inſtaurandis aſſignatum, ita obſeruet, vt auerſa à rebus aliis cogitatione, excuſſiſque moleſtiis, in patinas oculos habeat defixos, nec ſinat ſe interpellari, aut à ſuauioribus ferculis ac ſalubri victu abduci. Sic in delibãdis cõcionibus, in perficienda precatione, in obſeruandis obeundiſque ſacris, ſingula quæ tale quiddam meditanti officere poſſunt, excludi debent, atque abigi, quo mens ſola in Deum erecta, non alio quam in maieſtatem numinis rapiatur. Hoc quoq; in publicis priuatiſque rebus, in forenſibus ac domeſticis,

Quid à pietate nos abducat.

Ne animus curis distrahatur.

Eccleſ. 3.

Actiones quotidianæ ſuo quæque tempore atq; ordine procedãt.

in exercenda mercatura ac negotiandi induſtria, obiter ſi tecum quid agas, aut cum aliis cõtrahas, obſeruari debet; quod hac inſtituendæ vitæ ratione ac ſtabilitate maxima commoditas, ac fructus vberrimus, in peragendo huius æui ſtudio percipiatur.

De Humido corporis habitu.

CAP. X.

QVoniam autem Humidũ primigenium natiui caloris fomes exſiſtit, vitamque alit ac conſeruat, vt oleum in elychnio flammam, temperamentum non prorſus pœnitendum conſtituit. Eſt enim quum Medicis, tum Philoſophis humida temperies laudata, nec penitus viſa à naturali diſpoſitione aliena; quamquam enim in initio ac primis annis paulo deterior cenſeri poſſit. ætatis tamẽ ac caloris acceſſu, præſtantior euadit. Siquidem humiditatis calorem promte concipit, atque illius actionibus obſequitur, vtque argilla vda, ſubigi ſe fingique patitur. Quocirca ad nutritionem mirifice cõfert, atque ad longitudinem, proceritatem, augmentum, plurimum adminiculatur: tametſi enim humiditas cæteris functionibus officiat, atq. perficiẽdis actionibus ſuapte vi nihil adferat adiumenti; ſed prorſus inefficax ſit & inualida, quũ nec attrahere idonea ſit, nec continere, nec expellere; calore tamen perfuſa nõnihil efficit, atq. in alterandis iis, quæ inter ſe coniuncta ſunt, illi qualitati aſſiſtit, atque auxiliatur. Vt enim aqua, quæ nõ minus frigida, quam humida percipitur, ignis ardore concalefacta cruda elixat. eaq. eſculenta efficit: vt denique oleum, ſubditis ſartagini prunis, aut accenſis carbonibus feruet, ac piſces frixos eſui efficit idoneos; ſic inſita corpori humano humiditas calore natiuo imbuta, multa in corpore perficit, vt Luna in terra Solis radiis ac ſplendore illuſtrata. Quemadmodum enim hoc ſidus mẽſtruo decurſu ſaltus reficit ac nemora rebuſque

Humidi ſtatus cõditio.

Simile ab argilla.

Simile à feruenti aqua & oleo.

rebusque terrenis auctus & incrementa confert; æstus marinos concitat, sinus, portus, stationes, litora, accessu recessuq. reciprocante fluctu nunc implet, nunc deserit, vt ostrea, conchylia; sic salutaris vitalisq, humor membris vndique perfusus corpus madidum efficit, atq irrigat: eoque vt fit vt huiusmodi naturæ homines longæui efficiantur, atq. ætatem in multos annos proferant, si accedat moderatio, nec humiditas calore destituta plus satis inualescat. Vt enim affluentior aqua ignem extinguit; ita nimia humiditatis copia calorem natiuum opprimit. Quod si moderate inter se hæ qualitates consistant, nec humor, quam par est, fit redundantior; nec calor plus satis remissus, aut languidus qui humiditati incumbit, omnia naturæ munia exactissime perficiuntur. Siquidem quum calor humorem obsequentem habeat, cibum attractum optime concoquit, atque in roris speciem reductum, in intimos abditosque corporis recessus recondit, vtque assimiletur membris ac coalescat, efficit: itaque humiditas caliditatis munere ad nutrimentum conferendum mirificam vim obtinet, atque vt corpus tum augescat, tum extendatur præsidium adfert; in cæteris functionibus imbecillis atque inualida: neque enim vlla attrahendi, concoquendi, alterandi, digerendique vi pollet, sed nonnullam expellendi facultatem obtinet, ob lubricæ naturæ conditionem. Videre siquidem est illos, qui obesi sunt ac succulenti, vdoque corporis habitu, cita fere aluo esse ac profluenti ob retinentem facultatem parum firmam; & quod meatus laxiores humoribus transitum patefaciunt. In calidis vero siccisq. corporibus contrarie euenit, vt quibus retinendi virtus robusta sit, expultrix vero ob ariditatem, & quod meatus collapsi sint, languida exsistat; quo fit vt in deiiciendis excremētis, ac proluendis

Calor humidus mor Soli, humor Lunæ comparatur.

Lunæ vis in inferiora.

Simile ab aqua.

Calor humorem obsequacem habet.

Sicciastricta, humida laxa aluo.

inteſtinis in tuſſi,ſcreatu,vomitu irritos aliquando labores ſubeant, nihilque promoueant. Humidà itaq. conſtitutio ſiccæ aduerſaria, omnia fere contraria obtinet,vt pueri & ſenes. In ætate enim puerili calor innatus ſenſim augeſcit,atq. affluenti humiditate perfuſus,vſq. dũ adoleuerit ætas ac virile robur conſequuta eſt, auctus atq.incremẽta concipit.In ſenili vero paulatim calor deficit,abſumtoq; humore in frigidam ſiccamq.intemperiem; deniq. in mortẽ homo deuoluitur. Quarũ qualitatũ conditio cũ paulo ante à nobis deſcripta ſit, orationis continuatio ac ſeries expoſcit,vt quibus argumẽtis quibuſque indiciis humida conſtitutio deprehendi poſſit atq. obſeruari,demonſtrare aggrediar. Conſtituit autẽ hæc temperies corpus contra quã ſicca, molle,nõ ſcabrum nec aſperum, cute candida atq. albeſcẽte,tum glabra,venis articuliſq.parũ expreſſis,nec ſatis conſpicuis,capillo plano,dẽſo plerumque ac numeroſo, quod in ſexu muliebri perſpici poteſt: nam in puellarum vertice, modo ſint progreſſæ paululum ætatis, coma denſior eſt, ac magis quam adoleſcentibus,longa;hoc tamẽ huic corpori nonnumquã vſu venit, quod ſolo paluſtri atq. vliginoſo,in quo ob immodicam humiditatem nulli innaſcũtur frutices,nulla vireſcunt gramina,vt nec in arida terraq.ieiuna ac ſiticuloſa. Siquidẽ vbi humiditas affluẽtior exſiſtit, quã par eſt,rari emergũt crines,quod deſit calor, aut is ſit impotentior, aut minus efficax,quã vt humorẽ qui cuti ſubeſt,in capillamentũ poſſit elaborare, ac laxatis meatib. foras producere;qua ratione etiam efficitur vt crines colore albo exſiſtãt,vel ſpiceo,vel flauo aut deniq. ruffo;qui tamẽ progreſſu ætatis, & vbi calor ſit auctior,modice incipiunt nigreſcere,quib.frõs ſubeſt læta,&ſerena oculi fere cæſi ac ſubglauci,qui color ex viridi & albo contemperatur;prominẽtes ac veгeti

Pueri & ſenes inter ſe contraria.

Humidi corporis ſigna.

Mulier cur viro magis comata.

Simile ab agris vel humidis vel ſiccis.

Oculi glauci vnde.

geti ob cryſtallini humoris puritatē ſplendidi gratioſa venuſtate blandi, quæ omnia integritatis, placidi ingenii, ſedatæ mētis, animi aperti ac ſimplicis minimeq. fucati, poſtremo bonæ indolis (quæ humanitatis ſpecimen nō dubium nec fallax exhibet) ſunt indices atque argumenta, nihil enim iis ſubeſt fellis aut amarulentiæ, vt choleræ aut atræ bili obnoxiis, quibus maligni humores ad turbulentos affectus ſunt incitamēto: nam humido tēperamento homines minus irritari cōtingit, nec ira, nec vindictæ cupiditate diuexari. Siquidē quū calor humorem non accendat, minus ferueſcit animus pauloq. mens eſt quā illis, ſedatior. Quod vero ad corporis decus, ad ſpeciem, formamq. ac figurā ſpectat; ſunt fere huius notæ homines ſtatura mediocri, ampla magis, quā procera, ventre obeſo ac protenſo; quod non ſolum à natura conſequuntur, verum etiam à vitæ conſuetudine, ab otio, atque exercendi diſſuetudine, à victu humectāte, ac prolixiore ſomno, tum pleriſque aliis, quibus corporis moles opima fit, atque ingraueſcit. Poſſem equidem reliqua partium humani corporis ſigna, quæ ſe in humido habitu proferunt, referre, vt naſum fere ſimum ac depreſſum, circa extremum atque ima ſui parte, qua in cartilaginem tractabilem deſinit, obruſum, inflatas tumidaſq. buccas, mentum rotundum, tum pleraque alia; ſed ea ſingularem partium, non totius qualitatem ac naturam indicant, ſic vt ex vna particula non liceat de toto corpore pronuntiare: verum de quoquo membro proprio ſumenda conſideratio, tametſi magna ex parte membra naturā ſuam ac temperamentum ex principe ac præcipuo viſcere ſortiuntur, nēpe corde & hepate. Quod vero ad internas notas attinet, Mens huius naturę hominibus, quemadmodum & lingua eius interpres, minus agilis & expedita; quę immodicæ humiditati

Humidi corpore nō malitioſi.

Humidi ad iracūdiam minus procliues.

Quæ forma ac figura humida.

Quæque pars ſuū temperamentum obtinet.

Animi conditio in humido

corpore.

Cur viri fœminis prudentiores. immersa, non facile proferre se aut illucere possit; ingenium nec acre nec eximiũ; animus humilis ac demissus, qui nihil sublime meditatur, ob imbecillitatem caloris, qui stimulos atque incitamenta ad res præclaras admouet; eoq. fit vt viri magis, quam fœminæ sagaces sint, solertes industrii; nam mulier omnia deterius perficit, nec ea vtitur dexteritate in negotiis peragendis ac contractibus, quo spectat ac *Ecclef. 42* referri potest id Sapientis: *Melior est iniquitas viri, quam mulier benefaciens*; caloris scilicet ratione, atque effectu; quo qui sunt destituti, eumque languidum obtinent, molles plerumque existunt, effœminati, inertes, somnolenti, ignaui, eneruati, atque ad excitandas proles minus appositi; quoniam diluta sit genitura, ac plus satis iusto humida; quo fit vt nequeat coalescere cum muliebri semine ac conglobari. Quamquam enim Veneris intemperantia vt plurimum ex lubrico vdoq corporis habitu proficiscitur: illique hominum generi minus sit noxia, cum tamen calor humorem segnius impellit, nec genitales partes spiritu turgido impleat, ad concubitum segnes sunt, aut nõ magnopere illo afficiuntur atq. hinc est quod mulieres opimæ atque obesæ æstate magis sint salaces ac pruriant, quam hyeme; quod calor æstiuus humorem accẽdat, ac Venerem *Venus æstate viris noxia.* stimulet, in viris vero exstinguat: nã calore immodico virile robur resoluitur ac flaccescit. Pari ratiõe *Ruta in fœminis acuit, in viris exstinguit.* thymus, ruta, ac pleraq; impense calida & sicca viris vim concubandi eripiunt, quod humorem genitiuum depopulentur; in fœminis vero acuant, irritentque inducta obscœnis abditisq. partibus caliditate; quo fit vt vbi genitalia frigescant; atque humor gignitiuus ab initio calore non incitetur, nec *Quæ vis lumbos incitet.* incalescat, ea exhiberi debeant quę lumbos incitẽt, ac concitata tentigine humorem genitalem in excursum exstimulent. Qua autẽ ratione isti valetudinem

dinem tueri debeant, atque à morbis se præstate im munes, obiter indicabo Principio quoniam in calidihumidique temperamento sanitas consistit, con seruari debet ea constitutio humido victu, hoc est, a limento illi familiari ac cognato, cui plusculum ca loris inest quale est vinum subdulce, lac, panis sili gineus, oua subliquida, caro vitulina ac suilla, porcelli, atq; adultiores agni, aues aquaticę & palustres, fabæ, castaneæ, cicer, palmulæ, vuæ passæ, sic⁹ amygdalę, nuclei pini, vuæ pensiles ac dulces, quales sunt Apianæ, quæ vulgo *Muscatulæ* dicuntur, pisces marini, cerebella. Ex oleraceis, lactuca, atriplex, rapa, daucus, pastinaca colore rubenti aut purpureo. quę *carota* vulgo dicitur, melones, cucumeres; quorum tamen nimius vsus interdicendus, ne corporis humiditas plus satis inualescat. Siquidē ex immodica humidi victus ratione pituitam coaceruari contingit, humoresq; frigidos ac glutinosos, qui lethales morbos adferunt, nempe apoplexiam, spasmum ex plenitudine ac phlegmatis redundantia, lethargum paralysim, epilepsiam, stuporē, qui excussa facultate animali, sentiendi mouendiq; vim eripiunt; sic vt animal derepente, tamquam irati numinis vltione strangule tur, oppresso spiritu ac facultate animali; quocirca intra sanitaris ac temperamenti terminos simite[illegible]ue conseruari debet huius corporis status, adhibita exercitatione; excussoque otio atque igna uia inprimis autem expurganda sunt corporis excrementa, atque exonerata aluo ac vesica, diluculo horisq; matutinis obire exercitationes expedit, ac concitatiore motu, vel ambulatione insitum calo rem excitare Quod verò ad somni rationem attinet, moderatus huic corpori is esse debet, nec sex [illegible]arū spatio productior. præstat enim somno [illegible] [illegible] nonnihil macerari, quam illo im[illegible] [illegible]ari. Siquidem videre est

Quę victū exigant humidi.

Victus pl⁹ satu humidus noxius

Moderat⁹ somnus vti lis humidis

Humidis parce dormiendum

illos qui somno ac ventri liberalius, quam par e[st] indulgent, tā obesos effici ac corpulentos, vt ment[i] pectori committatur, ac vt ait Persius,

Pinguis aqualiculus propenso sesquipede extet:

Quo fit vt nonnunquam inopinatis subitisqu[e] morbis opprimantur: nam quū venæ his & arteri[æ] exiles sint, & angustæ, tum sanguine & spiritu vacu[æ] cito ipsis vel paruam ob causam calor natiuus suf[-]focatur, quod Hippocrates designat, quum inquit *Qui natura admodū crassi sunt, neccitius intereunt, qua[m] qui graciles*, quod isti laxiores obtineant meatus, a[c] sanguinis conceptacula ampla, sic vt non facile a[b] externis internisq; causis offendantur, qui tameti[si] de delicatiore victu vitaq; otiosa, ac somno immo[-]dico ad corporis plenitudinem nōnunquā deueni[-]ant minus tamen periclitantur oborta ægrotation[e] aliqua, quam quibus ab ineunte ætate is habitus ob[-]tigit: licet enim pinguedo, caro, adeps, iis adnasca[n]tur, qui primis annis gracili, tenuique corporis con[-]textu extiterunt: venæ tamen & ateriæ, tum mea[-]tus reliqui āmpli persistūt ac patentes, quod perspi[-]ci potest, si quando inclinata valetudo venæ sectio[-]nem exposcit: non n. in ascititio habitu, quamlibet obesus sit affectus, venæ delitescunt, vt in iis quib. crassitudo naturalis est, sed se proferunt, ac commo[-]de secandas exhibent. Quamquam itaque humidus corporis status, vbi illū calor foueat, laudabilis sit, quod vitam diuturnam ac longæuam efficiat, quod senectutem remoretur, ac corpus exsiccari prohi[-]beat, si quando tamen ad summum progressus est, atque in extremo constiterit, periculosius. Quum enim oppletis venis corpus nutriri desinat, naturæ que facultates, quæ alimenta distribuunt, cessent atque ab opere desistant, nec habitus vlterius pro[-]greditur, necesse est, vt velut ruina quadam prolaba[n]tur in deterius, sic vt vel repentina mors immineat

vel

Lib. 2. Aphor. 44.

Obesiperi-culo expositi.

Humidus habitus quando noxius.

el vasorumvenarumque ruptura incidat. Quocir- *Habitus*
a mature soluere hunc habitum expedit,atq; eua- *periculo-*
uatione moderata,inedia,vigilia anticiparepericu *sus.*
um;adhibita præscriptaque ea victus ratione, qua
orpus ad securiorem, minusque ancipitē ac peri-
ulosam constitutionem posset reduci. Statui enim
ebet corpus ea ratione debere esse humidum,non *Humor*
b excrementi atquehumorum redundantiam,sed *caloris fo-*
partium omnium ac totius humiditate tempera- *mes.*
ta,qua calor natiuus tamquam fomite
vtitur,ac vitam maxime
longam efficit.

Libri primi, De habitu corporis finis.

LEVINI LEMNI MEDICI ZIRIZÆI, D

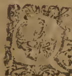
HABITV ET CONSTITV- tione humani corporis,

LIBER SECVNDVS.

In quo quisque graphice, atq; ad viuum expressa naturæ suæ conditionem atq; imaginem, ta quam in speculo poterit intueri.

SENATVI AMPLISSIMO AC SP. ctatissimis Coss. Immanno Nicolaidæ reconditæ eruditionis singularis ingenii, exactiq; iudicii viro, Adriano à Lissa Li ni F. viro sagaci atq; industrio, cæterisq; ciuibus ac populo Zirizæo Magistratu ad- dictissimo.

L. LEMNIVS MEDICVS S. P. D

VONIAM à me alias viri amplissimi sc ptis ac litterarum monumentis illustratum itatis huius decus & ornamentum, adeo xteris quoq; innotescat quo Magistratu uta tur consilio, qua dexteritate ac successu, in co [illegible] placita, in constabiliendis sacratissimis legib. spectandis fouendisque ciuium ac popularium commodis, in mendandis vitiosis erroribus, qui olim irrepserunt vel ... uentibus, vel parum oculatis legum conditoribus, superuacu mihi visum est hac in re plus operæ ac laboris impedire, au ambitiose multa congerere, magnoq; atq; operoso verborum ap paratu

atu honores ac dignitates vestras amplificare, quum nihil ud mediter, quam vt fecundā lucubrationum nostrarum rtem vestro ordini atq; amplitudini dedicarem. Neq; enim est conditionis vel animi vester LEMNIVS, vt ex vna elia iuxta prouerbium, duos parietes dealbare velit quod nullos factitare video, qui singulos libros singulis Patronis fecerant dedicantq; vel emolumenti spe, vel insidiosa quadā ilitate & aucupio, vt qui eblādita oratione, ac sermonis cū ocinio, tum illecebra captent aliquid ac venentur. Quod amsit alienum à nostris moribus atque ingenio, superiorib. nis editi à me libri abunde testari poterunt Hoc enim vni- spectio, idq; sedulo eniti nō desino, vt viros primarios obseq. sum demereri, meisque ciuibus, quorū potissima pars literis sistit, ac doctrinæ studiis affatim exculta, huiusmodi mune gratificari. Siquidem quum septem continuatis lustris rem ledicam apud vos exercui, nostramq; operam infimis æque summus præstare studui, hoc in tanto annorum decursu po- ime fuit in votis, vt ars nostra, cui ex professo sum addictus nnib esset exposita, ac me pro virili parte exhiberem in qui- us cum versari soleo, cum fidum Medicum, tum syncerum nimeque fucatū amicū. Ita enim edoctos decet esse nos, ea- ue persuasione imbutos, vt nulla nō humanitatis officia prō- e & alacriter, nulloq; habito delectu in singulos exerceamus. Quæ res effecit, vt propensa in meos ciues voluntate, ac iuuan i studio, non dimidiata operis nostri pars, aut semissis, sed to- um opus ex asse (vt Iurisconsulti loquuntur quum hercifcū- dæ partiendæq; hæreditatis insistunt) cederet atque asscribere- ur. Quamobrem viri integerrimi gratum acceptumq; esse cu iohoc munus quod vobis offero, vestriq; nominis fauore ac pa- rocinio plausibile effici, omnibusq; studiosis cōmendari. Quod psum euenturum nō vana spe, sed certa prope atque explorata mnor. quum operi rudi ac primum incoato multi inhiarent atq; auidissime eius gustu explere sese cuperent. Valete.

Vna fide lia duos parietes dealbare

Ex Christiac Pauli documento. Ad Roman. 5.

Calendis Ianuariis, anno redemti
orbis, 1561.

LIBER SECVNDVS LEVINI LEMNII MEDICI,

De composita humani corporis habitudine ac temperamento.

CAP. I.

Composita tẽperamenta ac iugata inquib.geminatæ qualitates inter se implicatæ ac connexæ peculiarem corporis statum constituunt,quatuor, vti &simplices,differentias complectuntur,Calidã & humidam,Calidam & siccã,Frigidam &humidã, Frigidam &siccam,quib.totidemhumores subsunt atq;inseruiunt,per corpus vndique diffusi, Sanguis Pituita,Flaua bilis,& Atra seu Melancholia , q̃ alimentis vel augescunt vel cõmuniuntur, ac pro nutrimenti natura alias qualitates cõcipiunt,atq; alii in alios prompte transcunt ac cõmutantur.Et quãquam humores isti,quorũ vis corpus varie ac multifariam afficit,mentique ẽt plerumque tetro atq;insuaui halitu infesta est, vt vitiosum vinum cerebro elementa censeri nequeant,nectemperamentũ cõstituere,elementari tamen qualitate ac virtute imbutæ sunt;vtque tota moles subsistat ac cõseruetur, non leue adiumentũ adferũt.Vt enim ignem fomite nutriri, atque accensas tædas, faces , funalia , lucernas,aliaque ignita affuso oleo , aut resinata pinguiq;materia ali videmus,sic elementares qualitates omnisq; naturæ vis & facultas exvitali progenitorum semine in nos deriuata,nutrimentis indigẽt nisi enim alimenta corpus fulciant, atq; humorib.

Humores alimentis augescunt vel diminuuntur.

Humorũ fuligomen ti infesta est,vt vini vapor.

Simile à rebus igni tis.

quibus singula membra irrigantur, vires ac fomenta ministrent, concidat necesse est, ac dissoluatur humani corporis compago & concretio, omnisq; naturæ vigor effluat, atq; in suũ quodq; simile ex quo conflatum est, aut cuius naturã in se continet, euanescat, seu ignis, aeris, terræ aquæ sit particeps, aut vlli horum cognatum ac familiare. Omnia vero à se mutuo dependent, atq; alterũ alterius subsidio fultum, stabilitatem consequitur. Nec est vlla pars in corpore humano tam minuta, tam vilis & abiecta, quin ad decorẽ ac conseruationẽ totius spectet, suo que munere atq; officio non perfungatur, quod nõ solum de membrorum ac singularum partium vsu atq; vtilitate accipi velim, sed de humorib: qui corporis temperamentũ alimentorũ præsidio fulciũt, omnibusq; membri coloris natiui facultate ac viribus auctus & incrementa conferunt. Quocirca Hippocrates & Galenus non absurde quátuor humores naturales, quum nihil iis vitii subest, nec sunt deprauati, animantium sanguine præditorum elementa statuunt, ex his enim secundaria procreationis nostræ origo producitur. Siquidem materiam elaborandi fœtus conferunt vberem quidem & copiosam, si corpus optimis cibis saginetur, ac subinde vino incalescat, absq; illo enim lãguescit Venus, quod indicasse visus est Terentianus adolescens Chremes qui sobrius odisse cœperat scortum, at vuidus affici eo cœpit, nec prorsus à contactu abhorrere, quod prouerbiali sententia profitetur:

Concentus & harmonia in corpore.

De natura humana. 2. De semine.

Humores aliquo modo elementa hominis

Verbum hercule hoc verum est, *Eunucho Actu 4. scen. 5.*
Sine Cerere & Baccho friget Venus.

Nam testes partesq; genitales ex præcipuis membris humores inquisite elaboratos, in cõficiendi seminis vsum alliciunt, quod efficaci atq; affluenti vndique spiritu perfusum, caloris, omniumq; facultatũ est opifex, ac præcipua propagandæ sobolis parẽs

Seminis efficacia. effectorque exsistit. In eo enim consistit diuinitus infusa conformandi figurandique fœtus vis admirabilis: sic vt speciosum producat opificium, ac spectabile, omnibus suis numeris absolutum, modo ex salubri corpore profluat: monstrosum vero ac deforme, si ex morbido ac purulēto dimanat ac deriuatur. Quocirca vt orationis series lectorem magis afficiat, ipsumque argumentū sit plausibilius, ac magis populare, dominantium in corpore humorum naturā & conditionem depingam, vt quibus similes qualitates incumbunt. nam Sanguis calidi & humidi, Flaua bilis calidi & sicci. Pituita frigidi & humidi, Melācholica frigidi & sicci est particeps. Itaque temperamētum calidum & humidū sanguineo homini accommodari non absurde potest. Calidū & siccum bilioso, obseruata de reliquis eadem ratione ac modo, sic tamen vt hominis temperiem non ex aliis, quā ex elementarib. qualitatibus fateamur conflari: ab illis enim appellationem sortiūtur, non ab humoribus. Primum itaque elementa statuuntur, Ignis, Aer, Terra, Aqua, rerum conditarum primaria initia, proxime qualitatem, hoc est, calidi, frigidi, humidi, sicci mixtura, a qua temperamento rum differentiæ emergunt: postremo humores quatuor, quorum vim ac naturam semen in se complectitur, cui præter qualitates quæ instrumenti non opificis vice exsistunt, formandarum partium, secundum DEVM, ac diuiniorem superne originem, caussa tribuitur. Sūt autem liquores hi salubres, ad conseruationem tutelamque vitæ ac sanitatis cum primis necessarii atque vtiles: nam ex iis solidę animalium partes constant, ac nutriuntur; quo fit vt numquam homini. dum superest ac spirat, deesse possint absq; summo valetudinis detrimento ac iactura. Qui tamen pro temporis circumacti ratione, annique circuitu ac decursu, pro ambientis aeris, quali-

Ex sanis sana produci.

Humores qualitatū quatuor participes.

Elementa qualitates humores quatuor.

qualitate, ac loci conditione, pro ętatū natura, modo augescunt, modo diminuūtur. Siquidem sanguis succorum optimus ac calore humoreque præditus vere viget florenti, ætate, quę fere sanguineo rubētiq; calore perfusa est, peculiaris ac propria, tametsi aliis etiam naturis non desit Phlegma seu pituita, aquæ affinis, frigidi humentisque naturæ, hieme incrementum concipit, suique generis morbos parit. Cholera seu flaua bilis, calida, & sicca qualitate imbuta, igni proxime accedit, atque æstiuis mensibus inualescit; quæ tametsi aspectu tactuque humida appareat, vt vinum Creticum, quod Maluaticū vulgo vocant, colore fuluo, potestate tamen & effectu calida est vrentisque naturæ, Melancholia terræ non dissimilis, frigida & sicca, autumno augescit ac vires concipit, est autem siccior densiorque pars sanguinis, ac fæculenta eluuies; Hæ omnes humorum differentiæ secta vena (neque enim syncerus sanguis ex hac promanta) omnibus conspici potest. Primum enim antequam refrixerit, aereum spumantemque spiritum, qui confestim euanescit oculis exhibet, deinde defæcatum ac roboris exuberantissimi liquorem qui purus putusq; sanguis est, cui flaua bilis innatat, ac nunc glutinosa lentaque pituita, nunc liquida pro hominis conditione ac natura, postremo si massam inuertas, atro colore Melancholia. Ita humor quisque in corpore redundans, suo se colore prodit, sic vt aliquando qui ex venis promanat sanguis, in bilem vel pituitam liquescat, ac dissoluatur, aut in melancholicū humorem densescat, nullumque aut perexiguum sanguinis colorem exhibeat. Quod si cui degustare humores libeat, vt colorem illorum oculis, ita lingua ac palato saporem diiudicare poterit. Est enim dulcis sanguis, ac tantum non lactis sapore, quod illi affine ac cognatum. Amara flaua bilis ex fellis natura: Insipida, atque vt.

Sanguinis natura.

Pituitæ conditio.

Cholera vis.

Melancholiæ qualitas.

Sanguini cæteri humores immixti.

Incisa vena omnes humores conspici.

Humorib. color & sapor inest.

Saliua & sudor ex humorib. vires concipiunt. aqua omnis qualitatis expers pituita, modo ne cõputruit, aut aliis humorib. permiscetur, tunc enim vel salsa efficitur, vel acescit; Acerba atq; acida, melancholia, has omnes saporum qualitates nemo nõ aliquando percipit, vbi incitato vomitu aliquis horũ eiicitur: quin & in sudore & saliua sapores hi manifesto deprehendi solent, concipiunt enim ex his humoribus vires & facultates, illorumque qualitatibus sunt imbutæ.

De Calido & humido corporis statu ac temperamento, obiter de sanguinei hominis conditione ac natura.

CAP. II.

POST descriptas simplices temperies, quæ ex vna tantum præ cæteris eminente qualitate appellationem consequuntur, propositi susceptiq; operis ratio exposcit vt compositas quoq; tractare aggrediar. Siquidem in ipso statim argumenti ingressu, primoque aditu, atque orationis vestibulo absolutũ omnibusq; numeris consummatum corporis habitum commonstrare, ac perficere institui, omniaq; amoliri ac propulsare incommoda quę valetudinẽ conuellere atq; ab optimo statu dimouere possint, aut vlla ex parte sanitati afficere. Itaque calidum & humidum temperamentum huic ordini ac loco inserere visum est quod optimo sit affine ac proxime assistat: nullus est enim corporis status, si summũ ac præcipuum demas, hoc commodatior, magisque laudatus, aut qui vitam longius proferat ac senectutem magis remoretur, modo intra temperamenti, hoc est, calidi & humidi limites consistat. Quocirca cum hic habitus inter compositos pręcipuus censeatur, accuratius de illo differẽdum, eoq; magis quod pleriq; Medicorum quatuor tantum discrimina statuant, quibus non prorsus futili ratione persuasum est, fieri non posse, quod Galenus etiam testatur, *Tuend. va le. lib. 6.*

vt tem-

vt temperies vlla, vel intemperies diu sola ac simplex subsistat. Quandoquidem necessario sibi asciscat alteram: nam & calidum, dum humiditatem absumit ac depopulatur, siccitatem parit, frigidum dum nihil consumit humoris incremento quodammodo confert. Simili modo sicca qualitas per eas ætates quib. augescit animal calidius ipsum efficit, vbi vero decrescit ac deficit, vergitque ad interitum, refrigerat ac siccat quidem solidas corporis partes, ac capacitates ac humorum conceptacula excrementis implet, quod in senibus liquido apparet, qui pituita redundant, ac sputo muccoque os ac nares habent oppletas. Quod recentiores ac nostræ ætatis Medici etiamnum obseruantes, in iectis simplicibus, quas tamen obsolescere atque obliterari non expedit, quatuor duntaxat nempe compositas temperaturas statuunt, quibus non à qualitatibus, sed parum apposite ab humoribus illis famigeratis, ac nulli non cognitis appellationem assignant, nempe Sanguineam, Cholericam, Phlegmaticam, Melancholicam, ad quarum amussim quatuor hasce temperamenti differentias exigunt, quod vt populariter faciunt ac doctrina plausibili, ita non ex eorum arbitrio ac censura, qui in vrgendis dogmatibus rigidi sunt. Interim vt controuersæ opinionis Medicos, atque in studia partesque distractos conciliem, quod vtinam in componendis religionis dissidiis obtineri possit, ne tam multi periclitentur: patietur vtraque pars Calidæ & humidę temperaturæ (temperatissima semper excepta, in quam tamquam in scopum defigenda mentis acies, vt suam quisque naturam ad hanc exploret) principem locum assignari, quę vbi in suo vigore persistit, ac qualitates suas tuetur, sanguineum hominem producit. Sic paruo discrimine, quodque neutri parti fraudi futurum sit, **Calidam & humidam temperiem appellaueris,**

De tēp. II.

Temperamenta mutationi obnoxia.

Senes sicci natura, conditione humidi.

Periculosa opinionũ dissensio.

aut ſanguineum hominem, qui humoris ſalutaris beneficio illas qualitates in ſe ipſe complectitur, quamquã ſanguis ipſe, vt omnia ſuis finibus ſint limitata, non pariat nec producat caliditatem & humiditatem, ſed calor & humor ſanguinem. Eſt autem ſanguis ſuccorũ optimus, homini familiare ac cumprimis domeſticum alimentum, viteq; pabulũ ſiquidem per arteriarum venarumque riuos ac decurſus ſpiritus vitalis impulſu, qui natiui caloris fomes eſt & vehiculum. vndique diffuſus corp' alit ac vegetat. Et quoniam ſyncerus hic & defæcatus, aſpectuq; amabilis liquor quodq; animal conſeruet, in eoq; conſiſtat vita ac ſpirabilis omnis naturæ vigor, ob id Hebræorum legiſlator Moſes ex Dei præſcripto *ſanguinis vſum interdixit*, quod ſua cuiuſque animalium anima in ſanguine demerſa ſit, ac vita ſanguine ſubſiſtat, illoq; foueatur, vt ellychnii flamma affuſo oleo, argumento quod immodico ſanguinis profluuio homo vndique frigeſcat; totuſque exſanguis, ac tantum nõ exanimatus animi deliquio periclitetur: noui enim complures exhauſto vna cũ ſanguine vitali ſpiritu, in ſummum vitæ diſcrimen adductos. Quocirca hic vitæ theſaurus ſolicite conſeruandus eſt, quod nullus ſit humor illo præſtantior aut magis ſalutaris. Cæterum vt arteriæ, quæ ſpiritu vitali affluentius, quam ſanguine turgeſcunt à corde: ita venæ quæ plus ſanguinis continent, quã aerei ſpiritus, ab hepate oriuntur, ac longe lateque exporrectos ramos ac propagines in vltimos membrorum receſſus diffundunt. Eſt autem Hepar craſſi turbulentique ſanguinis officina, atque architector, licet prima origo cordi aſcribatur, cuius vi ac facultate ſanguis elaboratur, vitalique ſpiritu imbutus, calorem natiuum ad ſingulas partes deuehit. Viget autem ſanguis ac vitalis ſpiritus vberrime in florida virentique ætate, tametſi nulli ætati deſit, licet

Sanguinis vtilitas.

Leui. 17.

Quur ſanguine abſtinen-ũ præceperit Moſes.

Sanguis non temere detrahendus.

Vnde venæ & arteriæ oriantur.

Hepar ſanguinis officina.

Cor fons ſanguinis.

Calor humores indicat.

licet in effœto corpore frigescat, nec tam calido atque efficaci spiritu perfusus sit, quod vt ex actuosis gestibus, ac crebra corporis cuiusque partium agitatione, tum maxime ex colore obseruari potest, qui in adolescente ac iuuenili corpore, vbi optime constitutum est, rubicundus est & floridus. In prouectioribus, aut iis qui ab hoc temperamento sunt remotiores, minus speciosus, vt quibus omnis decor ac venustas defluxit aut ex prauis humorib. occultaque labe aliqua longe quam illis deterior se proferat. Sic plerique ex splenis, vteri, hepatis, vētriculi pulmonis vitiosa affectione colore conspiciuntur vel pallido, flauo, luteo, giluo mustelino, vel alia quauis coloris specie deformati: *Nulla est autem, Galeno teste succi animalis consideratio certior, quam quæ ex colore atque externo corporis habitu sumitur* Si enim corpus plus solito albescit, pituitosum abundare succum indicat, si vero pallidum aut flauū sit effectū, restagnāte bili, biliosum subesse humorem declarat: rubicundum autem sanguinem efflorescere: quod si a[illegible] n[illegible]grum vergat, nigram supéresse bilem, atque adustam choleram ostendit, maxime vbi nihil forinsecus inciderit vt ex æstu, labore, lassitudinea, ssolet aut nullus subsit animi affect⁹ vel irę, lętitiæ, mœroris, anxietatis, solicitudinis: istis enim humores in cutem modo irrunt, nōnumquam delitescunt, ac se recondunt: quo fit vt non ex ægrotatione aut vllo vitio, sed humorum motu atq; agitane iracundi calescant, pallescant vero pauidi ac mente pe[illegible] cul[illegible]: v[illegible]de[illegible] præterea est nonnullos ceu p[illegible] colorem, [illegible]s spectātium exhibere, alios ex albo li[illegible] u[illegible] e c[illegible]mutum, aliquando liuorem f[illegible] nonnunquam varios co[illegible] crudos dominare suc[illegible] alteriusgeneris pituita[illegible] plurimos in corpore [illegible] putridos hu

Tuend. valet. lib. 4.

Affectus colorem mutans.

Versicolor species qd designet.

mores qui suis se indiciis in externa specie produnt. Qui itaq; calida & humida constitutione exsistunt, ac quib. sanguinis copia suppetit, purpureo ac velut roseo colore suffusi sunt, cute tangēti calida ac molli: statura decenti ac magnitudinis moderatæ, corpore carnoso, modice hirsuto, capillo subnigro, barba rufa vel rutila, cæsarie comaq; decora, quali corporis habitu ac specie Dauidem fuisse Scriptura testatur, *qui quum reiecto Saule imperio destinatus, à Samuele in regem consecratus est*, rubenti decoraq; facie describitur, atque aspectu eleganti, vultuque amabili ac gratioso. Quale oris decus ac speciem superiore anno Zirizæe nobis exhibuit inuictissimus Hispaniarū Rex & Belgarum princeps Philippus, nō sine maximo mitissimi ingenii ac sedatæ mentis argumento. Accedunt vero huic constitutioni complures notæ atque indicia, quibus tamen non tuto possis fidere vt quæ ætate & annorum decursu, omniq; fere memento immutari soleant: sic tamen vt certa semper & indubitata optimi quondam status argumenta appareant, atque immutatæ vel collapsæ constitutionis vestigia quædam conspiciantur. Quemadmodum enim magnificæ ædes vbi conuulsæ ac labefactatæ corruerunt, ruinæ demonstrant quanta fuerit ædificii moles, quā operosa structura, qualis architecti atq; artificis industria: ita in laudabili corporis statu atque humanæ naturæ opificio, quod delapsum est, & inclinatum, aliquæ eminent reliquiæ nonnullæ laudati temperamenti notæ atq; indicia. Quamquam ex grauissimis morbis, vel ingruente calamitate aliqua externa eam cladem nōnumquā humana natura accipit, vt omnis corporis vigor, omnis formæ decor ac venustas conteratur, non secus quam spectabile ædificium tempestate valida conuulsum aa dissipatum, vel incendio funditus deflagratum. Sic metus, consternatio, repentinus terror,

1. Reg. 16.

Philippi Hisp. regis decus atq; oris species

Simile à collapsis ædibus.

Corpus mutationi obnoxium.

A conflagratis ædibus simile.

ror, atque improuisa subitaq; periculorum ac mortis intentatæ formido, ita vires & formam depopulentur, vt nonnulli sui prorsus dissimiles appareant. Cuius rei exemplum memorabile nostra memoria edidit iuuenis quidam generosus & nobilis, *qui quũ in aula Caroli Cæsaris versaretur, indecore parumq; reuerenter atq; inhoneste se gessit: siquidem virginis cuiusdam quã deperibat, pudicitiam expugnauit, quod in cœtu consessuq; heroicarum virginum capitale censeri solet, ac morte piandũ, tametsi nulla vis illata sit, ac puella tacito quodam consensu, non magnopere repugnari obluctariq; videretur, itaq; in carcerem coniectus est, postridie plectendus capite: nam id rigide obseruare solent, ne quis impune tale quiddam attentare, ac decus aulicũ stupro fœdaq; libidine contaminare audeat. Quũ autem ea nocte tædio ac mœrore conficitur, ex angore mentis conceptaq; mortis formidine ita immutatus est, vt sequenti die quũ pro tribunali consisteret, à nemine eorum quibus cum familiariter vixerat, ne à Cæsare quidem agnosci potuit: adeo illi mortis horror vitæq; desperatio paucarum horarum spatio colorem vigoremq; corporis ademerat, vt omnis species formæq; decor ac venustas defluxisse appareret, sic vt supra quam credi posset squallida sit effecta facies, color ex florido luridus & cadauerosus, aspectus horridus, indecora canicies, barba situ & pedore fœdaq; illuuie deformata. Cæsar quum in illum defigit oculos suppostitiũ esse suspicatus, ac fucum sibi factum, explorare iussit, an ipsus is esset, & an ementita aut adulterina canicies, barbaq; medicato aliquo liquamine oblita foret ac delibuta? quũ autem nihil tale subesse animaduerteret, aspectu viri attonitus atq; obstupefactus ex vindicta in commiserationẽ animũ deflexit, itaq; satis pœnarũ dedisse ratus, culpã illi remisit ac violatæ ereptæq; pudicitiæ crimen condonauit:* Caussam autem tam prodigiosæ subitæque mutationis quũ nuper à me sciscitaretur in accubatione epulari illustris. vir, D. Nicolaus Micholdius ab Indeuelda, apud summos principes, omnesque proceres gratiosus, illã in supplicii imminenti, intentissimã

Rei gestæ narratio.

Memorabile exẽplum de subita canitie.

Vnde subita canicies.

D. Nicolaus Micholdius ab Indeuelda.

cogitationem, quæ intimis sensibus penitus inhęre ret ferendam pronuntiaui: ea siquidem animi affectio tam fuit illi grauis & acerba, vt propemodi exstincto sopitoque vitali calore ac spiritu, singula corporis partes amisso florido ac spectabili calore in despicatum habitum deuenirent, adeo vt capillorum radices quæ fumido vapore qui cuti subest, aluntur ac frondescunt, vt gramina terræ succo, concepta frigida siccaque qualitate, arescerent, ac natiuum colorem exsuerēt. Vt enim arborum folia ac vitis pampini qui vuam à cœli iniuria defendunt æstu, grandine, pluuia, Aquilonio ac Boreali flatu, qæstiuis aliquādo mensibus ingruit, ex viridanti in luteum flauumque colorem elanguescunt ac demittantur: sic genuinus corporis vigor sic color, sic externa species deflorescit ac crines qui non exsistunt corporis partes, sed appendices, sublata oppressaq vi qua aluntur intēpestiuam caniciem contrahunt quod fere omnib. obuenire videmus qui in labore militari, in periculis maritimis versantur, aut cum morbis cōflictari solent, in quibus est mortis quoc damnu [illegible]tar: nihil enim aliud meditantur, nihil animo magis concipiunt, vbi stat in procinctu acies ac res agenda cominus, quam exstinctum iri se, nec facile posse eluctari: nisi forte animus longa assuetudine ad pericula occalluit, ac fit ob firmatus, quod fere perspicimus in veteranis militib. atque iis qu tempestatibus ac maris sæuitiæ sunt assueti. Tanta est autem efficacię profunda ac cōtinuata imaginatio, quod alias multis argumentis a me comonstratum est, vt mulier infanti notas quasdam ac conspectarum rerum vestigia imprimat, [illegible]uod etiam viris vsu venire ex ardenti fixaque cogitatione [illegible] Sic erecti in crucem Christi cotemplatio Francisc manib. pedibusq, lituras ac stigmata imp[illegible] ius institutiaffectatoribus qui illi sunt addicti, [illegible]

Ratio cur homines subito colorus speciē exsuant.

Simile ab arescentib. foliis.

Nautæ & milites cur cito canescant.

Imaginationis quāta vis.

enda fides: nam picturæ ac statuæ eius nomine expressæ talē in æde sacra exporrectis manibus exhibere solent. Quanta vero Seruatorem oppresserit angustia, quis animum confecerit mœror, quæ trepidatio, vel id cuique documento esse potest, quod mens in præsens periculum defixa, ac velut intuita instantem imminentemq;. mortem, sanguinolentum sudorem expresserit adeo effuse promanentē, ut in terram defluxerit, ac solum in quod inclinatus erat, pronusq; decubuit, sanguineo madore cruentaret. Est autem horror mortis, si quando hominē corripit, aut eius imaginatio mente cōcipitur, ipsa morte atrocior: multis enim cum illa vitæ finē imponit, sensus obstupescunt, nec vllum dolorē percipiunt, quod iis accedit, qui apoplexia, vel lethargo opprimuntur, vel deliquio animiq. defectu vel, ut conniuentes somno consopiuntur atque obdormiscunt, nullo spectātium oculis exhibito doloris sensu. Sic in adeundis terra marique periculis, quæ mortis imaginem oculis ac menti obiiciunt, nemo non contremiscit ac trepidat, metuq; exalbescit, refugiente ad intimas partes sanguine: quum enim omnes corporis partes vitali succo destitutæ sint, nulla satis probe suo officio fungitur, sed titubant vacillantq; pedes, caligant oculi, labascit vigor, mēs hebescit, animus deiectus est, genæ pendulæ sunt ac flaccescunt, lingua hæsitat, dentes crepitant;

Pauor Christi.

Luc. 22.

Metus morte ipsa mortis acerbior.

Quibus mors placida.

Vnde tremor in periculis.

Arrectæq; horrore comæ, vox faucibus hæret. *Libro 3. Æneid.*

Adeo nullus est quamlibet constantis robustiq; animi, cui nō repentinus aliquis casus sit formidabilis, ac mentem concutiat, sic tamen vt confestim discusso metu, ac cōcepta diuinitus fiducia intrepidus intertitusq; subsistat: ac si res poscat, quæq; ingruunt aduersa, declinari nequeant, alacri atq; infracto animo se illis opponat. Nulli itaque naturæ spirabili mors non horribilis ac formidulosa, quod

Sapiens metu concutitur.

Mentis stupor, doloris sensum priuat.

interitum adferat, nisi quibus mens obstupescit, ac sensus minus vigent, vt sunt decrepiti, infantes, stolidi, amentes, deliri, quibus non subit vllius rei formidandæ cogitatio, nec vt cæteri quibus cerebrum est firmum, nec vitiata animalis facultas, dolorem percipiũt: presertim qui lethargo, apoplexia opprimuntur, vel qui deliquio defectuq. animi velut cõniuentes somno sensim consopiuntur, nulloq. doloris sensu placide obdormiscunt. Huc autẽ specta longius, quã par est, producta narrationis series, vt quamlibet multa speciose se proferant in corpore humano, variaq. eluceant animi ornamenta, innumeris tamen casibus vita humana exposita nusquã nõ aliquam cladem accipit, ac laceratur omniq. ex parte ea ingruunt, quibus vigor labefactari solet ac labascere. Quod si nihil incommodi alicunde irruat, in multos annos subsistere potest, & obdurare inculpata temperies frugalitate vitæ, atq; omnium cupiditatum temperantia stipata: sic vt etiam in senilem deuexamq. ætatẽ optimi habitus vestigia se proferant, quod in quibusdã obseruari potest, qui cruda viridiq. senecta exsistunt, atq. animo iuuenili, ac corpore, quã adolescentes, minus effœto. Cæterum quum ætas adulta, quæ in calidi humidique temperamẽto consistit, omni fere ex parte præter exactum illud, moderata atq. æquabilis est, suasque actiones inculpate exerceat; tũ etiam quod ad somni rationem attinet, nihil magnopere culpari potest: est enim is placidus, ac minime turbulẽtus, cui nulla subest intemperies, aut inquies nocturna. Siquidem suauis halitus madido rore cerebrum irrigat, reficitq. sic vt animo nihil absurdi obuersetur, sed diuinæ tantũ actiones, ac quotidiana vitæ munia, quorũ occupatione dies nobis transigitur: hæc enim antelucano, primoq. exacto somno, qui fere profundior altiorq. esse solet, quã vt quis somnio-

Quis somnus sanguineis.

rum

rum possit reminisci, mēti se ingerunt; quod si alia *Cur in in-*
quædam sit animi ac spiritus agitatio, aut quid oc-*itio somni,*
currat inter somniādum a negotiis quibus interdiu *somnia nō*
implicamur, alienum, aut incōsuetum: vitiosos hu-*percipian-*
mores redūdare in corpore declarat, ex quibus spi-*tur.*
ritus turbidi in arcem mentis delati cōfusas imaginationes ac visa quædā vana ac futilia offerunt, ex quibus euētus aliquos ariolari, ac temerarias interpretationes cōminisci ineptum est, nec minus impium, quam superstitiosum, vt Scriptura palam testatur. Nonnumquam tamen somniis, sed quæ di-*Leuit. 19.*
uinitus immittuntur, aliqua subest diuinatio ac re-*Deut. 13.*
rum futurarum non fallax nec inane præsagium. Vellicat enim subinde sopitas atq; oscitantes mentes supremus opifex, ac visiones somniaque obiicit *Somnia*
nunc læta, nunc luctuosa ac funesta, quæque nobis *diuinitus*
vel salutaria, vel noxia denuntiant, quo animos no-*immissa.*
stros exploret, an illius monitis ad extremū futuri simus obsequētes, aut ab illius præscriptis defecturi. Multi enim nugis hominum ac commentitia doctrina dementati, à Deo eiusque verbo desciscunt, ac relicto vberrimo atque inexhausto aquæ viuæ fonte, arentes riuulos consectantur, aut vt Hieremias ait, *effodiūt, eruuntq; sibi cisternas dissipatas ac perflu-* *Cap. 2.*
entes, quæ nullum salutaris doctrinæ liquorē continēt: Iobus *Cap. 7.*
quoq. exercitatus ille miles queritur se tumultuosis insomniis inquietari. Quum.n. somnus sit labo-*Somnus*
rum omniumque molestiarum lenimen, atque à *in quem*
diurnis occupationibus relaxatio, illas non ademit *vsum.*
illi nocturna quies, sed auxit ac conduplicauit animi ægritudines, mentē scilicet somniorum terrore exagitatā: has enim effundit querimonias in celebri illo Dialogo, vel potius Tragicomœdia: Quod si cogito fore, vt meus me lectulus consoletur, ac dolorem mitiget meumque cubile, sopito pauore ac tædio, omnia leuiora efficiat, tu autem in somniis

perterres me, ac visionibus fr eẞtrisque nocturnis, horrore concutis, adeo vt malorum omnium finem morte terminari cupiam. Cæterum quod ad internas huius corporis notas, atq. animi propensiones attinet (nam intus & in cute homo exhiberi spectarique debet) calida & humida qualitas quæ sanguini insidet, illiusque operam exposcit, varias hominum naturas producit, ac pro humorum aliorũ vel parciore vel affluentiore mixtura, varios mores cõstituit. Qui enim mere sanguinei sunt, ac nihil aut perexiguũ melancholici vel biliosi humoris admixtum habent, vt qui proxime accedunt ad naturam sensumque pecudum, stolidi fere sunt, ac stultitiæ nota insigniti, aut saltem quibus non admodum multum inest prudentiæ. Nam quum Galeno teste, Acrimonia animi ac solertia à bilioso humore proficiscatur, constantia ac firmitas ex melancholico: Pituita vero ad formãdos fingendosq. mores inutilis, tũ simplicitas ac stoliditas ex sanguine emergit. Sic animãtes iuniores, quibus præ cæteris humoribus plurimũ sanguinis inest, magna ex parte insulsi sunt, inepti, stolidi: vt hœdi, vituli, ouiculæ, agni, capreoli, catelli felis ac reliquorum animaliũ pulli: inter homines vero, quo quisque propius accedit ad brutorum naturam, eo magis illorum conditionem ac mores exprimit. quod ex oculis & vultu, (quorum quodque mentis speculum est, & animi index) quiuis in naturę operibus vel tenuiter exercitatus diiudicare poterit. Est enim plerisque cum cæteris animantibus magna cognatio & affinitas, qui quanto remotius a temperamenti [illegible] ritate dilabuntur, tanto minus in illis vigeт [illegible] iudicium, intelligẽtia, recta voluntas ment[illegible] ctus rerum, omniumque eoru[illegible] bel[illegible] communia sunt, efficiuntur particip[illegible] S[illegible] tio ac deprauatione vel educationis, v[illegible]

Sanguinus in constituenda animi natura.

Pure sanguinei stultitia perfusi.

Commen. 1. de natura humana.

Homo bel luis affinis.

Homo lupus.

belluæ

belluas degenerant, atque in omnibus actionibus quiddam obtinent simile. Siquidem nonnulli vt lupi, sanguini inhiant ac prædæ auidi sunt. Plerique vt leones, crudeles, feroces; immanitate sæua & efferata, qui vt Micheas ait, *sanguini insidiantur, ac fratrem suum ad mortem venantur.* Princeps postulat, & iudex in reddendo est, hoc est, Principis postulatis iudex obsequitur. Similiter Ezechiel; *Ioachimus*, inquit *factus est leo, didicit prædas rapere, & homines deuorare, viduas facere, ac domos illarum in desertum adducere.* Sic & simiis quidam assimiles sunt, gesticulosi, ridiculi, ad quiduis imitandum apti atque appositi: nonnulli vulpium naturam imitati, subdoli sunt, astuti, insidiosi, in persequendis innocentibus callidi. Sic alii aliorum animantium naturam ac mores referunt, atq; ab integritate ac præstantia humana dilapsi in feras degenerant, aut illis efficiuntur assimiles. Pueri vero & qui pubescere incipiunt ob meracissimum sanguinem spiritu vndiq; turgido perfusum, inquieti sunt, agiles, lasciui, immodesti, petulantes, petulci, insolentes, inepti ludo iocisq; immoderatius dediti: nam illos vitulari videmus, hoc est, ore, voce, gestu, nutibus, plausu, cantilenis alacritate inani, atq; effusa lætitia, motu incomposito atque instabili, vagæ ac volubilis naturæ conditionem, atq; animi mentisque mobilitatem & inconstantiam testari, idq; ebullientis sanguinis effectu, qui non secus in venis, quam mustum in doliis, effervescit. Hinc Belgis enatæ aliquot adagiorū formulæ, quibus denotare solent ac perstringere hilariores quā par est, iuuenes, qui alacritate quadam futili, profusaq; lætitia gestientes, ridiculos moriones, ac iocularie spectaculum astantibus se præbent; ad quę illos incitat nō ratio vlla, aut placidus mētis impetus, sed impotētia animi à temperantia & modestia, a moderatiōe dissides & auersa, cuius impulsū

Cap. 7.
Homo leo.
Cap. 19.
Homo simiis similis.
Homo vulpinis moribus.
Vnde agilitas in pueritia.
Vitulari quid.
Sanguinis feruor cū musto cōparatur.

Quid denotet capitis crebra motio. effuse atque inaniter exsultat animus atq. iactatione quadam puerili se effert insolẽtius. Quin ex capitis crebro motione, ac cõtinenti manuũ pedumque mobilitate inconstantiam quãdam, ac mentis animiq. imbecillitatẽ præ se ferunt, sic vt nostrates quidam, vesaniæ illos insimulent, mentisq; nonnihil imminutę aut quę paululum à sede sua excidit: neque enim vlla re seria occupantur, nec in dictis factisque vel minima se profert prudentiæ pars, sed præter ætatis rationem ac decorũ pueriliter iuuenantur ac lasciuiunt, quũ pro exacti tẽporis ratione frugi esse conueniret, vitamq. composite ac decẽter agere. Hinc sumta est prouerbialis similitudo à vitulorum natura ac moribus, qui vernis mensibus in viridando prato, vbi pabuli copia suppetit ridiculis saltibus se exercent, ac nunc dextrorsum, nunc sinistrorsum solo insultãt, nunc corpus in gyrum flectunt, nũc excussis posterioribus, mox prioribus pedibus in sublime saliunt, quorum mores, quum iuuenculi in quotidiano vitæ vsu & consuetudine exprimunt, *Vitulari* dicũtur: *Nondum excussisse vitulinos dentes: Adhuc prurire vitulantium mandibulas: In illo cœtu peragitur vitulatio:* Liber autem, Sapientiæ, qui Solomoni asscribitur; *Spuria*, inquit, *vitulamina non agant altas radices, nec stabile fundamentum collocabant.* Quibus loquendi formulis designamus crudam illam ætatem atque indomitam, cui deest tempestiua maturitas, ac nondum adolescentia deferbuit, aut iuuenilis animi impetus resedit, quo fit, vt cum necdũ ætate corroborata firmataq. exsistant, adhuc *catullire* ac lasciuis insolescere non desinant, nec quidquam serii meditari, aut animo menteq; concipere laborent. Quum itaq. ætas adulta ac iuuenilis tota in calidi & humidi cõstitutione versetur, ac præ cæteris sanguine scateat, huc præcipue referenda est: neq; n. vllus corporis habitus aptius

A vitulorum lasciuia prouerbium.

Vitulini dentes prouerbium.

Sap. 4.

Catullire.

Ætas iuuenilis sanguinea.

illi possit accommodari; nam omnes huius status conditiones ac notæ illi quadrant; quod Horatium quoque obseruasse video in depingenda iuuenilis ætatis natura & inclinatione.

Imberbis iuuenis tandem custode remoto, *In arte Poetica.*
Gaudet equis, canibusq́, & aprici gramine campi,
Cereus in vitium flecti, monitoribus asper,
Vtilium tardus prouisor prodigus æris;
Sublimis, cupidusq́, & amata relinquere pernix.

Cui si succedant improbi consultores, vt fere in ipso tirocinio, atque ætatis lubrico assolet, facile *Consultor improbus.* ægrotum ac nutantem animum in deteriorem partem rapiunt. Quum enim in biuio consistant, atque in virtutis vitiorumque confinio constituti, rerum sint imperiti, ac consilii inopes, multitudinis errore, ac comitum blanditiis dementati, ad pessimum vitæ genus impelluntur.

Namq́, iter ambiguum, tum vitæ nescius error *Per. Sat. 5.*
Deducit trepidas ramosa in compita mentes.

Quod si fidus aliquis consultor optima cōmonstret, rectamq. ac salutarem educationem adhiberi curet (proba siquidem est materia, atque indoles *Consultor salutaris.* egregia, si probus accedat artifex) in vberrimā frugem solet adolescere. Est enim sanguinis in corpore *Prouerbiū ab artifice & materia.* humano ea vis ac facultas, præsertim vbi ætatis accessu calorem cōcipit, ac spiritu vitali in dies magis magisque perfunditur, vt expeditam mentis agitationem, celeresq. discursus ac solertiam pariat, quæ quotidiano vsu & exercitatione, prudentiam, multarumq. rerum cognitionem quæ sapientia stipata *Sanguis alit humoribus vtitur ad formandos mores.* est ac munita, cōsequitur; quo fit vt naturæ pariter atque educationis beneficio, eximiis dotibus exornari illos cōtingat; & quod facultate dicendi, summisque eloquendi viribus sint instructi, Reip. vsui sint atque ornamento. Et quamquam calidæ atque siccæ naturæ hominibus, nēpe Cholericis non desit

eloquendi peritia, dicendiq; feruor & linguæ volubilitas; non tamen tanta est istis sententiarum ac verborum grauitas, minusque affectibus suis moderari norunt, quum sint in perorãdo acres & concitati, quod in huiusmodi hominibus non solum in pronũtiandis vocibus, sed etiam in incessu plus satis festinato ac celeri perspici potest. Hoc quoque inter hos est discriminis, quod quũ Cholerici amarulenti sint ac dicaces, salibusq; dentatis ac scommate obuios quosque feriant, tum Sanguinei nusquam exercent caninam facundiam, nec quemquã figuratis dicteriis impetunt aut lacessunt, quibus homines offendi solent tamquam lotio perfusi, sed ingenio sunt lepido ac festiuo, excussoq; scurrili lepore atque obscenis facetiis, vrbano prorsus ac venusto, quin & foro; vt dicitur norunt ac scenæ seruire, rebusq; præsentibus sese accõmodare, quo fit vt omnibus sint amabiles ac gratiosi, nullisq; graues ac molesti. Quod si sanguinem aliis humoribus dilui contingat, atque ætatis accessu calescere, flauamq; bilem qua incitati humores contingit, illi commisceri, aut alterius humoris effici participem, varii hinc emergunt atq; exoriuntur pro mixturæ ratione hominũ mores, studia, animi propensiones, vitæ instituta, quibus quisque in deligendo vitæ genere applicare se, atque addicere solet, vehementi quadam ad rem aliquam consequendam auiditate Sic vbi pars sanguinis dupla exsistit, seu bessis quæ octo vncias complectitur; bilis vero flaua ac atra æquali portione inter se diuisa, triens seu vnciæ quatuor, quę tertiam assis partẽ conficit, ex iis tribus ita permistis ea statuitur corporis habitudo, quę multiplices animi motus, mentisq; impetus & inclinationes profert; quæque mentes hominum atque ingenia intus effingit formatq; etiam antequam in verba erumpãt, ad quamuis personam quæ vel assum a nobis

Quod discrimen inter Sanguineos & Cholericos.

Cholerici dentati.

Sanguinei non acerbi.

Vti foro.

Vnde natura propensio.

Sanguis qua mensura dilui debeat aliis humoribus.

a nobis solet, vel a natura ac publica functione nobis assignari;

Format enim natura prius nos intus ad omnem, — *Ex arte*
Fortunarum habitum, iuuat aut impellit ad iram. — *Poetica.*
Aut humum mœrore graui deducit, & angit;
Post effert animi motus interprete lingua.

Quemadmodum autem natura rerum in producẽdis pingendisq; floribus inimitabile artificiũ exprimir, ac tot tantaq; herbescẽtis viriditatis discrimina profert; quorum alia lacteo dilutoque virore nitent; alia saturato vergentiq; in atrum virore oculos afficiunt, alia cæruleo, cæsio, glauco, herbaceo, incano, portaceo, colore virent, suosque effectus ac vires obtinẽt; ita sanguis alterius qualitatis humoribus permistus, alias vires, alium colorem cõcipit, licet sanguineum non prorsus exsuat; sic vt etiam in animi mentisq. recessus penetret, atq. ad varias actiones sit incitamento. Et quamquam astra in res inferiores efficaciter vires suas exserant, humores tamen atq. elementares qualitates corporis humani habitum constituunt, diuersaque ingeniorum ac morũ discrimina pariunt. Sic ista qua de loquimur, constitutio in hoc orbis theatrum Thrasones producit, parasitos, moriones philautos qui insolẽtius sibi plaudunt, aulœdos; perditos ac profusos nepotes, hoc est, qui patrimonium dissipant atq. abliguriunt, aleatores, Gnathonicos, qui scite assentari norunt, obiter mimos scenicis comicisque gestibus mire instructos circulatores; agyrtas, hoc est, qui plebẽ ad nugas conuocãt; quibus accedit ex promiscua multitudine immensa hominum colluuies,

Simile à florum & herbarum artificio.

Astra minus efficacia humoribus.

Sanguinei hominis varii mores.

Qui numerum complent, fruges consumere nati
Sponsi Penelopes, nebulones, Alcinoiq́;
In cute curanda plus æquo operata iuuentus — *Hor. lib. 1.*
Cui pulcrum fuit in medios dormire dies & — *Epistol. 2.*
Ad strepitum citharæ cessatum ducere curam.

Quum enim vitæ suæ nulla ratione moderentur, nec laudabili institutioni, sed malorum contubernio assuescāt, improbis corruptisq. moribus efficiuntur, atq. ex sanguinis feruore ac redundantia in omnes libidines atque effrenatas cupiditates effusi, sic vt summum bonum nō aliis, quam voluptatis finibus metiantur. Cuius generis sunt omnes Dionysiaci artifices, seu Veneris ac Bacchi affectatores cupediis ac ganearum nidori addicti, quorū omnis industria ac vigilādi labor in antelucanis cœnis exprimitur. Siquidē vt prouerbio dicitur *Musici ætatem agunt, ac Tibicinis vitam viuunt*; hoc est, molliter, laute, delicate, otiose, ac sumtu fere alieno; qui quū cupiditatibus nullum nec modum nec finem statuant, atque ex immodica ingluuie intempestiua vigilia, concubitu immoderato lassescant ac defatigentur morbis, qui in plenitudine humorum consistunt, efficiuntur expositi, vt sunt angina ac faucium tumores, tonsillarum atq. vuulæ inflammationes, condylomata, ac mariscæ, hæmorrhoides, sanguinis è naribus profluuia, pleuritis ac laterum dolores pulmonis inflammatio, multaque alia quæ venæ infectionem exposcunt; quibus accedit febris ephemera seu diaria, sic dicta, quod vno die sisti soleat, licet aliquando ad quartū producatur, ad quā referri debet sudor Britannicus, cuius morbi symptoma seu accidens est cardiaca syncope, vel animi defectus qui ex stomachi morsu cōtractus non minori affectu hominē conficit, quam si cor vitæ fontem halitu contagioso forinsecus ingruente opprimi cōtingat: quod obseruatū est anno 1529. mense Septembri in pestilenti ephemera, quæ ex aeris cōtagio exorta totam Belgicam inuasit magno terrore, animiq. deliquio ac cordis palpatione. Cui hoc accessit incommodi; quod empirici quidam præter artis rationem, nec obseruatis naturæ viribus; duode-

Sanguis ad luxum incitat.

Musice viuere.

Tibicinis vita.

Morbi ex plenitudine.

Diaria febris.

Sudor Anglicus ephemeræ febris species.

Sudor ferus morbus in Belgica quādo.

Sudori feri morbi contagiū.

Empirico-rv.

duodecim horarum ſpatio in ſudore ægrotos violenter detinerēt, ac culcitris etiam puluiniſq. identidem impoſitis opprimerent. Quum autem aer vitiatus infectuſq. huic malo ſeu ephemeræ febri cauſam præbeat: ſymptoma vero atque accidens quod comitatur, vt vmbra corpus, cardiacus ſit affectus, atq. animi deliquium, tū ſudor ipſe criſis ſtatuitur, quo naturæ robur excuſſa madida olentiq. fuligine, morbū diſcutit; quocirca neceſſe eſt moderatus is ſit, nec quatuor aut ſex horarum ſpatio productior pro virium imbecillitate ac robore: immodicus enim vires deiicit ac ſpiritus vitales depopulatur. Quod autē morbus hic Britannicus dicitur, vel ſudor Anglicus, hinc enatum ominor, quod in ea regione populares frequentius illa corripiantur, partim ob operoſas lautaſq. menſas ac ciborum affluentiam qua illos diſtēdi contingit, vt Germanos ac Belgas potu; partim (vt ſuperiore anno à me obſeruatum eſt ipſo etiam ſolſtitio æſtiuo.) ob aerē turbulentum ac nebuloſum, denſaque caligine paſſim offuſum; quo fit vt concepta intus ac foris morbi cauſſa atq origine non ſine ſanguine & ſudore cum illo colluctentur, quaſi cū valido ac præferoci hoſte certamen ſit initum, quē ſummis viribus excuſſiſſe laborent, hinc corporis animiq. defectus ac deliquium, hinc ſpiritus languidi, ac collapſæ vires; hinc intercepta voce occluſiſq. ſpirādi fiſtulis, vitæ propemodum interitus atq. exanimatio. Quum enim gens iſta non ſit obdurata laboribus, nec malis occalluerit, vtpote molli ac delicatæ vitæ aſſueta, cito morbū hunc concipit, ac valide deiicitur, quocirca refocillari debent ac refici odoribus, vinoque meraco foueri. Hinc ſiquidē eſt, quod huic nationi peculiaris ſit ac prope quotidianus vini Cretici, quod Maluaticū vocant ac muſcatū, vſus: illo enim languidum ac nimio ferculorū apparatu oneratum

Cardiacus affectus.
Sudandi modus.
Sudor Britannicus, vnde nomen adeptus.
Cur Angli ſudorifero morbo obnoxii.
Britanni in morbo flaccidi.

ventriculum erigunt; instaurantque, quod vetere quoque in medendis huiusmodi morbis factitasse comperio, qui cordis dolorem ac puncturas, animi deliquium, colicos atque iliacos cruciatus ac tormina tali vino expugnare solent. Sic auari cuiusdam sordidam opulentiam atque inhumanitatem Iuuenalis perstringit, quod amico defecta anima collapso atque ex immodico sudore periclitanti vinum denegaret:

Angli cur meraco vino vtũtur.

Ipse capillato diffusum consule petat,
Calcatamq; tenet bellis socialibus vuam,
Cardiaco cyathum non porrecturus amico.

Sat. 5.

Inuadunt quoque huius constitutiones homines: præter iam memorata incommoda, aliæ febres exitiales ac pernitiosæ; quarum altera ex putrescente sanguine accenditur, altera nulla existēte putredinis nota in sanguinis inflammatione consistit; vtrumque hoc genus febrium *Synochi* nomine comprehendunt Græci, Latini *continui*, quod continenter affligat, nullis admissis induciis, aut respirandi spatio, ingruẽte enim primo paroxysmo seu insultu, in multos illed.es absq. intermissione porrigitur. Est vero ætas calida & humida præ cæteris huiusmodi febribus obnoxia; promtissime. n. ex oppilatione putredinum incipit vernis præsertim mẽsibus, quibus humores augeri solent; eoque magis si qua subest intemperantia atque ab exercitatione dissueta, resides vitam agat atq otiosam: siquidem occlusis meatibus ac spiramentis per quæ difflari sanguis solet ac vapores discuti, putrescere illũ necesse est, ac vitalia tetro halitu infici. Quemadmodũ ædes instructæ ac flatibus ventisq; minus expositæ: vt etiam vestes, culcitræ, puluinaria, lodices, tegeticulæ situm contrahunt, ac pædorem ascicunt, nisi concutias atque auræ subinde exponas: sic corpus humanum putre fit atq. olidum, nisi labore atque agita-

Synochus seu continens febris.

Putredini obnoxii calidi & humidi.

Simile ab ædibus & vestimentis situ obductis.

gitationi corporis assuescat: Hac enim viuendi ratione excrementa euacuari cotingit, atq. emanantes ex iis fuligines dissipari. Quo itaque morbis minus periclitentur, nec febribus reddantur expositi, adhibita moderata victus, somni, vigiliæ, Veneris ratione, excussaque ignauia ac veterno, exercitationi pestiuæ insistant; denique ineunte vere percussa vena sanguinem sibi adimi aut admotis cucurbitulis cutem scarificari: quod si ad eum modū inanire recusent, medicamentis quę aluū leniunt, expurḡdi, vt sunt cassia fistularis, syrupus rosaceus laxatiuus, diaprunum simplex, syrupus de epithymo & *Quæ aluū* fumaria, polypodium, mercurialis; manna seu mel *leniant.* ereum, serum lactis. In exercitatione autē obeunda id studiose obseruandum, ne aut humoribus at- *Exercitationis modus.* que excrementis oppleti, aut cibo potuque distenti illam adeant. Siquidem caput a quo vt in imperio *Caput ab* grauissimi morbi diffundi solēt, fumo ac vaporibus *infimis* implet, catarrhos ac distillationes excitat, hepati *membris* ponderis sensum atque oppilationem infert; nam *noxam* motus violentus cibos inconcoctos in venarum an- *concipit.* gustias adigit, qui quum humoribus transitum in- *Iecoris op-* tercipiunt, putredini occasionem præbent: tale *pilatio* quiddam vbi inciderit, protinus occurrendum, iis *vnde.* quæ in viis eius hærentia atq; impedita expediunt, qualia sunt: Galeno teste, absinthii pontici in vino *Tuen. va-* macerati dilutum aut vinū absinthites, feridis spe- *letud.6.* cies, nempe cicorium, & quæ vulgo *Scariola* dicitur, *Absinthium he-* assuta, argemone, rhabarbarū, anisi & fœniculi semen, nuclei persicorū, amygdalæ amaræ, vnæ pas- *pati confert.* sæ acini exemtis vinaceis, oxymel simplex; quorum quodque exhiberi debet ante cibum concoctione *Quæ oppilationē* iam peracta. Eadem quoque in re Venerea adhi- *discutiāt.* benda cautio, nam ex immodico concubitu vires deiici contingit, atq, obo ... inflammatione dolores articulares excitari; sum ... hominum plerique *Veneris incommod-*

qui nulla habita cōcoctionis aut cruditatis ration nullo noctis & diei discrimine,neglectaq. illius re opportunitate, auide(vt est prurigo moræ impatiens)hac voluptate perfrui festinant, qui cum nihi non sibi permittūt in obeunda Venere,nec vllas leges moderādę libidinis sibi pręscribunt,totius corporis robur ac neruos elidunt;siquidē coitus illan vim corporis eripit ac depascitur, qua ciborū concoctio perficitur,atq.in sanguinem elaboratur;qu non syncere confecto,plurima redundantiū humorum excrementa congeri contingit,quæ innumeri morbis initia præbent ac semina; quamquā plerisque horum, nisi motus desit, Veneris vsus nihil officit; nam magna pituitæ pars atq. aliorum humorum colluuies tempestiuo cōcubitu illis adimitur quæ præter rationem cohibita, corpori mentiqu noxiam inferre solet;quod in virgūculis quæ seriu coniugio destinantur, aut quibus ex voto castimoniam professis aditus ad connubia interclusus est obseruari potest: nam præter indomitam tentiginem ac flammas, præter latentes tacitosque ardores quibus vri solent,colore quoq.inamabili efficiuntur,ac fœdo, menteq. tantum non furiosa ex vapore tetro, qui sursum rapitur, ac cerebrum obnubilat.Hinc à concepta concumbendi imagination ex virorum contuitu contactuq. incubus nocturnus,ac feminis effluxus quo se polluunt, hinc cordis tremor & palpitatio ob densissimos fumos a fuligines,quibus pericardion, hoc est, cordis inuolucrū opprimitur: quasi striges ac nocturni Lemures graui mole corpori incumbant.His autē quibu libera est matrimonii lege concumbendi potestas aut etiam qui inconcessa Venere,vagoque atque illicito concubitu se contaminant. præcepisse expedit,ne impotētius huic rei succumbant ac postmodum deplorent se eneruatos atq. elumbes, exhau

Veneris commoda.

Semen corruptū quid noxæ adferat.

Veneris moderatio.

stoqu

ꝛoque vitali ſucco prorſus effœtos: qua de re exſtat ſalubris apud Solomonem exhortatio, qua quemque commonefacit; *Ne addicat decus & honorem ſuum ſcorto, nec florentes annos meretrici crudeli dedat:* nam anide & facultatibus & viribus inhiat, vt quæ nec ſaturari amplexibus, nec largitionib. expleri poſſit, ne poſtremo ingemiſcat, ac ſerio deploret corpus attenuatum, atq; opibus viribuſque ſe eſſe exutum. Quocirca ne quid detrimēti ex immodico Veneris vſu accedat, tātum interualli ex Galeni præſcripto intercedat, vt neque reſolutio aliqua ſentiatur aut laſſitudo, ipſeq; homo leuior atque erectior, tum exhauſta ſentina, melius ſperare ſe ſentiat. Tēpus quoque opportunum captari debet; quum ſcilicet corpus mediocriter conſtitutum eſt, nec ſupra modum plenum, nec vacuum, qua de re alias vberius.

Prouerb. 5

Meretrix nec concubitu, nec muneribus ſatiatur.

Artis medicin. 86.

Cæterum ſi quē ſanguineum, pietatis amore, cælibatus delectat, ſuſceptoq; caſtitatis inſtituto pudicitiā illæſam tueri cupiat, huic cōſulo vt vires ſuas ipſe metiatur, & an affectum hunc indomitum ac præferocem coercere poterit, ſtudioſe exploret. Omnibus enim modis in adeunda re tanta prouidendum, ne quid inconſiderate aggrediatur, ne inconſulta temeritas rationis iudicio ac rerū delectu deſtituta, pœnitentiam adducat, vbi ſuſcepti oneris mole obrui ſe percipit. Quum enim genitale ſemen ſit excrementum redundans, atque humor ſuperfluus, qui ex vltimo alimento ſupereſt, ac ſit reſiduus, ipſumq; è vaſis teſtium in quibus exacte elaboratur, in progignendæ ſobolis vſum depromitur, naturæ vis ac facultas illam humoris collectionem expurgari cupit, illiuſque excretione, intolerandi, oneris moleſtia leuāri, non ſecus quam aliæ partes corporis exonerari cupiunt ſuperuacaneis excrementis ac ſordibus; nempe lotio, oletis, ſputo, ſudore, muco narium ac faucium pituita. Quocirca

Sanguineꝭ ad cœlibatum parū idonei.

Semen quid.

Matt. 19. salubris mihi semper visa est a Christi, cui & Pauli
1. *Cor.* 7. est consentanea, admonitio ac cõsilium; vt qui sunt huius rei capaces, ad eamque perficiendam idonei, illam adeant, arripiant atq. amplectantur; non defuturum est diuinæ virtutis adminiculum, sine quo omnis noster conatus inanis est atq. irritus, vt præter
Sap. 8. Paulum Solomon testatur. Nihil autem est ambigendum, quin effici possit, vt domitu deuictoque affectu illo lubrico, tametsi id operosum sit, in eo statu se posset inculpatum præstare, quæq; animo cõceperit, perficere, modo cœlestis doctrinæ ac pietatis studio id propositum susceptum sit. Qui enim molestissimis curis sunt implicari, excussaq; desidiá atque ignauo otio, vigiliis, inedia, ardẽti studio, intentis piisque precibus, iugi sacrarum literarum meditatione ac diurnis nocturnisque concionandi laboribus; *quibus hoc genus dæmoniorum eiicitur*, se fatigant ac macerant, non magnopere illius rei desiderio afficiuntur; siquidem spõte & libera voluntate, non coacti, nec vlla superstitione inducti hoc vitæ genus adeunt, quo expeditius munus Euangelicum obeant, ac sacris functionibus liberius insistant.

Continentia voluptatum diuinitus contingit.

Matt. 17.

De frigido & humidi corporis hab:tu & constitutione, ex qua Pituitosi seu phlegmatici conditio eruitur, eiusque natura explicatur.

CAP. III.

CAlidæ & humidæ constitutioni proxima statui debet frigida, & humida temperies, in qua redundat Pituita seu Phlegmaticus humor, cuius post sanguinem non minima pars per corpus vndique diffunditur, accedit vero is humor nonnihil ad sanguinis naturam, illique affinis est cum essentiæ ratione, tum cõreptaculorum societate: est enim velut sanguis quidam incon[coctus] atque in[choati] seu [imperfecti] ac nondum exacte elaborati sanguinis rudi-

Pituita sanguinis naturalis materia.

rudimentum:quale nobis specimen exhibet ferue-scens ac recens ex torculari expressum mustum. Si quidem vt venuste Galenus ait, id quod tenue atq; aereum, nempe flos vini ebulluit, atque in sublime fertur, cui subest atque innatat humor insipid⁹ aut subdulcis aquæ naturam obtinēs, qui excoctus atq; à sordibus defæcatus, vini naturam consequitur. Et quamquam pituita albescat, nullaque sit rubedine perfusa; excocta tamen, expugnataq; frigiditate caloris vi&efficacia, in rubicundū floridumq; liquorē redigitur, & quemadmodum pituita naturalis quæ dulcedinis est particeps, vi caloris ansanguinem ela boratur, ac calorem rubicūdum ascifcit; sic sanguis in vberibus partim ex loci cui immoratur natura, partim à cordis colore cui mammillæ incumbunt, in lacteum nitidiq; coloris liquorē conficitur. Hinc Pythagoricę superstitionis philosophi pręter inter-dictum carnis vsum ouis & lacte abstinebant, quod illa inter carnes liquidas referrent: quum post paucos dies si foueri contingat, alitem proferant alterum colore immutato sanguinem esse statuerēnt. Hoc vero visum nonnullis prodigii quiddam simile, quod infantibus etiam masculis recens in lucem editis, ex papillarum conis vel sponte, vel leniter prementibus digitis, lac profluere; cuius rei quum aliquando experimentū facerem, consului, vt subinde id exprimerent, ne collostrare ac lapidescere contingat: colligitur autem in pueris lacteus ille liquor ex copioso atq; affluenti alimento, quod in illis epistomiis ex loci natura, ac cordis qcalo is fons est adminiculo lactescit. Quum enim mammillæ seu lactis conceptacula fungosa sint, & adenes illis innatæ, exangues & albæ, efficacem vim obtinent, sanguinem qui in illas influat alterando in lactis substantiam: quælibet enim pars corporis nutrimentum immutat, ac sibi assimilat, cognatumque

Humorū mixtura musto com paratur.

Sanguis la ctu materia.

Lac ex sanguine.

Cur Pythagorici lacte abstinebāt

Impuberes lac in mā millis habent.

Adenes vulgo Elder.

a cfamiliare efficit. Sic generatio lactis ac ſpermatis ex ſanguine accurate excocto conficitur, atque à natura illarum partium iu quibus elaboratur, candorem aſciſcit, ac lacteſcit. Sic hepar quum ſit velut ſanguis concretus, liquorem rubicundum profert. pulmo ſpumoſum continet, articulorum compagines glutinoſum humorem pariunt, lingua ſaliuam, oſſa vero cauernoſa atque excauata medullam candidam, quemadmodum & ſpina dorſi & cerebrum vbi omnia exacte elaborare contingit, nam in agnis atque ouiculis aliiſque animantibus minus adultis medella cruenta perſpicitur, ita quæque pars ſimilem ſibi humorem emolitur, atque in ſui naturam immutat. Quocirca nemini abſurdum videri debet pituitã hepatis vi ac facultate in ſanguinem demutari. Habet autem is humor liquidus, fluiduſque vſum in corporibus animalium non minus vtilem quam neceſſarium, ſiquidem in venas delatus ac quaquauerſum dimanans, ſanguinis ac flauæ bilis feruorem temperat diluitque, deniq; articulis mobilitatem confert; ac ne ariditate rigeſcant efficit; poſtremo membra phlegmatica alit, ac vegeta præſtat. Et quamquam pituitæ nullæ nullus certus locus aſſignari ſoleat, maxima tamen pars ventriculũ occupat, in quo primum cibus in ſuccum liqueſcit atque elixatur: videmus enim copioſam glutinoſæ lentæq; pituitæ ſentinam vomitu aliquando excuti aut per inteſtina prolui in iis qui immoderata edendi bibendiq; auditate atque inglunie ventriculum obruunt, quibus quum caput etiam madido vapore oppleri contingat, atque vt in turbine ac meta diſtillatitia fumoſus halitus in ſublime ferri, qui in mucccoſam pituitam denſeſcũt, cerebri frigiditate, plurib. morbis redduntur expoſiti, nempe grauedini, coryſæ, brancho, raucedini, tuſſi, multiſq; aliis, quorũ gen' eſt catharrus ſeu diſtillatio, quã hibernis meuſi-

Pars quæque ſuis viribus imbuta.

Vſus effectuſq; pituita.

Pituitæ locus.

Simile à vaſculis diſtillatitiis.

Pituitæ morbi.

mensibus in Belgica summi pariter atque infimi experiuntur, quorum nemo non

Praecipue sanus, nisi quum pituita molesta est: *Horat. l. 1. Epist. 1.*

Adeo vt mirari subeat tātam inesse capiti mucci affluentiam, quam modo per os, modo per nares, faucesque natura expurgat. Caput itaq; ac stomachus præ cæteris pituitæ excremento scatent, præsertim si quis frigidis humidisq; cibis assuescat atq; exercitationi minus se dedat, quo fit vt humor iste plus satis crudus ægre concoqui possit, atque insalutarem succum, quique vsui esse possit corpori, confingi. Siquidem vligo quædam est ac superuacaneū excremētum, quod expurgari potius debet via qua maxime natura vergit, ac qua proxime commodeq; exonerare se soleat. Quemadmodum enim initio ex stomacho, mox à capite prima mali labes, ac fundi calamitas, omnisque malorum scaturigo exoritur (vt obseruare licet in vino affluentius hausto, quod licet in ventriculum deferatur, caput tamen impedit) danda cum primis opera vt ille partes quā minimum pituitoso excremento opprimātur: nam malum in totius corporis detrimentum vergit. Vt enim in imperio, in Reipubl. in cœtu consessuque ciuili, in illustri amplaq; familia: ita in corpore humano grauissimus est morbus, qui à capite præcipuisque membris diffunditur: redundat enim malum in subiectas infimasq; partes, quæ insigni incommodo afficiuntur. Exemplum quisque sumat ex ædibus, quarum vsu & cōmoditate fruitur, Vt enim numquam illæ salubres, atque ad tuendam valetudinem idoneæ; quæ stillicidiis ventisq; peruiæ sunt, atque imbribus expositæ; aut vbi summa tectorum culmina male materiata ac ruinosa fatiscunt; ita caput fluxionum vitiis obnoxium numquam firmam valetudinem constituit. Quum enim frigidæ sit humentisque naturæ, prompte à fluctuante vētriculo

Caput & vētriculus pituitosi humoris conceptacula.

Corporis & Reip. mala à capite.

A perflue tibus ædibus simile

vapores combibit, atque humiditate imbuitur, qua liquescente subditas partes conspuit, stillantiq; pituita infesta est, *ut mulier rixosa ac iurgatrix viro placido*. Siquidem è capite continenter humores defluunt, atque vt fuligines ex fumario in fauces, aures, nares oculos pectus, pulmones decumbunt; hinc oculorū tumores, lippitudines, caligines, hinc aurium susurri, tinnitus, audiendi grauitas, nonnumquam abscessus pone aures ac glaudularum concretio, obiter variæ ac multiplices exoriūtur ex defluxu in singulas partes morborum differentiæ: nam & linguæ instrumenta affici contingit, ac vocem offuscari, sic vt aliquando immobilis fiat, atque homo obmutescat: nerui enim, membranæ, musculi venæ iugulares, quæque formandæ voci inseruiunt, immodico humore (quod in temuletis perspici solet) imbutæ, linguam inualidam reddunt atque impeditam, omnesque artus titubantes, sic vt identidem verba iterata ingeminent, nec articulate ac significanter vocem proferre, sensaque mentis indicare queant: quibus quum aliquando naturæ vitio lingua sit impeditior, tum vuidis vinoq; perfusis hæsitantius illa voluitur, sic vt singultatim verba proferant: quo fit vt tales submisse, tacitaq; voce eloq nesciant, quod offensaculo quodam vox sisti soleat ac cohiberi.

Prou. cap. 17. & 27. Mulier per stillanti tecto compa-ratur.

Quos morbos catarrhus pariat.

Temulēti cur balbutiant.

Quocirca maxime illis enitēdum est, vt commode atque exserte verba formare consuescant, alioqui lingua imbecillitatis ratione subministrare nequit intellectui verba nimirū stabilitate destituta: hinc enim efficitur, vt vix pauca verba vno tenore, ac cōtinuata serie effari possint: vt quibus nunc cunctanter, nunc præcipiti volubilitate sermo perficiatur. Quod autem istis intemperantia ac bibendi assuetudo adfert, hoc catharro obnoxiis humorū defluxus ac pituitæ molestia, quæ & complura alia comitantur incommoda, quæ quiuis emunctæ naris facile obser-

Balbi submisse loqui nesciunt. Vnde linguæ balbuties & membrorum titubatio.

ob seruare poterit. Namsi frigidę humidæque quali *Phlegmaticorum cōditio.* tatis notas libeat excutere, deprehendet illos exhu moris ac qualitatis illius redundantia somnolentos esse, desides inertes, veternosos, minusque agiles & expeditos, quales fere sunt qui abdomini v entriq; saginando dediti, raro exercitationi insistunt. Videmus autem etiam inter animantes cicures ac siluestres illas præ cæteris insalubriores atq; esui minus aptas, quæ exercitatæ sunt atque in latibulis delitescunt aut inclusæ tenebrosis caueis saginantur, pinguescunt illæ quidem, atq; in molem attolluntur, *Quæ animalia esui salubriora* verum alimentum minus salubre præbent, atque excrementorum copiam adferunt, vt inter aquatilia anguillæ & lubrici alii pisces, qui cœno lutoque inhærescunt; nec vlla agilitate se exercent, quo fit vt anguillæ exanimes pisciū solæ nō fluitent, quod *Anguilla mortua cur non fluitet.* paludosa stagnandique aqua pastæ sint. Cæterum vt corporis huius status & conditio cuique penitus innotescat, suis illa coloribus depingi debet, suisque indiciis demonstrari. Est itaque illis qui in hūc habitum referuntur, corpus obesum, adipe vndique constipatum, modo naturalis sit ea constitutio *Nota frigidi & humidi corporis* non aliunde ascita, statura non tam procera, quam ampla, cutis mollis ac candida attrectanti, glabra nullisque pilis obducta, musculis ac venis delitescentibus, quæque se non proferant, sic vt quum res venæ sectionem exposcant nusquam appareant, *Spiceus colorà spica vel culmo ordei.* Capilli capitis vel albescunt, vel in dilutam nigredinem deuergunt, aut spiceo colore exsistunt, qui serius quidem defluunt, ac caluitium patiuntur, ac mature canescunt ob caloris penuriam ac membri imbecillitatem, quæ excoquere nutrimentum nequit in pilorum vsum ac decorem. Est autem canicies velut situs quidam pituitæ quæ computruit. *Vnde canicies.* aut mucida vligo quæ cuti subest, ex qua ob coloris defectum emergit incana cęsaries. Exhibent autem

Situs in cibis. tale quiddam panes & artocreæ supra legitimum tempus asseruatæ, quæ lanugine ac mucore olido obductæ conspiciuntur. & fornices ac concameratę testudines, tum specus subterranei, aliq; loca squalida, senta, opaca, situ ac pedore horrida. Lotium vero iis album, ac nullo propemodum aut perexiguo rubore suffusum, alui excrementa atque egestiones liquidæ, somnus autem profundior, & quam valetudo exigit, productior, quem insomnia comitantur. *Ex somniis corporis status docetur.* varia, ex quibus non futili sane nec fallaci coniectura corporis dispositio deprehendi, atque humorum redundantium decursus iudicari potest: nam harũ rerum caussæ & origines ex corpore emergũt, quæ etiamsi in externas causas sint referendę aut indiuinas actiones: quęque mens interdiu vel cõcipit, vel secum intente agitat, ac subinde versat, promptum est perito expertoque Medico, quo sint euasura, & quos habitura euentus, explicare. Nam quę diuinitus immittuntur, nec ex naturæ rebus progrediuntur, nõ cuiuis procliue est, nisi afflatu cœlesti de his quidquam pronuntiare: *Naturaliũ somniorũ interpretatio.* Sic frigidæ humidæque conditionis homines vrinare se, ac caput aquis perfundi imaginantur, aut in balneis thermisque versari, quæ largam subesse pituitæ copiam declarant ex capite in ceruices, fauces, vocalem arteriã, pulmones primo quoque tempore decubituram. *Diuina somnia Dei afflatum exigunt.* Pari modo si grandinem, niuem, glaciem, imbres; per somnium mente concipiunt, nunc concreti, nunc liquidi phlegmatis redundantiam indicat. *Quæ somniant pituitosi.* Quod si quis suffocari inter somniandum videtur, aut sibi vocem intercipi sentit, huic vel angina, vel linguæ stupor ac grauedo, vel deniq; lethargus, aut apoplexia imminet. Sic quidam, Galeno teste, somniauit alterum crus illi lapideum factum, qui paulo post ex defluxu in illum frigidi humoris, paralyticus est effectus. Et quamquam anxia nimis ac curiosa somniorum

rum obseruatio prohibita sit, nihil tamen vetat ea,
quæ in rerum naturalium, quarum Deus auctor & *Leuit.1.*
conseruator est ratione cōsistunt, excutere, exclusa *Deut. 13.*
diuinationis vanitate excussaque euentorum quum
spe ac fiducia, tum metu ac trepidatione. Si quando
itaque naturalia incidunt somnia, quibus nulla
subsunt ludibria ac mentis illusiones (nam illa erecta
in Deum fiducia discutiuntur) commonefaciūt *Non teme-*
vt valetudini quisque insistat, atque illa amoliri cu *re fidendū*
ret, quæ sanitati vel obsint vel officiant, vel vllas *somnus.*
somniorum perturbationes inferant. Siquidem
imaginationes, & quæ per quietem simulacra menti
obiiciuntur, vel animo obuersantur, ex humorū
vapore ac spiritus animalis agitatione excitantur:
quorum alii refricant nobis vel diurnarum actionem
memoriam, vel humorum abundantiam indicant,
vel quatundam rerum auiditatem, quarum
desiderio expleri cupimus, commonstrant. Hinc
siticulosi affatim se potu reficiunt, famelici auiditate
insatiabili cibos deuorant. Sic quibus excremento
seminali genitales partes turgescunt, aut interdiu
in puellam spectabili forma, oculis menteq;
fuerint defixi, Venereo affectui in somno indulgent
ac se imaginaria Venere, effluxuque noctur- *Pollutio*
no coinquinant. Anima enim, corpore oppresso *vnde ac*
somno, sopitisque externis sensibus, in profundum *seminis ef-*
corporis demersa, diurnas corporis actiones sentit *fluxus.*
atque intuetur, & quibus se corpus explere cupit, iis
tamquam præsentibus imaginatione quadam fruitur.
Hinc manasse prouerbium ominor, Canis pa- *Canes panē*
nem, Canis agros ac venationes somnians. Quæ e- *somiant*
nim quisque impense expetit, quæque fixius ani- *prouerbiū*
mo menteque concipit, ea in somno meditatur,
earumque rerum species noctu obuersantur. Ad
quæ allusisse Esaiam verisimile est, quum inanes
esse improborum conatus & consilia indigat, *Cap.23.*

Esaiæ locus explicatus illaque vt fumos ac somnia euanescere. *Vt enim,* inquit, *sominat famelicus se comedisse, experrectus autem adhuc esurit: Et sicut sitiens se bibisse sominat, expergefactus vero vacuus est: Sic accidit iis qui innocentium sanguini inhiant, illoque satiari cupiunt tamquam enim sominantes frustrabuntur, nec obtinent quod impense cupiunt. aut se assequutos opinantur.* Cæterum si quis forte frigidi hu-

Indicia frigidi & humidi stat⁹.

midiq; status ac phlegmatici hominis internas notas atq; indicia requirat, illa obiter patefaciã, quaq; sint natura, conditione, moribus, viuendi instituto, commonstrabo; tametsi non est, quod de his multa ac magnifica vllus speret, quum perexigua in illis e-

Pituitosi ignaui.

luceat vis mentis, animi præstantia, acumen ingenii, doctrinæ studium, rerum gerendarum scientia, quam cum prudentia ac sapientia coniunctam esse par est. Sunt enim qui in hunc ordinem referun-

Prouerbii origo. Obesæ & emunctæ naris.

tur, non admodum acri exactoque iudicio, aut *emunctæ naris*, vt à quorũ obturatis pituita muccoq; naribus: *Obesæ naris*, prouerbium deductum est, à corpore ad animum trãslato vitio. Vt enim palato minus sapiunt, nec odorantur. aut sensu oblata percipiunt ita mentequoque insipidi sunt, atque obtusi, stupidi ignaui, inertes, nec denique natura aut vsu sagaces, vel acuti, vel callidi, quod calor natiuus sopitus sit, immersusque humidæ qualitati, atque humori frigido: quo fit vt memoria quoq; sit fluxa ac prope nulla: sermo vt pulsus atq; incessus tardus ac

Pituitosi hominis laus.

remissior. Verum illud prçipue in iis laudẽ meretur, quod placido sint ingenio ac sedato, quod Veneri minus dediti, quod nec iracũdi nec irritabiles vt qui etiam lacessiti non incandescant: obiter nullis dolis insidiis, fraude, astutiis, technis, versutiis sycophantiis vt Cholerici instructi. Sed quoniam multis variisq; morbis tentari soleant, quod sedentarii sint atq; otio dediti, post imperatam præscriptamq; calidam victus rationem, de qua in frigido corpo-

corporis statu, tum humidi abunde tractandũ est, vt exercitationi assuescant, exstimulandisunt. Ignauia enim ac desidia corpus, vt Celsus ait, hebetat, labor siue exercitatio firmat: illa præmaturam senectam hæc longam adolescentiam facit; quocirca valentio res hi motus exigunt, ne humor plus satis augescat, & calor sopiatur. Itaque matutinis ambulationib. insistant, per accliuia editaque loca ventriculo inani ac vacuo nihil tamen vetat ab assumto cibo tale quiddam aggredi, sed has corporis agitationes maxime lentas esse conuenit, meridianas vero magis celeres ac citas, (quod & calidis & humidis obserua re expedit) non tamen vt Galenus ait, quales festinabundus opere aliquo vrgente perfici solent. Hęc quoq; iis præcepisse ex vsu est, vt diutius ieiuni persistant, ac cœnent parcius: quum enim omnibus quibus inculpata valetudo obtigit, liberalior cœna esse debet, nisi consuetudo obstet, tum istis parca conuenit ac frugalis, quo cerebrum nocturnis exhalationibus, quæ è ventriculo emanant, minus obnubiletur: istæ enim destillationib. ac catarrhis materiam præbent ac seminaria, ex quibus tanta morborum examina pullulant, quæ vt declinari euitariq; possent, phlegmatici humoris differentias, & quo sit effectu, quos illæ morbos pariant, paucis explicabo. Statuunt autem Pituitæ species ac discrimina quatuor, Dulcis aut si crudior sit, insipida, quę somnolentos homines efficit, & maiorem somnum conciliat, quã natura exigit, humectatio scilicet & frigescente sensuum principio, nempe cerebro; Acida famelicos reddit; siquidem os ventriculi, seu stomachus vbi illo humore imbutus est, ac ciborum appetentia excitatur: Salsa, quæ siticulosos facit, ac stomachum vellicat: Vitrea vero quæ & tenacitate & algore cęteros superat, cibi fastidium adfert ad nauseam: harum omnium mitior minusque noxia

Pituitosi exercendi. labore. lib. 1.

Tuen. valetud. li. 5.

Pituitosis cœna parca sit.

Quatuor pituitæ species & effectus

Galen. de plenit.

Pituita dulcis.

dulcis est, queconcoctione domita meliorescit atq; in sanguinis naturam commigrat, cui tamen suum non desit virus ac malitia, nisi omne vitium penitus calore excoquatur, nam tumores laxos, molles, inflatos excitat, albos nullaque rubedine perfuso, tū aliæ quædam pituitæ eruptiones in extima cute emergunt, vt præhumida scabies, tū mulierum atq; impuberum papulæ pustulæq; tumentes, quæ non numquam in saniem ac purulentum humorem erumpunt: verum non magnum pruritum & ardorē excitant, vt ea scabies quæ ex salsa pituita aut choleræ affluxu contrahitur, quæ acri mordacique salsugine imbuta est.

Pituita acida. Acida Pituita succo melancholico quisubinde in ventriculum confluit, qualitate effectuq; assimilis & cognata, minus quam vitrea, magis quam dulcis, frigida; hæc pungit ac stimulat stomachum, illique morsus infert; siquidem quū is exquisitissimo sensu polleat, acerbissimi humoris qualitate offenditur; tam austerus enim sapor illi inest, vt si vomitu excuti contingat, vti hieme & autumno assolet, linguam palatum, fauces, dentes radat ac stupore afficiat nō secus, quam vuæ acerbæ succus, quem Omphacion cultiores Medici populares agrestem vocant, sic vt ægre expugnari eluique eius sapor possit. Hæc quoque pituitę species si quando os ventriculi occupauit, suoque acore atque acerbitate imbuerit insatiabilem ac prorsus caninam appetētiam excitat, quæ grauidas fere infestat circa tertium à cōceptu mensem, præsertim vbi fœmellam gestant, in quibus quum sit calor languidus, ac vires flaccescant, non facile natura pituitosos humores cōcoquere potest quo fit vt nauseabundæ sint ac fluctuationibus, crebrisque ructibus molestentur. Quum enim acida atque acerba potissime concupiscant, ventriculum vitiant, multosque prauos humores coaceruant.

Omphaciō quid.

Appetit⁹ caninus.

Sunt

Sunt autem & prẹter mulieres viri etiam huic malo obnoxii quibus cibi calorifici exhibendi sunt, & vinum maxime meracum. Quod si humorem hunc in corpore putescere contangat, febris excitatur Epiala sic dicta, quod interiore caleunt, rigescant autem a frigore concutiantur externa, nam is humor accensus, similem flammam edit virentibus humectisque lignis, ex quibus densi crassique fumi humida quadam substantia imbuti assurgunt, adeo vt calor ab humore prohibitus, nequeat erumpere, sic vt non solum colorem ita affectis vitiari contingat, sed etiam in animo menteque aliqua percipere incommoda. Salsa pituita quæ nonnihil affinitatis cum cholerico humore habet, conficitur ex bilis vel salsæ vel serosæ humiditatis commistione, aut putrescente phlegmate, à cuius acrimonia non rigor, sed horror, totiusque corporis concussio obori tur, vbi is accẽditur, nulla est autem pituitæ species hac nocentior. Siquidem dolores intensos excitat, vbi in partem aliquam incubuit, ac vi mordaci vlcerosas lassitudines membris infert, cutem denique aridis squammosisque fœdis eruptionibus deformat, nempe mentagra, impetigine, lepra, psora, scabie pruriginosa, vbi vero cum melancholia aliisque vitiosis humoribus coaluit, elephantiasim parit, q̃ Hebræorum lepra est, herpeta phagedænã, morbũ Venereum, compluresq; alios, qui membra erodũt ac crudeliter depascunt.

Epiala febris.

Similē ali-gnis virentibus ac-censis.

Pituita salsa.

Pituita sal-sa noxia.

Vitrea autem Pituita sic dicta, quod eliquato fusoque vitro sit assimilis, omnium frigidissima est, quocirca ægerrime concoqui potest, atq; ad salutarem domesticumq; humorem reduci: obsidet autẽ magna ex parte, caput ventriculum atque intestina, quibus acerrimos cruciatus infert. Siquidem pũgit vulnerat, dilaniat, quum enim ista pituita glutinosa

Pituita vitrea.

Quæ partes pituitæ obnoxiæ.

sit,ac visco assimilis, vt est ea materia,ex qua vitrea pocula effinguntur,propter lentorem ac tenacitatem ægre diuellitur, atque angustis conceptaculis adhærescit, sic vt natura cum alieno atq; extraneo humore dimicans,acerbos dolores concipiat,priusquam excutere possit infestum corpori humorem qui varios atque intolerandos morbos secum deuehit. nempe Colicos,iliacosq; dolores,intestinorum difficultates,egestiones mordaces,tenesmum, qui nihil aliud est,quam frequens & irrita egerendi cupiditas, quæ magno enitendi conatu & molimine vix minimam vitreæ pituitæ partē excludit,ac paucas quasdam sordes ac strigmenta deiicit,quibus affectibus & si quæ alia exoriūtur tormina,ego nulla re efficacius mederi soleo,quam foris adhibitis fomentis,intus vero iniecto clystere, quo omnes illæ pituitæ collectiones prolui solent & abstergi. His autem morbi ac valetudinis incommoda in infimis partibus citra febrem vere consistunt,nisi dolorum faces admoueri contingat,quod nulla subsit vel putredo vel inflammatio, ac membrum sit ignobile: verum si in principem aliquam præcipuamque partem hæ pituitæ species decumbit, ac putrefacta inflammari incipiat, febres excitat Lipyrias vocatas, atque in imis visceribus frigus æger percipit,externis calorem. Quemadmodum enim Solis calore glacies,nix,grando,liquescit ac dissoluitur, fluidaque singula efficiuntur,ita æstus febrilis crassum illud & concretum phlegma liquefactum diffindit, quo fit vt in eodem corpore calor & frigus percipiatur,quemadmodum in iis qui humidis madidisque vestibus foco assident,aut manib. niuem vel glaciē attrectant,quorum membra eodem temporis momento frigidam calidamque qualitatem sentiunt. Cæterum quum magna mortalium pars, hibernis potissime mensib. aut vna aut altera pituitæ specie infe-

Tenesmus quid.

Clysteris vsus.

Lipyriæ febres.

Calor humorem,vt Sol glaciē dissoluit.

Simile a madido homine.

infestari soleat, omnib. modis efficiendū, vt calidis cibis assuescat, ac concoctionē exactè peficiat siqui dem ex cruditate & frustrata vētriculi concoctione maxima pituitæ noxa in corpore cōgeri solet, quæ si quid aliud, euidens certe detrimentū valetudini infert, quocirca quæ impense frigida humidaq exsistunt, in primis euitanda, vt sunt Austrini flatus, plani pisces ac lubrici, fructus arborei, ex herbis lactuca, portulaca, cucumeres, melones cucurbitæ, fungi, aut si qd horū invsum veniat, calida condimenta adhibeantur ac tēpestiua exercitatio, tū quæ crassos viscososque humores attenuent, quæ flatus discutiant, ac quam minimum humoris excrementique pituitosi in corpore residere patiantur: nam ii quoq; mentem transuersum rapiunt.

Pituita in commodis omnes obnoxii.

Cruditas pituitam parit.

De Memoria excolenda, demoliendisque eius detrimentis atque incommodis.

CAP. IV.

QVoniam autem frigida humidaq; intemperies tūm frigida quoq; & sicca, vbi plus iusto inualescit, memoriā obruit, & lethaliter afficit, huic operi nonnulla inferenda putaui, quæ illi cultum adferre possint, atque efficere, vt quam minimum illa detrimenti concipiat, aut vlla sui parte iacturam patiatur. Qua autem ratione id perfici possit, obiter indicabo. Est enim non modo studiosis, sed nulli non mortalium salubre cum primis & frugiferum. Siquidē omnes actiones ac munia publica, quæ vel publice vel priuatim obire solent omniaq; cogitata, conceptus, consilia, meditationes curæ, studia, dicendi agendique labor & industria, quæque vel animi vel mentis agitationem exposcunt, memoriæ adiumento perfici debent. In hoc enim thesauro potissima rationis intelligentię, iudiciipars cōsistit

Memoria omnia perfici.

eo coque tamquam èlocuplete atque opulento instructo penu depromitur, eruiturque rerum reconditarum vberrima supellex. Quæ memoriæ vis nisi, vt fidus tutor ac conseruator iis rebus quæ à nobis excogitatæ perceptæq; sunt, adhibeatur, omnia protinus etiãsi præclarissimi sint ingenii monumenta effluunt atque obliterantur. Assignatur autem memorandi facultas cerebro, mentis omniumq. sensuum domicilio, quo affecto aut intemperie aliqua vitiato, omnes naturæ functiones, ac munia affici contingit ac labefactari, sic vt imminuta mente conuulsaq. ratione, intellectu, iudicio, desipientia oboriatur, obliuio, stupor, deliriũ, stultitia, alienatio, fatuitas iners ac stolida, qui affectus ac mẽtis errorẽs multifariã hominibus obuenire solent, nẽpe ex capitis ictu ac vulnere, cranei ruptura, casu, ruina, contusione, pestiferis morbis, qui ex ambientis aeris cõtagione homines inficiunt, ac preter æterna quæ nonnumquam euitari nequeunt, illa quæ ipsi nobis damna inferimus, vt est, crapula, ebrietas, ingluuies, intempestiuę vigiliȩ, cibi frigidi & pituitosi immoderatus concubitus. quo mẽs obstupescit, ratio, intellectus, iudicium obscurantur, ac naturæ robur sic plerisq; deiicitur atque eneruatur, vt corpus tridui operam curamque exposcat, & amplius ante quã instaurari possit, atq; in pristinũ statum restitui, ex quo incommodo accedunt morbosæ aliquot ac fœdæ affectiones, quæ non minorem menti, quam corpori cladẽ inferentia reminiscendi vim obruũt. Vt autẽ immodica cerebri siccitas à nimia crapula inedia, Venere contracta, memoriæ officit, quod ea qualitas inidonea sit ad suscipiendas rerũ formas, vt quas ariditas ac durities respuit, ita affluẽtior humiditas ex otio, desidia, immodico somno, cibis humidis parta, memorandi facultatẽ opprimit. Suscipit illa quidẽ celerius rerũ formas ac simulacra, verum ob-

Memoria in cerebro consistit.

Memoria perniciosa.

Venus corpus eneruat.

Cerebrum siccum non concipit imagines.

Cerebrum humidum non retinet imagines.

ob multitudinem non inhærescunt, sed effluunt, vt sigilla quæ vbi in nimis vdam ad fluxam materiam imprimuntur, nullam rerum formam ac vestigia referunt sed confestim euanescunt ac dilabuntur. Quum itaque memoriæ vis cõsistat in fida ac stabili imaginum conseruatione, pueris & quosquot humido sunt cerebro imbecillior est, quam vt imaginum impressionem retinere queant. Senibus quoque vis ea inualida est, quod ob cerebri frigiditatem & ariditatem nihil insculpi possit eoque fit vt vtrique obliuiosi exsistant, ac debili minusque tenaci memoria. Siquidem huius omniumque sensuum internoru m vis ac facultas ad cerebri tẽperiem est exgienda. Nam ex crassa eius partis substantia, aut cum in ea spiritus atque humores densescunt, multisq; vaporibus obsita sunt & obducta, obliuio suboritur, ac quum intelligentiæ tarditas, tum percipiendi difficultas: Ex humecto vero cerebro nimiumque liquido sensus emergit obtusus & hebetior minimeque diuturna memoria aut stabilis. Sicciot vero cerebri constitutio, labilem ac fluxam memoriam parit parumque tenacem: non enim concipit imagines, atque egre insculpi eas patitur: non secus quam ferri aut chalybis lumina obduritiem cęlaturas non admittit, ac styli mucronisque aciem respuit. Memoria itaque stabilis ac firma ad cerebri temperamentum referenda est, eaque vis mentis naturæ muneri asscribitur, sic tamẽ vt iuuetur arte, excultaque vigeat, aut si collapsa sit, aut detrimentũ acceperit, cnra atq; industria erigatur. Quocirca cum primis dãda opera, vt valetudo inculpata exsistat, ac corpus optime constitutũ, vt moderata sit victus vitęque ratio, ac frugaliter, summaq; temperantia instituta, ac cibus exacte concoquatur, vt mens affectibus libera, animus tranquillus ac placidus, ne qua ingruat, quod menti caliginem possit

Pueri & senes obliuiosi, sed diuersa ratione.

Cerebri tẽperies memoriæ præsidium.

Simile à ferri ac chalybis natura.

Memoria naturæ munus arte iuuatur.

offundere, plurimum enim confert ad memoriæ præsidia corporis animiq; vigor, aeris salubritas, cerebri temperies, sensuum omnium optima constitutio, spiritus animalis ac vitalis, qui ab humoribus promanant, lucidi minimeque turbulenti. Hæc enim efficiũt, vt omnes animæ facultates, inter quas memoria præcipuas partes obtinet, vigescant, nec quidquam earum rerum, quas vel aspectu, cogitatione, ingenio, doctrina, meditatione cōcipimus, mẽte excidat, aut aboleatur, quamquam enim sopita visa sunt & obliterata, postliminio menti ingeruntur, ac velut recens transacta oculis obiiciuntur, sic vt hesternorum immemores, acta pueritiæ, quæque reuolutis aliquot lustris, atq; annorum spaciis menti animoq; infixa erant reminisci nos contingat ac recordari, hac opinor, ratione quod auide atque attente, summaque admiratione tenella ætas, quæq; adolescit atq; ad capessendas præceptorum traditiones promta sit, alacris, expedita, erecta. Siquidem quum nondum rerum ac verborum mole mens obruatur, nec negotiis, vlliisq; occupationibus grauioribus sit distracta, tenacius inhærent, quæ primis annis animisque puris instillantur. Cæterum quum Memoria rerũ in priore capitis parte quæ sinciput dicitur concipiatur, vbi sensus primarius seu communis viget, tum vero quæ eius munere parta sunt in posteriore seu occipitio reconduntur, atq; asseruantur. Quocirca consulto faciunt qui nucham ac ceruices a frigore ventisq; tuentur ac muniunt: nam hæ partes affectæ epilepsiam, lethargum, stuporem, paralysim, tetanum, obliuionem inducunt. Quamobrem omnia ea amoliri par est, quæ memoriæ officiunt, aut vllam illi iacturam inferre possint. Quoniam vero multa animo obuersantur, atque in memoriam recurrunt etiam inuitis ac repugnantibus, quæ obliuionis tenebris obruenda potius, qui

Ratio cur pueri anteactorum memores.

Nucha & ceruices munieda.

Obliuio aliquando grata.

ea patiamur diutius menti inhærere, vt inhonesta quædam, ac vitiose parumq. decore peracta, plurima autẽ quæ meminisse expedit, ac salutaria sunt, excidunt, horum accurate habenda ratio, ne vt vulgo fit, istarum rerum defectum ac discrimen sustulisse, aut non obseruasse videamur: quamobrem quæ quisque meminisse velit, subinde ab animo reposcat, atq; in mentem reuocet, eaque crebro meditetur ac reuoluat: quæ vero excussisse velit atque obliuisci: tamquam noxia ac mẽti perniciosa, iis ratione ac iudicio acriter obsistat atque obluctetur. Vt enim natura comparatum est, vt mens humana, quæ ab integritate delapsa est, pessima pro optimis amplectatur, eaque promtius concipiat atq. addiscat: ita quoq. tenacius ac fixius inhærescunt deteriora, adeo vt ægerrime excuti queãt. Quæ res effecit, vt Themistocles ab illo qui artem memorandi profiteretur, sciscitatus sit; *Esset ne ars aliqua quæ nonnullarum rerum obliuionem polliceretur; meminisse dũ libet, sed non æque facile, quæ se præter voluntatem menti ingerũt, obliuisci.* Sunt enim quorum obliuio nobis gratior est, quam memoria: sic vt plerique grauate ferant, obductas cicatrices refricari, ac redintegratione quadam iam pridẽ sopita sepultaq. in mentem reduci. Quo spectat Prouerbium: *Malum quod bene conditum est, ne moueas.* Cæterum quum multa passim apud Rhetores obuia sint atque exposita, quæ memoriam fulcinet, multaq. illi adiumenta pollicentur, non visum est operæpretium, lectorem iis commemorandis demorari, eoq. magis quod pleraque operosa sint, ac vix anxia cura obseruari queant. Siquidem ingenii mentisque acies huiusmodi præceptionib. hebescit, ac natiua memoriæ vis obruitur. Inter alia autẽ stabiliendæ memoriæ præsidia, hoc præcipue spectari debet, vt corpus salubre cõsistat, nec vllis morbis præsertim qui capiti noxã inferũt,

Memoria rerum renouanda.

Natura vitiosa in deterius prona.

Themistocles obliuionem quare optauit.

Obliuio rerum quando expetenda.

Prouerbium.

Non mouenda noxia.

Sanitas memoriæ robur.

expoſitum. Somnus ſit moderatus, corpore non in dorſum, ſed in latus exporrecto, animus tranquillus ac placidus; mēs ſedata, omnibuſq. ſuperuacuis ac negotioſis occupationibus libera. Atqui cū hæc animæ facultas fragilis & delicata, nulla re grauius afficitur; quam cruditate, luxuria, intemperantia, crapula, ebrietate. Interim in excolenda fouendaque memoria, omnia acciri debent adiumenta, omnia adhiberi adminicula, quib. illa fulciri poſſit, & augeſcere; inter quæ eſt aſſiduus legendi diſcendique vſus & exercitatio, adhibito ordine, ratione, ac modo; excuſſa tumultuaria ac confuſa lectione. Nihil eſt quod magis cura, ſtudio, induſtria, diligētia cultu vigeſcat ac roboretur nihil quod ęque incuria, ignauia, oſcitantia, inertia, intercidat atque obſcuretur. Et quemadmodum vanitas eſt, vt is, ait. & iactatio circa memoriæ miraculum arte potius, quā natura gloriari; ita ſapientis ego iudico, naturæ dotes atq. animi mentiſq. munera, vt agros excolere, ac fœcūda efficere. Iā vero vt aliqua præcepta medica referam, quo minus hic fundus ſterileſcat, hoc meminerit qui hanc vim ſtabilem præſtare velit, cœnandum parcius: aut ſi largius cœnatum ſit, inambulet, feſtiuus videri affectet, nihil ſerii meditetur, aut ſe anxiis ac ſcrupuloſis rebus defatiget: vbi vero inter ſomnū ac cœnam ſeſquihoræ interuallū interceſſerit, quieti ſe dedat, ac lateri incūbat dextro; diluculo experrectus omnes meatus expurgandis proluendiſq. excrementis deſtinatos exoneret; primū linguam defricare pergat, caput eburneo pectine placide demulceat, capillos ſibi adimi patiatur, præſertim ſi anni tempus regio conſuetudo id expoſcat: nam hibernis menſibus id tentare, cœloq. Aquiloni ac polo arctico expoſito non minus inſalubre eſt, quam ridiculum, adimunt enim ſibi naturæ præſidia ac munimēta, quæ frigus arcent,

Memoriæ pernicies cruditas ex crapula.

Ad Herennium lib. 3. ti. 7.

Memoria cœnam parcam exigit.

Præpoſtera capitis caſura.

arcent atq. externis iniuriis obsistunt, aliaq. ascititia tegmēta capiti applicant. Vbi vero aura placida est, regio temperata, cœlum nec asperum nec rigidum, raso esse vertice non improbe, effumant enim liberius vapores densi qui memorię officiunt. Itaq; videntur mihi salubri consilio pleriq. qui nonnullis Diuis addicti sunt, atq. illorum institutum professi, non superstitionis ratione gestare caput glabrum, atque ad viuam cutem detonsum: subleuantut. n. hac re omnes qui pituita, qui catarrhis, qui dolore capitis conflictari solent, aut quibus ex humorum redundantia caligant oculi, aures obsurdescunt, nares obesæ atque obturatæ, sic vt in morbis quibusdam capitis in mentis alienatione, desipientia, delirio, phrenesi, mania, melancholicis affectib. furore, insania, consultum visum sit medicis abradi capillos: quod ipsum non vanum existimari velim, cum quisque experiatur, adornata comtaque barba, vel ea penitus ademta hilariorē esse se, minusque morosum. Quin multis consultor esse soleo, qui vitiosis sunt oculis ac caligantibus, qui surdastri sunt, aut grauedini obnoxii, vt frictione capitis, barbæ rasura, aliaq. illarum partium commodita te vtantur, atq; vt cuiq; nationi peculiare est, tonsoris opera illas partes permulceri patiantur: nō solum enim venustior quisq; efficitur, sed animo mitiore magisq. tractabili; sic vt mens exhilarescat: ac sit erectior, memoria magis eluceat, spiritus qui ad quasuis actiones nos impellūt, excitētur, omnesq; sensus paulo ante sopiti se proferant atq. enitescāt. Quod si os, fauces, palatum subinde colluat, dentes defricet, nares emungat, aures à sordibus scalpello expurget; pectus tussi, screatu, sternutamēto popisinate dilatare nō desinat, partesq. internas, ventriculum, lienem, iecur, intestina, aluum, vesicam suis excrementis exoneret, non solum memoria, sed

Memoria rasum caput confert, nonnulla officit.

Memoriæ barba rasa adiuuat.

omnia mentis organa, ac singulæ animæ facultates citra offensam munere suo defungētur. Quoniam autem magna ex parte frigida humidaque qualitas memoriam infestat, illamq. obruit, hæc contrariis est expugnanda, iis scilicet quæ humorem superuacaneum absumunt, ac cerebro robur conciliant: vt sunt nux myristica seu muscata, præsertim quæ nō exsucca est & cariosa, rosmarini flos, eiusq; frutex, & quidquid ex his confici solet; amaracus, melissophyllon, vulgo melissa; vtriusque differentiæ stœchas ab insulis nomen sortita, pæoniæ radix, eiusq. baccæ, fruticulus quē viscum vocant, satureia, hyssopus, thymbra quam vulgo nescio quā inducti ratione, nunc origanum vocant, quæ alia est à cunila, odoris saporisq. inter elixas carnes gratissimi: nam hibernis mensibus nō exolescit aut emoritur: quibus accedūt betonica, verbasculus odoratus, vulgo herba paralysis, maron, vel origanum vulgare, aut siluestris maiorana, ocymum quod basilicon vocāt, vtriusq. differentiæ iridis radix, inula; vulgo enula cāpana, raphanus, hoc est, radicula quæ æstati nusquam non mensis infertur ad acuendam appetentiam, atq. edendi auiditatem: inter exotica autem & peregrina zedoariū, caryophylli, macer quæ nucem muscatam ambit, zinziber, prǽsertim viride ac melle conditum, acorus non adulterinus, casia ac cinnamomū, carpesium vulgo, vt opinor, cubebe, myrobalani conditi seu in melle asseruati. Horum pleraq. vel in syrupos redigi possunt, vel in puluetes aut condimenta reduci, vel eorum decoctū sumi aut dilutū; ab iis præsertim qui loca frigida humidaque incolunt, ac natura pituitosi sunt. Nam feniculis aridis, exhaustis irrigari postulant quum corpus tum sensuum instrumenta, ac suaui alimentorum rore madescere ac perfundi, vt sunt cortices citri, hoc est, mali Medici cōditi, glycyrrhiza, nymphæa,

Memoriæ quæ conferunt.

Herba quæ mentem acuunt.

Thymbra alia à cunila.

Memoriæ remedium vbi ex frigiditate & humiditate contractum est vitiū.

Memoria quæ exigit à siccitate orta.

phæa, vulgo *nenuphar*, bugloſſus, & quæ nobis borrago dicitur, vuæ paſſæ exemtis vinaceis, paſſulæ Corinthiacæ. quæq. moderate calefaciũt & humectant. Cuius generis ſunt mel, zaccharum, vinum ſubdulce ac minime auſterum, butyrum atque oua recentia, nuclei pini, amygdalæ dulces, nõ rancidæ, nec vetuſtæ piſtacia, caſtaneæ mollius toſtæ, auellanæ; nam iuglandes memoriæ officiunt, vt etiam cepe quod oculis caliginẽ infert vapore calido, vt lactuca frigido, ſomnifica vi ac ſoporifera; rapa vero ac napi cocti aut elixati, ſi quem experiri libeat, oculorum claritati adminiculantur illiſq. fomenta miniſtrant ob calidi humidiq. flatus copiam; qua & ſemen augent ac Venerem ſtimulant, ſi gingibere condiantur. Quod vero ad cerebella attinet, nihil perdicum efficacius in erigenda memoria, nec magis præſentaneum: quibus accedũt paſſerculorum, omniumq; alitũ quæ agilitate pollent ac ſe volatu exercẽt, de quibus alias. Caput lotionibus fatigare, quamquam id pleriq; nõ improbant, nulli perſuaſum cupio; reddit enim craneum imbecille atq; ad leniſſimam auræ iniuriã diſtillationibus ac catarrhis expoſitum, pedes vero abluere ex decocto foliorum lauri, ac roſmarini, fœniculi, non equidem improbauerim; auertit enim à capite vapores ac fuliginẽ quæ mentem offuſcat. Quo vero fumi reprimi poſſint, ac cerebrum minus vaporum cõcipere, peracta cœna aliquot Coriãdri grana prius macerato aceto in quo ſamſuchus decoct⁹ ſit, mox zaccharo incruſtata ac tenuiter inducta, occluſo ore dẽtibus conficiantur; dici vix queat, quãtum memoriæ profuerint: nec minus efficax eſt id, ꝙ ex cotoniis conficitur, ſi ab aſſumto cibo nonnihil aſſumatur: diſcutit enim fumos, ac prohibet vapores ſurſum eniti, quod ipſum etiam præſtãt aliquot grana maſtichis deglutita. Odorifera quoq; identidẽ naribus

Cepe oculis & memoriæ noxium.

Lactuca viſum obtundit.

Rapa ſpiritus viſorios inſtaurat.

Cerebella quæ memoriæ proſint.

Caput nõ fatigandum lotione.

Coriandrũ incruſtatum.

Diacydonion vulgo carnes cotoniorum.

Mons odoribus recreatur.

admoueri debent, præsertim quæ sunt vibrantis naturæ ac calorifica, vt lignum aloes, caryophylli, rosmarini flos, ocymum, nigella, succinum orientale, quod ambra grisea vocatur, zibethum, rosæ rubentes, caprifolii flos, spica Celtica, multaque alia quæ nullam grauitatem exspirant, sed iucundũ gratumque odorem exhalant. Omnia enim hęc spiritus recreant, suoque effluxu cerebrum reficiunt.

Memoria deplorata vt instauranda.

Quod si res propemodum deplorata sit atq; ad extremam obliuionẽ quis deuenerit, vt in lethargo, foris nucha & ceruices inungi debent, oleo castorei, nigellæ, euphorbii, costi, erucæ intus vero momentum exhibeatur confectionis Anacardinæ, aut ipsa lingua defricetur: dissoluit enim extreme frigidam humidamque ac viscosam pituitam: sic vt apoplexia perculsis loquelam restituat, linguamq; hærentem refulciat, quod ipsum & oxymelle scyllitico perfici potest, ac vino ardente, in quo grana aliquot erucæ macerata sunt; ad hæc enim tamquam ad sacram anchorã confugimus in deploratissimis morbis; in mitioribus vero alia iam memorata adhiberi possunt, vt serapion de stœchade, dianthos dulcis, aurea Alexandrina, diacastoreum, pliris cum musco, theriaca ac Mithridaticum.

Anacardinæ confectio memoriæ vtilis. *Quid loquelam restituat.* *Vt loquela restituatur apoplecticis.*

Agallochi aut ligni aloes vis.

Experimento autẽ ac quotidiano vsu comprobatum est Agallochum, quod vulgo lignum aloes vocatur, vel suffitum, vel naribus admotum mirifica esse vi in corroborando cerebro ac sensibus excitandis, adeo vt si in puluerem redigatur admixtis aliquot caryophyllis, atq; osse de corde cerui, eaque oleo nigellæ commisceantur, eas vires conferre cerebro; vt si galli gallinacei vertex eo oblinatur, cantillare ac crocire non desinat.

Gallus vt continenter & indefesso cantillet.

De

De Calidi & sicci corporis statu & habitudine: obiter qua sit natura, conditione, ac moribus animiq; propensione homo biliosus seu cholericus.

CAP. V.

QVum nihil sit in externis naturæ rebus diuturnum ac stabile, nec quidquam vigorem suum constãter tueatur, sed omnia iacturam patiantur ac vergant in deterius; tum humanæ quoq. res varias mutationum vices subeunt, grauesque lapsus atq. inclinationes patiũtur: sic Calidus & humidus corporis ætatis status progressu ad calidum siccumq. habitum deuoluitur. Siquidem calor humorẽ natiuum sensim taciteq. absumit ac depopulatur, totique corpori siccitatẽ adfert, quæ qualitas ad proferendam vitam naturæ est aduersissima. Vt enim accensis cereis ac funalibus flamma pabulũ & quo alitur fomitem depascitur, quo exhausto, vtrique exstinctio imminet & interitus; ita in situs calor succum geminũ quo subsistit ac fouetur, pedetentim imminuit, sibiq; atq; vniuerso corpori exitii caussam ministrat. Corporis autem constitutio, quæ ex calida ac sicca qualitate emergit, ab eaq; appellationem sortitur, adaucto per eas qualitates humore feruido, hominem biliosum constituit, ob flauam scilicet bilem redundantiam: cuius humoris duo constituuntur discrimina; vnum naturale, alterum quod præter naturam corpori inest. Naturalis autem bilis excremẽtum est concocti sanguinis sapore amaro, colore vero effectuque igneo. Flauescit enim ac splendida est, vbi hepatis calor moderatus exsistit; vbi vero viscus hoc plus satis accenditur, ebullit quoq; bilis atque efferuescit; illique color in luteũ obscuratur; qualis conspici solet exoticus ille liquor aut zythus qui Belgis *Lopenbier* nominatur, aut vbi oleum ac butyrum liquefactum vtitur,

Omnia mutationi obnoxia.

Simile à cereis ac funalibus.

Homo cholericus.

Bilis naturalis & prater naturam.

Simile à cereuisia & olei colore.

nimioque feruore torretur, atque ignescit; quo fit vt fuluus color iu opacum atrumque colorem demigret, qui etiam in externa cute nonnumquam se profert, vbi diffusus biliosus humor in cutē erumpit. Flaua autem bilis geminum in corpore munus obit: nam pars eius sanguini mista transit in venas, quo is commodius angustos quosq. meatus penetret, atque ad membra quæ bilis nutrimentum exposcunt, deferatur. Pars cætera ad fellis folliculū, iecoris infimæ parti adnexū relegatur, mira solertia id prouidēte naturæ opifice; vt cui visceri attrahendi perficiendiq. alimenti vim admirabilē esset elargitus, conceptaculū quoque superuacanei inutilisque humoris adiungeret, ne quid incommodi ad reliqua membra hinc possit deriuari; siquidem bilis eius est naturæ, vt vim igneam proferat, cuius motu atq. agitatione velut face subdita; excandescimus atque animo concitamur. Vnde apposite, Ira definitur ardor & ebullitio quædam sanguinis circa cor, qua cerebrum quoq. incalescit ab humore bilioso excitata, quæ si quando illata est iniuria, vltionis est auida. Inferioribus vero partibus eum vsum præbet vt intestina ad excrementorum deiectionē exstimulet, irritetque: cuius rei causam prouida solersq; natura excogitauit ac emolliendisq; huiusmodi superuacaneis humoribus, nempe renes atq. vrinarios tramites, intestinum ieiunum, quod ab influente bilis acrimonia cōtinenter excrementa excutit, vesicam, aures, & subcutanea spiracula, quæ pori vocantur, discutiendis sudoribus destinata; quorum pleraq. si obstructione laborant, totam noxii humoris colluuiem intus cohiberi cōtingit, atq. in præcipuas aliquas partes impetum facere. Sic vbi folliculus fellis seu bilis flauæ receptaculū, ea sentina quam ab hepate exhausit, exonerare se nequit, illā vel in ventriculum, vel in iecoris cauitatem

Flaua bilis munus.

Ira quid & vnde.

Bilis per quas partes expurgatur.

tatem

tatem refundit: quo fit, vt per vniuerſum corpus bilis effuſa ſanguinem quum qualitate ſua, tum colore inficiat, hinc ictericus & morbus Regius ſic dictus, quod exquiſitiſſimum victum ac menſam re- galem exigat, qui corpus vndique auriginoſum efficit, hoc eſt, luteo ac flauo croceoq; colore perfuſum vt argentum incruſtatum auroque obductum. Quod ſi gracilia inteſtina, ſeu Ilia affici contingat, intolerandi cruciatus; clamoſiq. dolores ac torturæ excitantur. Ilion hoc malum vocant, & conuoluulum, quod ad chordæ ſimilitudinem inteſtina conuolui ac contorqueri videantur. Contrahitur autem hic morbus vel ab inflammatione, vel ab aridi toſtiq. ſtercoris obſtructione, quum bilioſi humoris minor copia eo confluat, quam vt excrementa poſſint excuti, ita ſi ſuperior inteſtini pars affecta eſt, cibus; ſi inferior, olera per os egeruntur, podice tam arcte occluſo, vt ne flatus quidẽ ab illo prodeat, multos præterea affectus flaua bilis parit, vt tertianas, vrenteſque febres, vbi extra venas illi putreſcit: verum quum in Medicorum libris paſſim obuii ſint & accurate deſcripti, illorum narratione ſuperſedendum exiſtimo. Cæterum quæ ſit calidi & ſicci temperamenti, denique bilioſi hominis natura & cõditio, tum quibus argumentis deprehendi poſſint, obiter indicandum. Principio vt externas notas perſequar: Corpus huic conſtitutioni calidum, gracile, macilentum, muſculoſum, longitudine decenti ac moderata; quorum plerique tametſi ſtatura puſilla conſpiciantur, ac minus proceralacres tamen ſunt, erecti, agiles, inquieti, atque vt apes inſecti genus exile & minutum

Morbus Regius vnde dictus.

Ictericus inauratus.

Iliaca paſſio.

Nota calidi & ſicci ſtatus.

Simile ab agilitate apum.

Ingentes animos paruo ſub corpore verſant. *Virg. lib. 4. Georg.*

Color vero iis fuſcus aut rubore quodam perfuſus præſertim vbi incandeſcunt aut incaleſcit exercitatione corpus, pleriſq; autem pallidus aut ſub-

luteus, cutis hiſpida arteriis veniſq. amplis ac conſpicuis (neque enim ſub carne deliteſcũt) vt quam ſimul cum adipe calor diſſoluat, vrina rubicunda, crocea, flaua pro bilis ac feruoris ratione. pulſus citus ac velox, vti etiã inceſſus; lingua volubilis & expedita; capillus vero niger. pleriſque criſpus, atque intortus, vbi calor & ſiccitas eſt intẽſior, qui ſerius caneſcit, at ob ſiccitatem cito defluit; naſus magna ex parte aquilinus & aduncus: nonnullis autẽ præſertim Germanis, Sarmatis, Pannoniis ac Belgis rutila barba, ac flaua cæſaries, quod euenit ex ſplendida lucidaq; ac ſyncera bili, quæ à calore feruido non deuritur. In Belgica autem à popularibus notari ſolent Ænobarbi, hoc eſt, rutilis æneaq; barba inſigniti, aut quibus capilli rufeſcunt; quod illorũ moribus aliquid vitii ſubeſſe cẽſeant, aut improbitatis quandam maculam in animo menteq; occultari ac reſidere. Vt enim Themiſtoclis pædagogus nihil mediocre in illo futurũ pronuntiauit, ſed aut inſigne Reipubl. commodum, aut detrimentum: ita Belgæ quoque dictitant ab eiuſmodi hominibus aut ſperanda optima, aut deterrima. Quin & hæc iactatur Prouerbialis ſententia: *Roter Bart ſelten gut, offt van Iuden art*, hoc eſt, luteæ aut flauæ barbæ homines raro laudatæ eſſe indolis, aut ſpectatæ integritatis: quod in vita ac moribus omnique actione improba quædam caliditas & inſidioſa aſtutia lateat, quæ in negotiis, contractibus, mercaturis, alterius diſpendio ſe prodit, ac palam facit quibus ſint artibus & fallaciis inſtructi. Quod vt in pleriſque eius notę hominibus, quoniam laudabilis deſit inſtitutio obſeruari fatear; ita cõplures commonſtrari poſſe video, quibus is color, ac barbæ apparatus ad ſummum decus & ornamentũ nihil officiat, quin potius ad decorem ſit adiumẽto: paſſim enim in aulis Principum, in conſeſſu cœtuq. procerum, inter

Vnde flaua cæſaries.

Prouerbium in rubenti barba homines.

Themiſtoclis ingenium.

Suſpecti ænobarbi.

Barba rutila non ſemper improbũ deſignat.

inter negotiatores honestos, & quotquot præ cæteris Aquilonios tractus occupant, multi conspiciuntur virtutis spectatæ ac singularis prudentiæ, qui in rerum publicarũ functionibus præclare se gerunt, omnibusque se integros præbent & inculpatos: vt vir illustris Petrus Carbonarius Brugis oriũdus, qui non vni suo Lemnio, sed optimatibus quibusque vnice catus acceptusque est; qui sibi demandatas ac cõmissas legationes quæsturas, prætorias functiones summa cũ laude obit atque exsequitur. Quod autem triobolares quidam infimęque sortis homines ea barbæ specie & colore futiles sint, pleni rimarum, qui hac atque illac profluunt, nec quidquam pensi habent, aut frugi sunt, corruptæ educationi tribuo, quæ naturæ procliuitatem ad vitiosos mores pertrahit: hinc enim efficitur, vt quisque tales inconstantes experiatur, fallaces, subdolos, vafros, astutos, ingenio vario, versatili, versipelli, πανοῦργω obiter Punica lubricaque fide, ita vt in negotiandi contractibus non desit consultum illis fidere: vt qui tanquam anguillæ ac murenæ, elabantur; atq; in negotio quamlibet intricato se expediant atque eluctentur. Quod si accedant alia corporis vitia; deterior est illis naturæ conditio, magisque improba, hinc scite Martialis;

Petrus Carbonarius.

Vnde praui rutilorum mores.

Homines lubrica fide.

Crine ruber, niger ore, breuis pede, lumine læsus, Lib. 6.
Rem magnam præstas Zoile si bonus es.

Quæ vis illis indita est partim ab astrorum influxu, nempe Solis & Mercurii vi; partim quæ mihi videtur præcipua ac potior, ob humoris biliosi ac spirituum tenuitatem quę calore subtili perfusa ad huiusmodi actiones illos incitat atque impellit. Sunt præterea inter hos variæ cõditionis homines, nempe ardeliones, hoc est. homines inquieti, clamosi, feruidi, volubiles ac præcipiti quadam dicendi celeritate, qui bus vt apposite Iuuenalis;

Ardeliones qui.

Ingenium velox, audacia perdita, sermo
Satyr. 3. *Promtus & Isæo torrentior, obiter illos*
Esse putes quemuis hominem; tum dicier apte
Grammaticus, rhetor, geometres, pictor, aliptes,
Augur, schenobates, medicus, magis omnia nouit.

Quales fere conspici solent pantomimi, histriones, circulatores, circumforanei, agyrtę, hoc est, qui plebem ad nugas conuocant, rabulæ, spermologi, buccentæ, qui incessu, manu, vultu, oculis, voce, gestibus actuosi sunt ac iactabundi, omnibusq; se negotiis, contractibus, actionibus, conciliabulis, sodalitiis immiscent atque ingerunt. In somno tumultuosi, vt qui exiliāt, ob feruidos spiritus, qui etiam sopore oppressos erigunt atq. ad motum incitant, Multifariam enim flaua bilis mentem hominum informat, variosque mores, studia; animi propensiones ac motus profert. Hinc siquidem euenit, vt quicunque calida & sicca constitutione exsistit, atque inter cholericos censeri soleat, ferox sit, imperiosus, indomitus;

Horat. in art. Poet. *Impiger, iracundus, inexorabilis, acer;*
Iura negans sibi nata, nihil non arrogat armis.
Iuuen. sat. 6. *Hoc volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas.*

Qui tamen vt leni momento incandescat, ac sit natura irritatior: ita subsidente bile cōfestim deferuescit ira, ac redditur placabilis. Cæterum quum prę ter flauam bilem quę vua naturalis dicitur, plures sint humoris huius differentiæ, ac sua cuiq. natura & conditio, de singulis obiter differendum.

Pallida bilis, vulgo citrina. Principio à flaua bili ꝓcreatur pallida, eo quo malum Medicū quod citrium vocant, colore, ex viridi in luteum languescent: viget autem ineunte vere

Febris tertiana vnde. vna cum sanguine iuuenili, & quod indies adolescit corpore, quo fit vt ea ætas illo anni tempore tertiana febri infestari soleat, si quando is humor oborta obstructione, putrescit, atq. extra venas effusus in-

flamma-

flammatur: cui affinis est spuria notaque tertiana, sic dicta, quod non ex syncera flaua bili, sed non- *Febris* nulla pituitæ parte excitatur. Nam æstuosa febris: *æstuosa.* quæ καυσ⊗ Græce ab ardore dicitur, ex rubra cholera intra venas concepta putredine, accenditur, quæ deliria ac phrenesim, mentisq. alienationem inducit. Siquidem sic affectis absurda quędam simulacra animo obuersantur, ac mentem formidine nocturnisque facibus trepidantem;

Exagitat vesana quies somniq́; furentes, *Luc.lib.7*
Atque aliena premit vani terroris imago.

Omnia siquidem iis conflagrare videntur, atque ædificia, villæ, prædia incēdi funestiq; cædibus ac tu- *Biliosis* multu bellico omnia compleri, quorum pleraque *terrifica* etiam cita febrim euenire solent, bilis fuligine ac *somnia.* fauillis in cerebrum delatis. Quæ si quādo corpori mentiq. infesta esse pergunt, confestim expurgata *Bilis qua-* bili vomitu, sudore, alui deiectione, quæ radice Pō- *liter pur-* tica perfici potest, atque vrinam prouocantibus, vt *ganda.* est vesicaria, asparagus, apium hortense, anisi & fœniculi semen, immutanda victus ratio, reiectisque calidis, pinguibus, dulcibus, quæ in bilē promtissime transeunt, præter vuas passas & glycyrrhizam, hoc est, radicem dulcem, exhibenda quæ sanguinis *Somnus* feruorem temperant diluuntque. In primis autem *biliosis v-* somnus inducendus lactucis atque acetariis, quæ *tilis.* cerebrum omnesq. partes humectant ac reficiunt.

Quum autē calidis & siccis omnibus biliosis multa noxia sint & pernitiosa, tum nihil immodico labore, vigilia, inedia, iracundia, Venere immoderata *Simile à* nocentius: Singula enim horum vires exhauriunt *saginandis* ac depeculātur: neq. enim aridis ac macilētis quid- *pecoribus.* quam adimi potest, quin potius saginari postulant *Simile ab* atq. vt pecudes opima irriguaq. pas[illegible] *arborum* [illegible] delicatas mensas exigunt. Q[illegible] arbores *putatione.* & virgulta quæ ramis [illegible] luxuriat, pu-

tationem respuunt, nec coerceri ferro sustinent, ita extenuata corpora, & quibus multa desunt, quæ ad firmum corporis habitum spectant, nulla sui parte mutilari, aut iis quidquam eripi debet. Cæterum alia est bilis species, quę à naturali ratione ac modo excessit ac degenerauit. Vitellina Medicis dicta ab oui luteo, cuius colorē refert & cōsistentiam: nam immodico colore crassescit, atque igneum intenseque luteum colorem concipit, quam si putrescere contingat, atque inflammari, ardentissimas illas febres excitat. Quocirca cū hæc bilis à mediocritate desciuit ac delapsa sit, contraria instituenda victus ratio, quæ extraneam qualitatē demoliri possit atque excutere: nam si similibus nutrimentis illā fouere tuerique pergas, exasperabis intemperiem, atque oleū flammæ adieceris. Est & alia bilis species Porracea, à porri virore nuncupata: nam viridescit atque herbaceo colore conspicitur, quæ in ventriculo ex vitiosis prauisque succis gignitur, atque oleraceis, cuius generis sunt allium, porrū, cæpe, nasturtium, eruca, brassica, beta, chærephyllon: quum enim huiusmodi alimenta à natura domari vinciq. nequeant, ac concoctione in salubrem succum elaborari, ex his porracea bilis conflatur, quæ nonnumquam vomitu excussa, linguam & fauces amarulento acutoq. sapore imbuit ita, vt ægre suauiori liquore elui queat atq aboleri. Solet quoq. noxius is humor nonnumquam in iecore ac venis ex grauissimis morbis produci, si quando bilis lutea deuritur vehementi extranei caloris incendio, quem vomitione excussisse pernitiosum atque exitiale Hippocrates pronuntiat. Ex hac producitur aliud etiam excrementum tum reliquis deterius, ab æruginis similitudine Æruginosa bilis vocata, quæ ex porracea vehementius deusta conficitur. Siquidem excocta intēsiore calore humiditate inarescit,

Vitellina bilis.

Oleum camino adiicere.

Porracea & prasina bilis.

Libr. 1. prædict. c. 39.

Æruginosa bilis.

atque

atque æruginis speciem æmulatur, quod ex ignitis rebus, quibus bilis natura aptissime componi potest, dilucide perspicimus: nam ignis vis primum in candentes prunas ligna demutat: deinde in atroces carbones, postremo deflagrante prorsus igne sopitoque calore, in cineres: ita in corpore humano, primo crocea bilis conficitur; deinde inualescente igne & calore præter naturam porracea, cui succedit æruginosa, postremo glauca ac cærulea, quod Glasti & Isatidis herbæ qua fullones ac tinctores pannos inficiunt colorem referat, qui postremo in exactam atram bilem transmutatur. Quæ bilis species venenatis qualitatibus imbutæ, mentem malitiosis moribus, corpus vero fœdis morbis cõtaminant; quorum pars magna ægre expugnari possunt ac medicantis opem respuunt, vt sunt Carcinomata, cancri, phagedæna, ab exedendo nomẽ sortita, mentagra, morphea, carbunculus, sacer ignis, qui vulgo Antonio asscribitur, herpes, Esthionemus, quã aulici, qui fere illi obnoxii sunt, Lupum vocant, nam cutem exhulcerat, ac carnem ad ossa vsq; depascitur, illaq. cariosa efficit, ac membro vitam sensumque doloris adimit; quibus accedunt complures alii formidandi ac cõtagiosi morbi, quos hæc humorum colluuies secum deuehit, sic vt non aliud quam olidum & putre cadauer homines circumferant,

Simile ab igne & carbonibus deflagrat. *Glastum. VVeet.* *Bilis malignitas.* *Lupus morbus.*

Atque artus fœda sanie, taboq; fluentes. *Virgilius Æneid. 10*

De frigido & sicco corporis habitu: cui quoniam homo Melancholicus subest, atque atra bili obnoxius, illius quoque natura & conditio explicatur, quaque ratione expugnari possit edocet.

CAP. VI.

FRigida & sicca qualitatum coniugatio habitum constituit lõge deterrimum, quum.n. vitæ salus & cõseruatio in calido & humido cõsistat; cui cedo

illa qualitas & corporis constitutio approbari posset, quæ vitæ fomēta ac valetudinis præsidia cōterit ac depopulatur? Videmus enim in tota natura rerū

Mors quid.

ac vicissitudine stirpes, animantes, homines, quæq; spirant, si quādo calida & humida qualitate spoliari contingit ac destitui, spectare ad interitum. Neque enim Mors aliud statui potest, aut aptius definitiōe explicari, quam vitæ ac spirabilis naturæ abolitio, atq. interitus, primarumq. qualitatum quibus humores subsistunt ac fouentur extinctio. Si quando

Homo multis casibus expositus.

itaq; ad has qualitates deuentum fit vel ex morbi conditione, ac natura, vel ætatis ratione atque annorum decursu, quisque sibi mortem imminere persuadeat, ac non procul abesse vitæ terminum; nam incertos atque inopinatos casus qui omnibus momentis cuique nostrorum impendent, huc non referendos duco, quod præter naturæ rationem ac violenter ingruant, vitamque præmature depopulentur: qui vt nemini terrori esse debent, aut metum incutere, vbi vel iter ingreditur, vel mari se committit, quum Christiani hominis sit successum

Securitas hominis Christiani vnde.

euentumq. totius negotii, diuinæ prouidentiæ cui innitur, commendare: ita etiam in hoc corporis habitu cui extrema minantur, non est quod spes infringatur aut languescat curādi corporis industria: sed dum aliquid vitæ superest, ea adminicula ac fo-

Non despondendus animus.

menta adhibere non desinat: quæ vsui esse possint in producendis annorū spatiis; nā multa nobis Dei munificētia suppetunt, quibus id cumulate perfici possit; vt enim arbores infœcundas, cultu atque in-

Simile ab arborum & agrorum cultura.

dustria feraces reddimus, atq. agros steriles, longoque arandi serendique vsu exhaustos, stercorando in.auramus, ac restibii fœcūditate postliminio se-nienti meiliq; reddimus idoneos: ita quoque corpora arida atque ad siccitatem inclinata alimentis naturæ fouendæ accommodis erigim.us atq. ad de-

stinatum

ſtinatum præfixumque vitę terminum, tamquam ad optatum portũ prouehimus: cuius rei potiundæ ſpem, ac conſequendæ productioris vitæ fiduciam, nemo, ſi æquus ſit rerũ humanarũ æſtimator, improbare poterit, modo erecta in opificẽ, pe nes quẽ omnia conſiſtunt, mente ac voluntate ad illam ſua quiſq; vota referat, illiuſq; arbitrio ſingula moderari fateatur. Cæterũ quũ humor melãcholicus frigidæ & ſiccæ qualitati ſubſit, nec vlla ſtatui poteſt habitudo, q̃ hinc emergit deterior, aut minus commodam valetudinem cõſtituat, de huius conditione, natura, effectu, viribus, differẽtiis, & quãtopere corpus animumq; afficiat diſſerendum. Eſt enim maxima hominũ pars ineunte vere & autumno quibus anni temporibus is humor redundat atq; effunditur, melãcholicis affectibus obnoxia, præſertim qui rebus politicis aut ſtudiis literarũ atq; intẽpeſtiuis lucubrationibus ſunt addicti. Siquidẽ ex immoderata mẽtis agitatione natiuus calor extinguitur, ac ſpiritus quũ animales, tũ vitales attenuati euaneſcunt: quo fit vt exhauſto vitali ſucco ad frigidum ſiccumq; habitum deuergant. Duæ autem conſtituuntur melãcholici humoris differẽtiæ; vna naturalis, altera quæ præter naturã corpori ineſt. Melãcholia vero q̃ homini natiua exſiſtit ac familiaris, cæteris mitior eſt, minuſq; infeſta. Nam cum ſanguine in venas delato ſuæ ſortis ac conditionis mẽbra alit, illiſq; nutrimẽta miniſtrat, vt ſunt oſſa, cartilagines ligamẽta, nerui: Eſt enim is humor decoctis ac liquatis quadrupedũ pedibus nõ abſimilis, qui lẽtore quodã inter edendũ digitis labriſq; vt viſcus adhæreſcunt: quo fit vt retinendi vi ſanguinẽ imbuat, ac reddat ſpiſſiorẽ: quoniã vero quãdo ſanguini ſubeſt, atq; eius dulcedine diluitur: vt acerba vua melle vel zaccharo, ob id ſapore exſiſtit nõ acido

Quatenus aliquid optandum.

Melancholia nemo non particeps.

Libro 2. Aph. 20.

Studioſi melancholiæ expoſiti.

Melancholia duplex.

Melancholia cui humori ſimilis.

Simile ab elixatis animantũ pedibus.

Quid sapor humori melancholico. Simile ab acerbo vino.

acido prorsus aut peracerbo, vt ea quæ fauces exasperant, sed subaustero, quem Ponticum vulgo vocant, qualis est maturescens vua ex qua mustū exprimitur, quum nondū exactam maturitatem cōsequuta est, quale desinēte autumno e Germania ac Gallia in Belgicam defertur ad explendam hominum auiditatē ac desiderium, quod quum gustu sit acerbissimum vt linguam radat, melle ac fauo condiunt, quod fastidiosis magis sapiat ac palato sit gratius. Atqui vt floces & amurca olei, vt fex vini naturam redolet, eundemque saporem atque odorem aliqua ex parte refert, ita succus melancholicus, qui a sanguine defluxit, eius saliuam gustumq. retinet, quocirca minus apposite atrabilis hic humor vocari sustinet, quū nulla adsit adustio, sed vt Galenus ait, sanguis aut succus melāncholicus, qui nihil aliud est, quā siccior densiorq. pars sanguinis, fæci qui subsidet atq. in imū dolii decumbit, vigoremq. vini conseruat ac prohibet euanescere, prorsus assimilis. Et quemadmodum vini infimum seu floces, hoc est, purgamenta ac fæculenta proluuies, quæ *Droesen* Belgis dicitur & *modder*, vel potius a lutulenta turbidaq. fæce *modder* vsui est nostratibus in conficiendo vino eaustico seu vrenti, quod aquæ vitæ vel ardentis nomine plebi innotescit. Ita succus melāncholicus qui, vt triuiali verbo rem designē, sedimen est & colamentū sanguinis, salutarem vsum habet atque vtilitatē: nam pars vna venas subit, suamq. operam sanguini præstat, altera superiori cognata & affinis, ab hepate in splenem deriuatur, quæ postmodum in ventriculum effusa, cui sinistra parte incumbit, suaq. acrimonia ad ciborum appetentiam: atque edendi auiditatem stimulat, irritatque. Est autē id viscus molle, rarum, fungosum; spongiæ assimile, conceptaculum eliciendis sangui-

De locis affect. lib. 3. cap. 5.

Quid Belgis Droesen in musto.

Splenis vsus & natura.

ſanguinis fecibus deſtinatum, quod plerumq. ita turgeſcit, in eamq. molem attollitur excrementorū affluentia, vt hominē oppreſſurū videatur, quod ipſum queritur Plautinus leno Cappadox:

Valetudo decreſcit, accreſcit labor.
Nam iam quaſi zona liene cinctus ambulo, *In Curcul. Act. 2.*
Geminos in ventre habere videor filios
Nihil metuo, niſi ne medius diſrumpar miſer.

Quæ corporis pars quoniā agilitati officiat, ac veredariis, curſoribus, velitibus, ferētariis moram inferat, atq. impedimēto ſit, perſuaſum fuit olim imperitæ plebi vel eximi id viſcus, vel admoto cauterio aduri, quū abſq. vitæ iactura adimi nequeat, vt nec caſtori amphibio, hoc eſt, ambigui generis animanti teſtes, quos nugantur venatores ab illo mordicus abripi atq. inſequentibus obiici, quo vitam redimat: quamquam id viſcus ſi ſupra modū intumeſcat, cohiberi poteſt ac reprimi abſinthii Pōtici ac vulgaris vſu, aſplenio, polypodio, ſena, epithymio, roſinarino, cappare, caſſuta fumaria, phyllitide, quæ vulgo ſcolopendria, ac lingua ceruina nominatur, amygdalis amaris, nucleis perſicorum, tamarice ac mirica: nā ſi excreſcat, corpus attenuatur ac macilentum efficitur, ſic vt appoſite Traianus Imperator fiſcū ſpleni pronuntiarit aſſimile. Vt enim vbi fiſcus atq. ærariū principū augeſcit ac locupletatur, atteritur populus, ita excreſcēte ſplene cōtabeſcit corpus ac macie conficitur. Quū itaq. excogitatum ſit hoc membrum a naturę opifice, vt hepar deſpumet, atq. ab impuro lutulentoq. ſanguine reddat purgatius, modis omnibus efficiendū, ne quid incōmodi cōcipiat: ſiquidē liene obſtructo aut imbecillitate affecto, ſuccus melancholicus per corpus vndiq. diffuſus fuliginoſo ac fuſco colore cutē inficit, mentiq. variis imaginibus, ac ſpectris infeſtus eſt.

Splen agilitati officit.

Splenem non poſſe adimi.

Quæ ſpleneticis vſui.

Splen fiſco aſſimilatur.

Traianus Cæſar.

Quod si munere suo probe defungatur ac sordes sanguinis exactè cōbibat, hilaritatis ac gestiētis effusæq; lætitiæ occasionē hominibus præbet: ex syncero enim atq. a limosa fece expurgato sanguine spiritus lucidi puriq. emanāt a quorū puritate mens exhilarescit, atq. inter festiuos sodales in iocos, risus, facetias, lepores, lasciniā sunt effusi: quod etiam vuidis vinoq. liberalius perfusis vsu venire solet, qui tametsi natura tetrici exsistant, atq. in omni vitæ actione, frōte, oculis, superciliis, incessu seueritatē quandā præ se ferant, vbi vino incalescere incipiunt, atq. inter præstantioris formæ nymphas versantur, frontem exporrigunt, omnemq. ingenii ac morū asperitatem excutiunt. Sic noui spectabiles aliquot ac Senatorii ordinis viros vel ex naturæ cōditione, vel vitæ assuetudine ab omni prorsus hominū cōtubernio alienos, facie vultuq; seuero, caperata fronte, adductis superciliis, oculis toruū intuentibus, & qui subinde in obliquū detorti obuiis minitari videātur, ipsoque aspectu terrorem incutere; qui tamē in puellari cōtessu, cœtuq. Geniali detecta persona habituq Stoico in obeundis saltationibus ac tripudiis peragēdis, agiles essent, & expediti; verū peracta nuptiali celebritate, rursus ad ingeniū, ad pristinos mores, ad solitā grauitatē erat reditus. Quib. ego cōsultor esse soleo, vt huiusmodi sodalitiis se ingerant, illosq. congressus crebro venentur; quo expoliri possint humanitatis vsu & cōsuetudine, atq. ab illa personata seueritate desuescere, sibiq. ad connubii societatem aditū patefacere. Splenecticis itaq. & quotquot natura mœsti sunt, menteq. obnubila, moderatus vini vsus, corporis agitatio, hominum conuentus & frequentia, commodam valetudinem vitæque suauitatem pariunt: hac enim viuendi ratione, calor natiuus vires concipit atque.

Splen vanderisum moueat.

Seueri vino exhilarescunt.

Melancholici quando effusè hilares.

Tetrici adsuescant sodalitiis.

Simile ab ignis agitatione.

atq; vt ignis crebro motu splendescere ac scintillare incipit, spiritus quoq; sopiti exhausta atri humoris sentina, discussaque fuligine, reuiuiscũt, ac fulgore suo omnes sensus, quorũ mens vtitur ministerio collustrant, atque ad singulas actiones instruunt. Quo mihi non prorsus absurdum, nec à veritate alienum existimari solet carmẽ id, tametsi triuiale ac minus elaboratum:

Mens sapit, & pulmo loquitur, fel suscitat iras:
Sol n ridere facit, cogit amare iecur.

A quorum viscerum functionib. nõ excluditur cor, vitæ ac caloris insiti fons, vitalisq; spiritus origo, vt cui vis adsit ac facultas in obeundis naturæ muniis vel pcipua; ab eo enim viri sapientia celebres, ac rerũ cognitione imbuti, Cordati appellantur: & q ab iis remotiores, vocabulis designantur ab impotẽtia animi desumtis, aliisque affectib. q à tẽperantia ac moderatione longe dissident, hinc Socordes denominati, qui desidiæ languori, otio, ignauiæ se dedũt, quos nostræ ætatis Theologi Acediosos vocant, hoc est, tardos, improuidos, inertes, oscitantes, desidiosos negligẽtes: quique iis rebus non inuigilant, q optimi patris, ac seruatoris Christi nomẽ illustrant, nec ea consectari curant, quæ illis ad beate viuendum salutaria sunt ac fructuosa. Vecordes vero cęteris deteriores existunt qui non aliud quam fraudes, imposturas, cędes, insidias, incendia, proditiones, ciuium damna, ac patriæ clades meditantur, atq; nefanda scelera animo menteque concipiunt: quæ internæ labes, ac mentis vesanię in oculis, facie, vultu fronte, super ciliis, totaq; externa specie ac corporis habitu euidenter se proferunt, in quib. deprehensi æstuant, obmutescunt, hæsitant, dissimulãt, tergiuersantur diffidenter aut ambigue ac perplexe respõdẽt. denique vel culpam in aliũ transferunt, vt Adamus vel

Cordis principatus. *Cordati qui.* *Socordes qui.* *Vecordes qui.* *Mentis turbatæ signa.* *Genes.*

vel ægre se expurgant; quale nobis exhibuit specimē apud Salustium Catilina homo factiosus, atq. in patriā ac ciues seditionis facibus armatus; cui ex cōscientia scelerum, ac mentis inquietudine, color exanguis, fœdi oculi, citus modo, modo tardus incessus, prorsus in facie vultuq. vecordia inerat. Simili quoq. furore Saul rex ad perpetrādas cædes multaq. funesta impulsus est. Cain quoque iisdē furiis ac mētis stimulis agitatus quod fraterna cæde cruentus esset, omnē sibi ademit salutis spem, omnē interclusit veniæ aditū. Quum enim Dominus patrati sceleris confessionē extorqueret, atq. illum de immani crudelitate appellasset, Cain tamquā nullius sibi culpæ cōscius nihil cōpertū se habere testatur, quo loco hæreat frater, qua sit valetudine, quid rerū gerat, & quibus sit implicatus negotiis, impudenter se ignorare profitetur. Emergunt præterea ab imminuto corde mēnteq. parum firma, a qua appellationem sortiuntur Excordes, quibus nonnulla melancholiæ pars subest, sed perexigua. Sunt. n. rationis inopes, stolidi, insulsi, insipientes, stupidi, deliri, quos scriptores minus culti insensatos vocant: Diuus Paulus quū Galatas stultitiæ insimulat, ἀνοήτους vocat, h. e crassos, indociles, tardos, stultos, ac rerum salutarium minus capaces, aut qui cōfestim ab instituto cōceptaq. doctrina resiliūt. Quocirca cerebrum seu mētis principatus tū cordis robore ac viribus consentit, mutuasq. inter se operas cōferunt; sic apposite cordati appellantur, in quib. viget mēs, ratio, iudicium, intelligentia, illis enim præsidiis res magnas fortiter atq. animose aggrediuntur, quæque animus concipit, sapientia duce perficiunt atq. exsequuntur. Cætera vero iā memorata viscera sua quoq. vi atq. efficacia instructa sunt, sic Fel iracundiæ causam ministrat, atq. ad:

Catilinæ vultus.

1. Reg. 10

Gen. 4.

Cain diffidentiæ exemplum.

Excordes qui.

Gal. 3.

Cordis & cerebri cōsensus.

Mens cordi ministrat intelligētiam.

Fel iræ fons.

ad irā,rixas,cōtentiones, iurgia, pugnas,occasionē præbet:Hepar vero sanguine redundans,ac vino concalefactū, renes in amplexus ac concumbendi desiderium, in libidinē, in luxum, lasciuiā incitat: Cor autē cogitatiōnes & conceptus, sensaq.mentis pulmonis ac vocalis arteriæ adminiculo,tum vsu linguæ, quæ proferendæ voci inseruit, exprimit,ac mentis cōsilia denuntiat: Splen, nisi quid obstet,hoc homini præstat,vt in iocos,risus, cachinnos,lasciuiam,petulantiā effusus, nihil minus,quā seria meditetur.E cōtra vbi id membrum impuri humoris confluuio obruitur, atq.vel imbecillitate,vel obstructionis impedimento,iecur operā suam deneget, multa secum adfert incommoda, quæ menti æque ac corpori infesta sunt, nempe mœrorem,tristitiam,metum impendētis mali, pauorem, anxietatē, formidinem,desperationem ac diffidentiam, h. e. nullam spem ac rerum meliorem exspectationem, quæ animi mentisq.affectus atq. ægritudines hominem immaniter excruciant, vexāt,dilaniant,adeo vt etiam totius corporis forma ac decor euanescat, omnisq. externa species,tamquam pauimentum,fuligine obscuretur,non secus quā in ædibus ex fumo vndique diffuso,nitida quæq fusca efficiuntur ac fuliginosa: quum enim humorum sordes affluētius eo confluunt,quam vt calor atque insita membri vis possit conficere,grauiore mole labascit atque opprimitur. Vt n. quiuis baiulus aut operarius gestandis oneribus impar corruit,suo plerumque ac rerum quas deferēdas suscipit,damno ac iactura; ita vbi in illud viscus plus succi melancholici decumbit ac deriuatur quam perferre queat, aut cōcoctione domare, plurima hinc detrimēta variosq.morbos concipit. Siquidem liene affecto, ventriculus cruditate, nausea, fastidio, ructibus

Hepar libidinis caussa & renes.

Pulmo & lingua cōceptus denuntiant.

Splen curæ latitia caussa.

Splen mentem obnubilat.

Perturbationes animi.

Simile à fumosis ædibus.

Simile à baiulis.

Splenis morbi.

acidis infestatur, hypochondria seu præcordia inflantur ac tumescunt: corpus fit gracile atque extenuatur: gingiuæ purulentis pustulis exulcerantur; dentes efficiuntur luridi, rubiginosi, mobiles cani exesi, os fœtidum, fauces olidæ;

Per sat. 4. *Gutture sulphureas lente exhalante mephites.*

Ad splenis quoq; morbosam intemperiem, affectusq; vitiosos hunc morbum refero, quem veteres Stomacacē & Scelotyrben nominant, Belgæ & p̄sertim Phrysii, quorum plurimi vere & autumno huic morbo obnoxii sunt, populari ac gentilitia voce *Schoerbuyck*. inculti scriptores Scarificationem ventris vocant. Cōtrahitur autem ex fœda humorum colluuie, q̄ quum ex splene in vētriculum cōfluat; cōtagione quadam dentes ac gingiuas inficit; cuius quoniā pars in pedes decumbit cōfestim contrahuntur suræ, labant genua, cōpages dissoluuntur, color circū femora ad imum vsq; calcaneum varius ac versicolore specie spectantib. horrorē incutit. De cuius morbi natura ac curādi ratione, quoniam luculentum librum cōscripsit Guilielmus noster Lēnius, qui eruditionis ornamenta, ac rei medicę dec⁹ atq; insignia, summa laude in Academia Pisana consequutus est superuacaneum videtur plura de hoc morbo congerere. Cæterum omnia hæc splenis incommoda pferri possent, ac tolerati mitius, modo infima membra partesq; obiectæ atque ignobiles his tantum malis essent expositæ (quamquam illæ nō minus necessariæ sunt, quam forices in ædib. ac cloacæ pro luendis sordibus destinatæ) verum cum principes partes ac mētis organa pari malo inuólui, variisq; affectionib. lacerari contingat, res maiorem diligentiam exigit, atq; acrius in profligandis huiusmodi hostibus insistendum. Siquidem vapores tetri tamquā ex palude ac camerina quadā sursum delati,

Guiliel. Lemnii de Stomacace liber, vulgo, Schoer- buyck. *euigrando porcorum affinis. Simile a cloacis domesticis.*

delati, cerebrum insuaui tristique halitu afficiunt ac spirit⁹ animales aliena qualitate imbuũt. hinc mentis inqetudo & alienatio; cogitationes absurdæ: somnia turbulenta: capitis vertigo: aurium tinnitus: oculorũ caligines: luctuosa suspiria: cordis tremor ac palpitatio: quib. accedit animus mœrens & deiect. anxius, pauidus, meticulosus, adeo vt in hunc modum constituti, omnib. diffidant, amicos hostesq; iuxta metuant omni momẽto circumspectẽt: ac si quid increpu[illegible], aut si qua leuissimus strepitus exortus est, expauescãt, ac metu penitus concutiantur: etiãsi nulla subsit formidinis caussa, nec quisquam tam afflictæ menti vllã tremendi occasionem prębuit, à quib. si sciscitaueris, ac sis percontatus, cur se macerent, curaque inani ac mærore ad tabẽ vsque se conficiant, aut nihil aut grauate respõdent sic, vt eius rei causa exhominũ contubernio se subducant ac societatem amicorũ perosi, in loca deuia, deserta, opaca, demigrent, vt Thimõ ille μισάνθρωπος, hoc est, osor hominum, appellatus, ac Bellerophõ, quẽ vt Homerus refert, animi ęgritudines, ac mentis dolores capta ta solitudine excutere tentabat;

Signa affecti cerebri.

Mentis inquietatores menta.

Thimon osor hominum.

Nam miser in sylvis mœrens errabat opacis,
Per campos solus latos, perque auia rura,
Ipse suum cor edens, hominum vestigia vitans, *Iliad. 5.*

Contingit autem multifariã in hunc habitum homines deuolui, qui ab eo prius erãt alieni. Alii enim ex hæmorrhoidum, mensiumque suppressio profluuio, aut subsistente cohibitaque cõsueta aliqua euacuatione huc delapsi sunt. Nonnulli ex lõgo diutinoq; mœrore ac mœstitia, vel ex parẽtum obitu, vel rerum fortuitarũ iactura ac detrimẽto aut deniq; ab alicuius rei potiũdæ frustrata spe ac desiderio huc deuenerunt. Nõ desunt qui ex lucubratione intẽpestiua nocturnisq; vigiliis,

Caussa melãcholici affectus.

ac vi-

ac vita vmbratili, solitudine, inedia, penuria, an gustia, vel etiam ab alimentorum vsu & consue tudine habitum melancholicum contraxerun atque ad frigidam, siccamque intemperiem sur delati. Plerique conscientia scelerum ac flagitio rum, quæ ab iis patrata sunt, recordatione, aut vi tæ per nefarias libidines atque effrenatas cupidi tates transactæ memoria in melancholicos affe ctus demersi sunt, qui nonnumquam eo illos adi gunt, vt cæcitate animi, furore amentia, menti que errore agitati vitæ tædium concipiant, mul taque dira atque acerba patiantur. Siquidem v apposite Iuuenalis;

Anxietatis animi tortura.

Satyr. 13.

Perpetua anxietas, nec mensæ tempore cessat,
Nocte breuem si forte indulsit cura soporem,
Et toto versata thoro iam membra quiescunt;
Continuo templum, & violati numinis aras
Conspicit in somno, ac mentem sudoribus vrget:
Hi sunt qui trepidant, & ad omnia fulgura pallent,
Quum tonat, exanimes primo quoq; tempore cœli.

Conscientia scelerum.

Vide, lector, optime, sceleratæ afflictæq. mentis angores, cruciatus, carnificinas, pauores, tormẽta, quæ Deus Opt. Max. fidei etiã ac pietatis desertoribus, quiq. a sacratissima Religione ac Dei verbo descifcunt, obuentura denuntiat: sic vt iuxta Prophetam, *illis immittat spiritũ vertiginis, & errare faciat in omni opere*, sicut solet ebrius & vomens, sic vt ob mentis cæcitatẽ ac Dei negligentiam, eiusq. verbi contemtum nihil habeant ingruente calamitate, vel horrore mortis, quo se fulciãt aut securos præ stare possint; sed sunt illorũ conceptus, cogitationes, cõsilia perturbata ac cõfusa, siquidẽ innituntur ac se inclinãt in parietem caducum, h. e. in rẽ parum firmã, vel potius noxiã: atq. vt Esaias ait, *confidunt super baculũ seu scipionem arundineũ confractũ.* Quo designat illos spem in eo figere, qui tantũ ab est

Esa. 19.

Neglectus pietatis pœna.

In caducũ parietem inclinare.

Ca. 36.

Scipioni arundineo inniti.

4. Reg. 18.

t vt prodesse possit, aut aliquid præsidii adferre, Cap.20.
etiam noceat incumbenti, ac palmæ vulnus in-
igat, *manusq.* vt Ezechiel ait, *laceret.* Sunt præter
æc complura exempla, quibus Deus impios ter-
t, ac desertæ contemtæq. religionis pœnam mi-
itatur: *Quod si,* inquit, *vocem Dei tui audire recuses,* Deut.28.
rcutiet te furore, amentia, cæcitate, dabit tibi Dominus
eus tuus cor pauidum, & deficientes oculos, & animam
nsumtam mœrore: eritq. vita tua quasi pendens ante;
nebis die ac nocte, tuaq. vitæ diffides ob cordis tui formi-
nem qua terreberis, & ob eas imagines ac spectra, quæ o-
lis tuis obuersabuntur. Rursus loco alio, quo etiã
terrimos animi morbos non defuturos indicat,
ifstabo vos velociter, inquit, *Dominus, in frigore, egesta-* Leuit.26.
& ardore, fugietis nemine persequente, ac terrebit vos so-
itus folii volantis, occumbetis nullo profligante, & tabe-
et anima in iniquitatibus vestris. Nõ mitiora impre- Hier.17.
atur Hieremias iis, qui a Deo deficiunt, illiusque
erbo obsistunt, ac cultores veritatis opprimere
ituntur: *Non sis tu mihi formidini,* inquit, *spes mea in*
e afflictionis: confundantur qui me persequuntur, & non
go; paueant illi & non ego; induc super illis diem afflictio-
is, & duplici contritione contere illos. Quum autẽ quis Duplex
ngore mentis, & animi cruciatu, tum rerum for- contritio
uitarum iactura affligitur, in corpore quoq. acce- qua.
ta nonnulla clade, geminato malo afficitur. Quũ
taque hæ furiæ, ac perturbationes melancholicæ
x variis diuersisq. caussis emergant; in primis ex-
edit mali fontem tollere, ac radicitus errorem
nenti eximere: proximum est corpori præstare
uam operam, ac nihil non moliri, omnem moue-
e lapidem, quo tãta ægritudine quæ corpori iux- Melancho
a atq. animo incumbit, aliqua ex parte alienari lici suble-
possint ac nõnihil solatii percipere; sunt enim cõ- uandi.
miseratione digni, sic vt nemo nisi inhumanus 1.Cor.10.
censeri velit, illis insultare debeat, sed deplorare
potius atq. indolere, quod eo delapsi sunt, atque a.

Pauli locus explicatus. rationis mentisq; iudicio inciderint. Scitum est illud Pauli, quod his etiam accõmodari potest, *Qui sibi videtur stare, obseruet ne cadat.* Quo quemq; commonefacit in omni humanæ vitæ cursu atq; actionibus, ne reb. secundis nimiũ elatus plus satis il fidat, sibique securitatem polliceatur: fieri enim posse, vt ingruente externo aliquo impulsu cõc tiatur ac grauiorib. qu m quos paulo ante irri rit, corpus animiq; morbis succumbat, atq; obr tur. *Nota frigidi & sicci habitus.* Cæterum vt cuiq; innotescat, o ib. argumentis atq; indiciis frigidus & siccus habitus depreh di possit, eius notas quæ in externa specie eluce quæq; in intimo mentis recessu occlusæ actioni dictisque se proferunt; tum quo effectu Melanc lia polleat; obiter iudicabo. Quoniam autem hu constitutioni Melancholica natura subest, eade quoque signa huc referenda sunt. Si cui n. frigi siccique corporis habitudinẽ excutere libeat, Melancholicos defigat oculos, primo quoq; int tu omnia inter se consentire, atque ad eandem mussim quadrare perspiciet. Siquidem eiusmo homines corpore apparẽt squallido, macilẽto, rido, strigoso, cute glabra, vnguib. aduncis, qui siccitate velut cornu & corium, incuruescunt, sertim vbi firmatus est habitus, atq; adauctus qũa tatibus, altius radices egerit: quales cõspici sol in extenuatis morbo ac seniculis. Et quoniam o partes corporis flaccescunt, atque ali desinũt, cr nes rarescunt ac sensim defluũt, facies colore pa *Splenetici decolorati.* lido, giluo, liuido deformatur. Omnibus n. Spl neticis color deflorescit, tumescunt pedes, vent cul⁹ cruditate afficitur, atq; ab influxu vitiosi hu *Nota animorũ melancholicorum.* moris, ructibus, acidoque vomitu subinde infest tur, quo erũpente vnice subleuantur. Quod ver ad animorũ notas spectat, difficiles sunt, querul morosi, duri, intractabiles, ꝑfracti, ad rem atte

ac p

ę pecuniarum auidi: verũ parci & tenaces, quiq; rebus partis abſtinent, nec iis perfruuntur, aut ad ſusvitę neceſſarios accõmodant. Ex inceſſu quoque illos deprehendes: vtũtur ſiquidem tarditate quadam ingreſſuque lento ac compoſito, obſtipo demiſſoq; capite, aſpectu, vultu, facie, oculorum obtutu toruo ac tetrico, tamquã è Trophonii antro, aut ſpecu aliquo ſubterraneo (qualis eſt apud Hibernicos fabuloſus Patricii hiatus) nuper reuerſi, adeo vt quũ illos Saturni ſidus vna cũ melancholia informet, taciturnitati ac ſilentio, tamquã voto, ſunt aſtricti, ſic vt ægre ab illis vllas voces aut verba extorqueas. Hæc itaq; & pleraq; alia frigidum ſiccumq; habitũ melancholię naturalis, quę à puritate nõnihil deflexit, conditionẽ comitari ſolent. Cæterũ quæ præter naturam corpori ineſt, multo eſt deterior, ac magis pernicioſa: denominatur illa appoſite Atra bilis, quæ triplici differentia comprehẽditur. Vna.n. ex melancholico ſucco emergit, quæ aut putredine, aut extranei caloris incendio in cinerẽ trãſit, vt fomites ac nutrimenta aduſtione atq; ignis ardore deflagrata. Putreſcens autem acidam atq; acerbam qualitatem aſciſcit, aut acrimonia quadam imbutam. Quæ vero ex ardore progreſſa eſt, deurit atq; acri mordaciq; vi corpori infeſta eſt, hoc à ſucco melancholico differens: quod fex vſta à non vſta: nam fex quæ nullam aduſtionem paſſa eſt, mitior eſt, quã illa ex qua vel aqua vitæ ſeu vinũ feruidum, aut alius liquor elicitur. Secunda quæ omniũ deterrima à flaua vel lutea bili deuſta cõficitur, quo fit vt picis in morẽ nigra ſit ac ſolẽdeſcát, vt gagates lapis, bitumẽ, colophonia: & reſinata quædam luteo nigroq. ſplẽdore perfũſa. ob igneã partiũ in dẽſa cõpactaq. materia cõſiſtentiã: nigra itaq; ipſa colore cõſpicitur, vbi nõ igneſcit aut accenditur.

Trophonii ſpecus.

Patricii antrum.

Melancholia non naturalis triplex.

Simile à rebus deuſtis.

Atra bilis quæ propriè.

vt sũt ebuli, sambuci, ligustra, Pæoniæ baccæ, a cerasi nigræq. vuæ acini, quorũ succus atro vel s guineo colore manus inficit. Quod si inflamma illã contingat, atq. ardorem concipere, colore exhibet cerasenm, atq. igniti fulgentisq. auri pu pureo nitore diluti, assimilẽ. Hinc vbi ignescit i moderatius, animi furor & cõcitatio, mania, ins nia, rabies, ecõntra vbi omnia intra mediocrita cõsistunt acumen ingenii, præstantia doctrinæ, i uẽtionis subtilitas, lingua deserta, ac loquẽdi p ritia abũde instructa. Postrema atræ bilis specie pituitæ combustione concipitur. Quoniam ita varia atræ bilis discrimina, ac Melãcholici diuer sunt cõditione, natura, moribus, animi propẽsi ne, forma corporis ac caloris specie suis quiq; i diciis obseruari debẽt. Siquidẽ qui ex adusta bi aut assato sanguine in hunc habitũ deuenerun amplis sunt tumidisq; venis: nã flatu turgescun colore corporis fusco: atq abunde hirsuto, capill dẽso ac numeroso ob caloris copiã, labris prætu midis propter humoris ac spiritus flatuosi in sub limes partes cõcursum, quo fit, vt & oculi illis nõ numquã promineant, rursus subsidẽtibus humo ribus aliquando recondantur, nunc volubiles & pernictãtes, nunc quieti atq inconuenienter im mobiles, lingua vero quę mẽtis arcana detegit, at que in apertũ profert, modo promta & expedita modo hæsitãtior atq. in proferendis vocib. tarda blesa: titubãs, balba, impẽdita: quod pro anni, æta tis, regionis: auræ caliginosę vel serenę, deniq; cib ac potus ratione, intemperie quadã affici contin gat frigidoq. aliquo humore imbui. Est autẽ hu mor hic multiplex, varius, multiformis, qui miris modis hominum corpora mentesq; informat, ac diuersos habitus mores, cõditiones cõstituit. Ha bet enim ferro aut carbonibus seu fossiles, seu fa ctitii

Atra bilis quis color, vbi ignescit.

Signa atræ bili obnoxii.

Linguæ hæsitantia.

Melancholia ferro assimilis.

titii sunt, quiddã assimile, quæ ignita candent, ac
fulgore auri collucent, membraq. deurũt, exstin-
a vero nigredine, obscurantur, ac colorem vel a- *Atra bilis calidi-*
ũ vel rubiginosum oculis exhibent: ita bilis atra *tatis par-*
ametsi frigida statu, solet esse sicca: deniq. ad ni- *ticeps.*
redinem vergente colore, aliquid tamẽ illi cali-
itatis subest ab eius facultate & natura à quo *Exemplũ*
rofluxit, nẽpe bili flaua & sanguine. Sic.n.amur- *ab aliquot*
a olei, fex & acetũ vini, cineres ac carbones, titio *liquori-*
um fumigantiũ ac prunarum naturam referunt: *bus.*
uocirca non est prorsus caloris expers bilis atra, *Simile ab*
ed vel aliquid eius qualitatis in se cõtinet, vel ca- *ignito fer-*
ax est: licet.n.longo vix tẽpore ignescat, vt fer- *ro, quod*
um, quod vrentissimis ac bituminosis carbonib. *malleis*
sq. follibus instigatis opus habet, quo subigi mal *subigitur.*
eis, fingiq; incude possit, ardore tamen imbutum
a ignescit, vt nihil sit in corpore quod magis de-
rat: hinc tãta nullo propemodũ temporis inter-
allo, risus ac lætitiæ in repentinã subitamq; mœ
titiam atq. angorem vicissitudo & commutatio.
Vbi enim is humor incalescit ac calorem cõcipit,
uoniã spiritus lucidi ab eo promanant, ad prodi-
ium vsque exhilarescunt melancholici atque ad
antilenas, saltationes, tripudia sunt propensi, ac
præter solitũ affabiles, liberales, benefici, ac nulli
on expositi, adeo, vt etiam in oscula atq. ample-
us puellares proruant, nec quid aliud, quã con- *Melancho*
ubia meditẽtur, totiq. in posteritatis ac liberorũ *lici varij*
uauissimã spem sunt erecti, sic vt serio deplorent *& incon-*
e tale quiddam iam pridem non fuisse aggressos. *stantes.*
Vbi vero æstus deferbuit ac resedit ille animi im-
etus frigescente sanguine & sopitis spiritib. om-
iũ pertæsum est. Damnãt ac detestãtur hesternas *Atra bi-*
ctiones, pudetque erroris ac stultitiæ. Si quando *lis affectus*
taq. atra bilis frigescit animum homini mentem- *vbi frige-*
que eripit, atq. omnem confidentiam & quidquid *scit.*

est virilis roboris adimit: adeo vt nō facile ad præclaras atq; excelsas res emergāt aut enitātur, sunt enim stupidi, segnes, tardi, ignaui, ad disciplinas ac consectandas artes inepti, minusq; appositi, quod in ea melancholiæ specie euenit, cui frigida lentaque pituita affluentius commiscetur: quo fit vt hoc genus hominū, vt asini aliæq; brutæ pecudes iners sit, indocile, segne, obliuiosū. Illi vero quib moderato calore atra bilis perfunditur, ac sanguine irrigatur, aliisq; humoribus synceris diluitur ingenio pollēt ac mētis acumine, multaq; instinctu atq; afflatu diuino perficere vidētur. Quocirca nō inscite Aristoteles humorē hunc vino pronunciat assimilem. Vt enim vinū mores producit varios ac ridiculos pro cuiusq; natura, ac liquoris huius quum effectu tum viribus (aliam enim vim sortitur ab Hispania, aliam à Gallia, Creta, Corsica, ac Rheno aduectum) sic melancholia diuersos mores parit variosq; habitus cōstituit. Vnde apud Belgas enumerantur aliquot temulentorum cōditiones ac studia. Alii enim vino madidi contentiosi sunt ac rixantur. Alii taciturni atq; elingues, plerique loquaces ac tumultuosi: nonnulli in lacrymas fuut atq; eiulatus effusi, animoq; mœrenti ac deiecto. Conspici quoq; solent in hac hominum colluuie minaces, sæui: acerbi, feroces; amarulenti, arrogantes, philauti, vētosi, elati, lasciui, petulci, gesticulosi, inquieti, instabiles, in libidinem atq; amores propensi, verū, vt Iuuenalis ait:

Qui venerem affectāt sine viribus inguine lento.

Sunt enim ebrii ac melācholici salaces quidē, ac tētigine prurigūt quod Genitales partes turgescant ac flatibus distēdantur; sed quibus cōfestim omnia languescant, omnisq; vis concidat atq; emoriatur, sic vt mulieres nonnunquam à spe concubitus decidant, ac prolis desiderio frustrentur, quod

Melancholia asinina.

Atra bilis vis vbi excrescit.

Problem. sect. 30. quæst. 13.

Ebriorum variæ conditiones.

Satyr. 10.

Melancholici salaces.

quod flatu potius quam semine turgescant. Melācholiæ itaq; & ebrietatis par est conditio. Temulenti enim variis affectibus ducūtur, ac gestus plane scenicos comicosque exprimunt. Siquidem vt apposite Horatius, *Ebrium Venerem segnes.*

Quid non ebrietas designat, aperta recludit, *Lib. 1.*
Spes iubet esse ratas, in prælia trudit inermes, *Epist. 5.*
Sollicitis animis onus eximit, ac docet artes.
Fœcundi calices quem non fecere disertum?
Contracta quem non in paupertate solutum?

In Melācholicis autem non minus ridicula licebit obseruare: nam multi in quotidianis actionibus ineptos mores exprimunt: ac citra etiam vllā mentis alienationem res leues, ludicras, inanes, nugatorias proferunt. Sunt enim mente capti, qui non serio desipiunt, sed suauiter delirant, vt quos ludit amabilis insania, adeo vt nonnulli deplorent se resipuisse, ac grauiter cum amicis expostulent, quod damnum ipsis illatum sit, non impensum humanitatis officium. Vt apud Horatium Argiuus quidam non ignobilis,

Qui se credebat miros audire tragœdos
In vacuo latus sessor, plausorque theatro,
Hic vbi cognatorum opibus curisque refectus *Lib. 1.*
Expulit helleboro morbum bilemque meraco, *Epist. 2.*
Et redit ad sese: Pol me occidistis amici,
Non seruastis, ait, cui sic extorta voluptas
Et demtus per vim mentis grauissimus error.

Sic me exercente rem medicam, complures oblati sunt quorum menti absurdę imagines ac simulacra obuersarentur: Cuidam enim persuasum erat, nasum sibi excreuisse in immensum, atque in prodigiosam longitudinem exporrectum, sic vt elephātis proboscidem circumferre visus sit, qui nusquam non esset impedimēto, adeo vt subiude patinis, vt illi creditum est, innataret? accitus medicus, *Historia aliquot melancholicorum*

atque affectum melancholicum subesse suspicatus, dexteritate quadam ac latenti habilitate longum farcimen naribus admouit. arreptaq; nouacula seu cultro tonsorio apprehensa nonnulla carnis parte imaginarium nasum auulsit, confestim exhibita homini parum sobrię mentis soporifera potione, pręscriptaque salubri diæta omnis mali metus ademptus est. Alius quidam hypochondriacus, hoc est, cui præcordia humore melancholico ac flatib. turgida essent, persuasum erat ranas ac rubetas, quas bufones vocant, intestina perterebrare, nec vlla ratione ea opinio illi eximi potuit: Medicus quo illum magis haberet obsequentem (nam melancholici ægre ab opinione dimouētur) tale quiddam corpori inhærere pronuntiauit; itaque exhibita purgante potione ac subdito clystere procuratū est, vt aliquot eius generis reptilia in subiectam peluim conijcerentur; vbi autem pharmacum vires suas explicuit, aluus affatim exinanita est, conspectisque excrementis, & quæ illis innatabant animaculis, vana illa opinio animo excussa est. Alter quidam opinatus est ex vitro sibi cōflatos clunes, sic vt omnia sua negotia atque actiones stando perficeret, metuens ne si in sedile se inclinaret, nates confringeret; ac vitri fragmenta hinc inde dissilirent. Huiusmodi deliriii ac desipientię species, quęvel aliis, vel sibi ipsis risum excutiunt, securiores sunt. vt Hippocrates ait minusque feroces: illæ vero quæ studio quodam ac solicita meditatione perficiūtur, deteriore, vt quas comitari solet furiosa quædam temeritas qua cum sibi, tum aliis inexspectata damna inferunt, ac repētino insidiantur. Sic nostra memoria vir quidam illustris in eum mentis errorem incidit; vt mortem animo conceperit, ac se iam è viuis excessisse haberet persuasum, adeo vt quum illum amici ac familiares ad instaurandas vires iam collapsas, precibus, blan-

Lib. 3. aphi. 53.

Memorabilis historia melancholici cuiusdam.

blandimentis, obiurgatione hortarentur atque vrgerent, omnia respueret, quod caussaretur mortuum esse se, ac nihil ita constituto opus esse alimento. Quum autem fame enecãdus videretur, instante scilicet septimo die, qui famelicis atque inedia confectis lethalis esse solet, comminisci cœperunt, atque excogitare rationem aliquam, qua posset hic mentis error eximi, aut mederi: itaque inducti sunt in conclaue, arte atque industria obscuratum personati quidam histriones linteo obuelati, ac fasciis obuincti, quibus mortui sepulcris inferri solent, instructaque mensa ferculorum apparatu, liberalius largiusq; se cibo ac potu reficiunt, æger autem hæc conspicatus, sciscitatur quid moliantur, & quod sint genus hominum? responsum est, mortuos esse se: tum is, mortuine edunt? illi, maxime si libeat accumbere, id nõ vanum experietur, confestim mente captus exsiliit, lectoq; se subduxit, atq; vna cum mortuis commentitiis cibo fruitur affluentius; peracta autem cœna somnus illi obrepit in eum vsum confecto liquamine. Siquidem qui sensu, mentisque iudicio ac ratione sunt orbati, arte tractandi sunt, nec vlla re efficacius, quam somno domandi. Sic à Sibylla Virgiliana domitus legitur;

Inedia 7. die moriuntur.

Somnus deliria sedat.

Cerberus ille fame rabida tria guttura pandens,
Melle soporata, & medicatis frugibus offa. *Æneid. 6.*

Cæterum qua ratione affectus melancholici expugnari possint, aut saltem mitigari, obiter indicandum. Principio vnde morbus initium sumserit, atque qua parte consistat, excutiendum est. Quum enim tres sint melancholiæ differentiæ, vna in qua cerebrum primario affectu hoc humore perfunditur, altera quæ toti corpori subest, tertia Hypochõdriaca seu flatuosa. q̃ ex cruditate ac vitiosis humoribus contracta cerebrum per consensum afficit, diuersas curandi rationes exposcunt. Si quando itaq;

Melancholia quomodo expugnanda.

Melancholia tres species.

Melancholicis quando secanda vena. vniuersum corpus succo melãcholico oppletũ est, à venæ sectione auspicari conuenit curãdi rationẽ; in cæteris hoc remedium inefficax censetur atq; irritum, nisi sanguinis redundantia tale quiddã exigat, sic etiam in præcordiorum tortura ac lienis tumore, aut vbi quartana infesta est, spleneticã seu sinistri brachii internam ferire consultum est. Porro quũ huiusmodi hominibus aluus magna ex parte astricta est, leniter ac placide subducenda, aloe epithymo, filicula. Siquidem vbi intestina lubrica esse *Lubrica aluus melancholicis vtilis libr. 6. Aph. 48.* contingit, atq; excrementa prolui, minus vaporum ac fuliginis sursum rapitur aut effumat: quocirca lienosos ac melãcholicos alui profluuio corripi salutare pronunciat Hippocrates: denique hæmorrhoides, varices, cõdylomata, mariscas infernis partibus innasci atque extumescere maniacis, desipientibus *Genii humoribus se immiscent.* salubre. Et quamquam mali Genii humorib. se immiscent, ac faces ministrant, omniaq; efficiunt sæuiora, potissima tamẽ caussa ac fons mali in humorum ferociam referendus: expurgatis enim noxiis humoribus, discussaque fuligine, furor mitescit ac mens pristinum vigorem concipit. Quocirca moliend a in primis vniuersalis corporis euacuatio ea *Melancholicis placide aluus deiicienda.* parte qua maxime natura vergit, idq; sensim ac per interualla: neq; enim consultũ est, validis pharmacis huiusmodi crabrones irrigare; postea instituẽda optima victus ratio, eaq; euitãda quæ crassum sanguinem pariunt: vt sunt bubulæ ac taurinæ carnes, succidia, queq; diutius sale aut fumo indurata sunt, *Cibi melancholici.* quibus accedunt aprugna atq; vrsina, tũ quæ nobilium cõuiuiis inferri solet ceruina, ac Geniales passim mensas exornat leporũ caro. Sic vt mirari subeat nihil ea magis à Belgis expeti ac commendari, nec vllum conuiuiũ satis splendidum, aut magnifice instructum quod leporino ferculo non sit exornatum; quũ nulla caro sit melancholiæ magis affi-

nis & cognita. Nam frigida est & sicca, nisi animal *Lepus me*
cursu ac venatione sit defatigatum, sic enim nonni- *lancholi-*
hil caloris cōcipit, magisq; sapida est salubris. Quid- *cus, natu-*
quid autem ab hoc animante proficiscitur, exsiccā- *ra & ali-*
e vi pollet atq; astringētis facultatis est particeps, *mento.*
pili, tegmen detractum, sanguis coagulum, caro. Sic *Lepus cur*
coagulū leporis, eiusq; sanguis ex rubro epotus dys- *su fatigan*
nterias & mulierum menses sistit; pili exusti, vel *dus.*
minutatim incisi sanguinem in vulnere effuse pro- *Lepus in*
manantem efficaciter cōstringunt ac cohibent. Ce- *re medica*
rebrum superuacuum oris humorē absumit, & den- *multis v-*
es elicit; coxæ eiusq; officuli appendix calculum *sus est.*
omminuit. Caro quoq; leporina, si frequens eius
it vsus, pituitæ defluxum è capite compescit, atq;
pilepsiam, quæ ex crassa ac glutinosa pituita con-
rahitur, expugnat: quorum quodq; siccum esse id
nimal, ac melancholicum conuincit, vt tota eius
onditio cōmonstrat, ac præsertim caro ad nigredi-
em inclinata. Quod autem quum veteres, tum re- *Leporis e-*
entiores persuasum habeāt, ex leporis esu exhila- *sus an ve-*
escere homines atq; aliquid venustatis, formæque *nustos red*
legantioris concipere, non ex meticulosi & pauidi *dat.*
nimantis gustu id euenire ominor, sed quod festiui
liquot consodales conuocare soleant in cœtum &
ccubationem epularem puellas quasdam ama-
biles ac generosas, itaque illæ quæ despectæ habitæ
unt ac deformes, nec vnquam in huiusmodi con-
essum acciri contingit, inelegantes censeri solent,
nec vnquam degustasse leporem: quod Martialis
non inuenusto epigrammate improbat amasiæ;

Si quando leporem mittis mihi Gellia, dicis — *Lib. 12.*
Formosis septem Marce diebus eris,
Si non derides, si verum lux mea narras;
Edisti nunquam Gellia tu leporem.

Quam opinionem hinc enatam conceptamque
oniicio (nam à nullo hactenus explicata est) quod

Leporem gustare, prouerbium explicatum. qui Geniali alicui conuiuio interfuit, vt assolet vbi lepus decerpitur, septem cõtinuatis diebus blandus appareat, venustus, hilaris, festiuus, siquidẽ vbi inter epulas omnia hilariter transacta sunt, elucẽt etiam post elapsos aliquod dies in fronte, superciliis, *Moderata conuiuia colorem & spiritus excitant.* vultu, labiis, oculis, nutibus (omnia. n. sunt animi indices) magna alacritatis indicia, multaq; se proferunt, erectioris mẽtis argumenta; nã risu, cachinnis, osculis hinc inde exhibitis, tripudiis, vino, cantilenis, corpus cõcalefactũ efflorescit, ac fit coloratius sanguine in externum habitum vndiq; diffuso, hæc itaq. efficiũt, vt leporis esus animi nebulas discutiat vultumq; serenum præstet ac faciem nitido rubore *Animi effectus in vultu elucent.* perfusam. Vt enim qui irritantur, aut metu concutiuntur, perturbato animo cõspici solent, multasq notas vel deiectæ vel commotæ mentis in externo habitu exhibere; ita quib. omnia leta sunt, prospera, salutaria, nec vll⁹ vitiosus affectus, aut perturbatio in corde resideat, certa se indicia in corpore proferũt, ipseq; vultus, calor, facies, frõs, oculi, oris decor ac species securitatem quandã animi pollicen- *Melancholicorũ dieta.* tur, mentemq; placidam & quietam. Cæterũ quod ad victus rationẽ attinet, qui frigido ac sicco habitu exsistunt, tũ melancholici laudabilis succi cibis ac vino generoso assuescant, cubẽt mollius ac somnus sit prolixior; omniaq; salsa atq; acida ac præ cęteris cruditatem deuitent; exercitationi moderatæ *Simile à stagnanti aqua.* insistant. Vt. n. paludes atq; immota quæq; putent ita quoq; corpus inexercitatum pedorẽ ac graues halitus cõtrahit. Quod si motus violẽtus illis sit laboriosus, vocis modulatione ac cãtilenis, musicisq instrumentis se exercere poterunt & ambulatione. Omnes autem affectus animi mœrorem, anxieta- *Liquida ere algnt.* tem, tristitiam, odium, iram, indignationem, inuidentiam excutiant, nec quidquam tale in mẽte patiantur residere; solitudinem præterea fugiant, ne

diam, vigiliam, lassitudinem; vires vero instaurare pergant, alimentis primum liquidis (siquidẽ ea celerrime nutriunt, ac animum negotii ventriculo facessunt) mox adauctis viribus solidum cibum sibi reddant familiarem. Panis ex lectissimo tritico cõficiatur, eoq; vtantur parcius: ægre enim concoquitur, & stomacho diu inhæret; quocirca baiulis, vectorib. nautis, aurigis robur cõciliat, ac carnẽ dura bilem, minimeq; fluxam efficit: olidas enim fauces habent ac graueolentes; qui sani parcius panis esu vtuntur, quib. dupla panis pars hoc est, besis, obsonii autẽ triens præscribi debet. Quod ad prandii ac cœnæ rationem attinet nisi consuetudo ac mos patrius obstet, nec caput sit distillationibus obnoxiũ, cœna sit prandio liberalior, sic vt semper euitetur immodica satietas. Obiter vt rem salubri consilio perficiam, omniaquæ valetudini officiũt, ac præmaturam senectam accelerant, lõgius abigantur, adhibita cum primis animi tranquillitate, mentisq; cõstantia, quam diuinitus summis votis ac precib. ab eo exposcere par est, qui affatim ac cumulate sua dona suamq; munificentiam in nos effundit, hoc est, à patre cœlesti ac seruatore Christo illi coæuo. Nam præter externa bona, præter res mométaneas ac caducas, quarũ vsu ac cõmoditate illius munere abunde fruimur, mentes etiam nostras suo spiritu imbuit, atq; ad salutaria queq; singulis momentis cogitationes ac voluntates nostras impellit, vrget, exstimulat, sic vt eius vim atq; afflatum in animis nostris efficacem experiamur, ac fide stabiles, qua Dei promissis innitimur, certam spem ac fiduciam concipiamus participes fore nos sempiternæ beatitudinis, lucisque æternæ consortes.

Panis esus valetudinariis parce exhibẽdus.

Vnde grauis halitus

Salubris hortatio.

Trãquillitas animi omnia condit.

Ephes. 2.

Gal. 4.

1. Pet. 2.

FINIS.

RERVM ET SENTENTIARVM HVIVS OPERIS INDEX LOCUPLETISSIMUS.

FINIS.

